

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe Dilara NASIRLI

ORGANİK GIDA ÜRÜNLERİ ve İYİ TARIM ÜRÜNLERİNE İLİŞKİN TÜKETİCİ ALGI
ve TUTUMLARI: ANTALYA ÖRNEĞİ

İktisat Gıda Ekonomisi İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe Dilara NASIRLI

ORGANİK GIDA ÜRÜNLERİ ve İYİ TARIM ÜRÜNLERİNE İLİŞKİN TÜKETİCİ ALGI
ve TUTUMLARI: ANTALYA ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Osman KARKACIER

İktisat Gıda Ekonomisi İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ayşe Dilara NASIRLI'nın bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Gülden BÖLÜK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Osman KARKACIER (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Peyman UYSAL (İmza)

Tez Başlığı: ORGANİK GIDA ÜRÜNLERİ ve İYİ TARIM ÜRÜNLERİNE İLİŞKİN TÜKETİCİ ALGI ve TUTUMLARI: ANTALYA ÖRNEĞİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 10/06/2019

Mezuniyet Tarihi : 22/08/2019

(İmza)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Organik Gıda Ürünleri ve İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Tüketici Algı ve Tutumları: Antalya Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Ayşe Dilara NASIRLI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ayşe Dilara NASIRLI
Öğrenci Numarası	20155210014
Enstitü Ana Bilim Dalı	İktisat
Programı	Gıda Ekonomisi İşletmeciliği
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Osman KARKACIER
Tez Başlığı	Organik Gıda Ürünleri ve İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Tüketici Algı ve Tutumları: Antalya Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1149342594

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **170** sayfalık kısmına ilişkin olarak, 05/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil %20'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeleri aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imza)

Prof. Dr. Osman KARKACIER

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
ÇİZELGELER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	x
ÖZET	xiii
SUMMARY	xiv
TEŞEKKÜR	xv
ÖNSÖZ	xvi
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM MATERYAL VE YÖNTEM

1.1.Araştırmanın Amacı.....	3
1.2. Araştırmanın Kapsamı	3
1.3. Materyal ve Yöntem	4
1.3.1. Örnekleme Hacmi ve Yöntemi.....	5
1.3.2. Veri Derleme Yöntemleri.....	6
1.3.3.Verilerin Analiz Yöntemleri.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

ORGANİK TARIM, İYİ TARIM UYGULAMALARI GENEL AÇIKLAMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1.Konu ile İlgili Önceki Çalışmalar	16
2.2. Organik Tarım.....	22
2.3. Klasik Tarım (Geleneksel Tarım)	24
2.4. Organik Tarımın Geleneksel Tarımdan Farkı.....	25
2.5. Organik Tarımın Özellikleri	27
2.6.Organik Tarımın İlkeleri	28
2.7. Organik Tarımın Amaçları.....	29
2.8. Organik Tarımın Avantajları ve Dezavantajları	31
2.9. Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarımsal Ürünlerin Üretimi ve Ticareti	32
2.9.1. Dünyada Organik Tarımın Gelişimi.....	34
2.9.2. Organik Tarımın Gelişiminde Uluslararası Kuruluşların Rolü	35

2.9.3. Türkiye’de Organik Tarımın Gelişimi	37
2.9.4. Türkiye’nin Avrupa Birliği Organik Tarım Politikasına Uyumu.....	39
2.10. İyi Tarım Uygulamaları (İTU)	47
2.11. İyi Tarım Uygulamalarının Geleneksel Tarımdan Farkı	48
2.12. İyi Tarım Uygulamalarının Organik Tarımdan Farkı	49
2.13. İyi Tarım Uygulamalarının İlkeleri.....	50
2.14. İyi Tarım Uygulamalarının Amaçları	51
2.15. İyi Tarım Uygulamalarının Faydaları	51
2.16. İyi Tarım Uygulamalarının Avantajları ve Dezavantajları	52
2.17. İyi Tarım Uygulamaları Süreci	54
2.17.1. İzlenebilirlik ve Kayıt Tutma	54
2.17.2. Üretim Yapılan Alanın ve Ürünün Hazırlanması.....	55
2.17.3. Toprak ve Yetiştirme Yöntemi.....	55
2.17.4. Ürün Çeşidi Seçimi	55
2.17.5. Gübreleme	56
2.17.6. Sulama.....	56
2.17.7. Bitki Koruma.....	56
2.17.8. Hasat ve Ambalaj	56
2.17.9. İşçi Sağlığı ve Güvenliği	57
2.17.10. Eğitim	57
2.18. Sertifikasyon Sistemi	57
2.18.1. EUREPGAP (GLOBALGAP)	58
2.18.2. GLOBALGAP Sertifikası	59
2.18.3. GLOBALGAP Sertifikasının Kapsamı	59
2.18.4. GLOBALGAP Sertifikasının Faydaları	60
2.18.5. GLOBALGAP Sertifikası Konusunda Yetkilendirilen Kuruluşlar.....	61
2.19. Dünyada ve Türkiye’de İyi Tarım Ürünlerinin Üretimi ve Ticareti.....	62
2.19.1. Dünyada İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi	63
2.19.2. Dünyadaki Gelişmelerin Türkiye’ye Yansımaları	65
2.19.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği İyi Tarım Politikasına Uyumu	66
2.19.4. İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yasal Düzenlemeler	67
2.19.5. Türkiye Tarımı Açısından İyi Tarım Uygulamalarının Önemi.....	68
2.19.6. İyi Tarım Uygulamalarına Yönelik Destekler.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1. Betimsel Analiz Sonuçları	70
3.1.1. Demografik Sonuçlar	70
3.1.2. Gelir Durumuna İlişkin Sonuçlar	73
3.1.3. Harcamalara İlişkin Sonuçlar	74
3.1.4. Gıda Maddeleri Tüketimine İlişkin Sonuçlar	78
3.1.5. Tüketicinin Organik Ürünlere İlişkin Bilgisinin Ölçümüne Dair Sonuçlar	82
3.1.6. Organik Ürün Tüketen Tüketiciye İlişkin Sonuçlar	99
3.1.7. Tüketicinin İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Bilgisinin Ölçümüne Dair Sonuçlar	101
3.1.8. İyi Tarım Ürünü Tüketen Tüketiciye İlişkin Sonuçlar	115
3.1.9. Betimsel Analiz Sonuçlarının Özeti	118
3.2. Faktör Analizi Sonuçları	119
ÖNERİ	130
SONUÇ	132
KAYNAKÇA	137
ÖZGEÇMİŞ	149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Aile Reisinin Cinsiyeti	71
Şekil 3.2 Gıda Alışverişinde Kimin Sözü Geçer?	78
Şekil 3.3. Tüketicinin Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramını Duyma Oranı.....	82
Şekil 3.4 Tüketicinin Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramını Bilme Oranı	83
Şekil 3.5 Tüketicinin Ambalajsız Satılan Sebze-Meyveleri Organik Bulma Oranı	84
Şekil 3.6 Tüketicinin Organik Ürün Sertifikasının Gerekliliğini Bilme Oranı	84
Şekil 3.7 Tüketicinin Organik Ürün Tüketimi.....	85
Şekil 3.8 Ek Ödeme Yapma İstekliliği	88
Şekil 3.9 Organik Tarımla İlgili Tanıtımların Yeterli Bulunma Oranı.....	89
Şekil 3.10 Programların Tüketici Kararlarına Etkisi	90
Şekil 3.11 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararları Benim İçin Önemlidir	91
Şekil 3.12 Organik Ürünlere Rahatlıkla Ulaşabiliyorum	92
Şekil 3.13 Organik Ürün Çeşitliliğini Yeterli Buluyorum.....	93
Şekil 3.14 Satın Aldığım Ürünlerin Çevre Dostu Olması Benim İçin Önemlidir	94
Şekil 3.15 Organik Üretimde Denetimlerin Yeterli Olduğunu Düşünüyorum.....	95
Şekil 3.16 Organik Ürünlerin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibiyim	96
Şekil 3.17 Satın Aldığım Ürünlerin Üzerindeki Bilgileri Mutlaka Okurum	97
Şekil 3.18 Organik Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır.....	98
Şekil 3.19 Doğal Ürünlerle Organik Ürünler Arasında Fark Yoktur	99
Şekil 3.20 Organik Ürün Tüketmeye Başladıktan Sonra Kendinizi Daha Sağlıklı Hissediyor Musunuz?.....	100
Şekil 3.21 İyi Tarım Uygulamaları Kavramını Duydunuz mu?	102
Şekil 3.22 Tüketicinin İyi Tarım Ürünlerinin Ne Olduğunu Bilme Oranı	102
Şekil 3.23 Tüketicinin İyi Tarım Ürünü Tüketme Oranı	103
Şekil 3.24 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararları Benim İçin Önemlidir	105
Şekil 3.25 İyi Tarım Ürünlerine Rahatlıkla Ulaşabiliyorum	106
Şekil 3.26 İyi Tarım Ürünleri Çeşitliliğini Yeterli Buluyorum	107
Şekil 3.27 Satın Aldığım Ürünlerin Çevre Dostu Olması Benim İçin Önemlidir	108
Şekil 3.28 İyi Tarım Uygulamalarında Denetimlerin Yeterli Olduğunu Düşünüyorum	109
Şekil 3.29 İyi Tarım Ürünlerinin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibiyim	110
Şekil 3.30 Satın Aldığım Ürünlerin Üzerindeki Bilgileri Mutlaka Okurum	111

Şekil 3.31 İyi Tarım Ürünü Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır	112
Şekil 3.32 Doğal Ürünlerle İyi Tarım Ürünleri Arasında Fark Yoktur	113
Şekil 3.33 Ek Ödeme Yapma İstekliliği	114
Şekil 3.34 İyi Tarım Uygulamaları ile İlgili Tanıtımları Yeterli Bulma Oranı	115
Şekil 3.35 İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başladıktan Sonra Kendinizi Daha Sağlıklı Hissediyor Musunuz?	117
Şekil 3.36 Yamaç Serpinti Grafiği.....	124

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1 Örneklemeye Dahil Yerleşim Bölgeleri, Alanlar ve Örnek Hacmi.....	6
Çizelge 1.2 Anket Soru Formu	7
Çizelge 2.1 Organik Tarımla Geleneksel Tarımın Farklılıkları.....	25
Çizelge 2.2 Dünyada Organik Tarım Alanları ve Üretici Sayısı	33
Çizelge 2.3 Türkiye’de Organik Tarım Bitkisel Üretim Geçiş Verileri	34
Çizelge 2.4 2018 Yılında Organik Tarıma Ayrılan Destek Ödemeleri	42
Çizelge 2.5 İyi Tarım Uygulamaları ile Geleneksel Tarım Arasındaki Farklılıklar.....	48
Çizelge 2.6 İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar	49
Çizelge 2.7 Dünyada Yıllara Göre GLOBALGAP Sertifikalı Üretici Sayısı ve Yıllık Artış (%)	62
Çizelge 2.8 Türkiye’de İyi Tarım Uygulamaları Verilerinin 2007-2012 Yılları Arasındaki Değişimi.....	63
Çizelge 2.9 2018 Yılında İyi Tarım Uygulamalarına Yönelik Destek (Birim Fiyat).....	69
Çizelge 3.1 Aile Reisinin Cinsiyeti Kümülatif Yüzde (%).....	70
Çizelge 3.2 Aile Reisinin Yaşı Kümülatif Yüzde (%).....	71
Çizelge 3.3 Aile Reisinin Eğitimi Kümülatif Yüzde (%)	72
Çizelge 3.4 Aile Reisinin Mesleği Kümülatif Yüzde (%)	73
Çizelge 3.5 Ailedeki Çocuk Sayısı Kümülatif Yüzde (%)	73
Çizelge 3.6 Aileye Gelir Getiren Kişi Sayısı Kümülatif Yüzde (%).....	74
Çizelge 3.7 Ailenin Aylık Toplam Geliri Kümülatif Yüzde (%)	74
Çizelge 3.8 Ailenin Aylık Gıda Harcaması Kümülatif yüzde (%)	74
Çizelge 3.9 Ailenin Aylık Zorunlu Harcaması Kümülatif Yüzde (%)	76
Çizelge 3.10 Ailenin Yıllık Lüks Harcaması Kümülatif Yüzde (%).....	77
Çizelge 3.11 Gıda Alışverişinde Kimin Sözü Geçer? Kümülatif Yüzde (%).....	78
Çizelge 3.12 Sebze Meyve Alışverişi Nereden Yapılıyor? Kümülatif Yüzde (%)	78
Çizelge 3.13 Tüketmekte Olduğunuz Taze Sebze ve Meyvelerdeki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli).....	79

Çizelge 3.14 Marketten Aldığınız Dondurulmuş Gıdalardaki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli).....	79
Çizelge 3.15 Marketten Aldığınız Konserve Gıdalardaki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)	80
Çizelge 3.16 Marketten Aldığınız Meyve Sularındaki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)	80
Çizelge 3.17 Marketten Aldığınız Unlu Mamullerde Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)	81
Çizelge 3.18 Marketten Aldığınız Et Ürünlerinde Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)	81
Çizelge 3.19 Marketten Aldığınız Süt Ürünlerinde Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)	82
Çizelge 3.20 Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramını Duyma Oranı	82
Çizelge 3.21 Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramının Ne Olduğunu Bilme Oranı	83
Çizelge 3.22 Sizce Ambalajsız Satılan Taze Meyve-Sebze İçin, Üzerinde Hormonsuz, İlaçsız, Doğal ya da Köy Tipi Yazan Ürünler Organik Ürünler Midir?	83
Çizelge 3.23 Ambalajsız Satılan Organik Taze Meyve-Sebzelerin Organik Ürün Sertifikası İle Birlikte Satılması Gerekliğini Biliyor Musunuz?.....	84
Çizelge 3.24 Organik Ürün Tüketiminiz Hangi Sıklıkta Olur? (Likert Ölçekli).....	85
Çizelge 3.25 Tüketicinin Organik Ürün Tüketme Oranı	85
Çizelge 3.26 Tüketicinin Organik Ürün Satın Almama Nedeni Kümülatif Yüzde (%)	86
Çizelge 3.27 Organik Ürünlerin Hangisini Daha Çok Tüketiyorsunuz? Kümülatif Yüzde (%)	86
Çizelge 3.28 Organik Ürün Satın Alınabilecek Yerler Kümülatif Yüzde (%)	87
Çizelge 3.29 Organik Ürün Tüketmeyenler İçin Tüketimi Sağlayacak Unsurlar Kümülatif Yüzde (%).....	87
Çizelge 3.30 Organik Ürünler İçin Ek Ödeme Yapma İstekliliğini Ölçme.....	88
Çizelge 3.31 Organik Ürünlere Ne Kadar Fazla Ödersiniz? Kümülatif Yüzde (%)	88

Çizelge 3.32 Organik Tarımla İlgili Tanıtımın Yeterli Bulunma Oranı	89
Çizelge 3.33 Kimyasal İlaç ve Hormon İçeren Gıda Maddelerinin Sağlığa Olumsuz Etkilerini Anlatan Programların Tüketici Kararlarını Etkileme Düzeyi (Likert Ölçekli)	89
Çizelge 3.34 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararlarının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)	90
Çizelge 3.35 Organik Ürünlere Rahatlıkla Ulaşabilme (Likert Ölçekli)	91
Çizelge 3.36 Organik Ürün Çeşitliliğini Yeterli Bulma (Likert Ölçekli)	92
Çizelge 3.37 Satın Alınan Ürünlerin Çevre Dostu Olmasının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)	93
Çizelge 3.38 Organik Üretimde Denetimlerin Yeterliliği (Likert Ölçekli)	94
Çizelge 3.39 Organik Ürünlerin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibi Olma (Likert Ölçekli)	95
Çizelge 3.40 Satın Alınan Ürünler Üzerindeki Bilgileri Okuma (Likert Ölçekli)	96
Çizelge 3.41 Organik Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır (Likert Ölçekli)	97
Çizelge 3.42 Doğal Ürünlerle Organik Ürünler Arasında Fark Yoktur (Likert Ölçekli)	98
Çizelge 3.43 Tüketicilerin Organik Ürün Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Derecesine Göre Sıralanması Kümülatif Yüzde (%).....	99
Çizelge 3.44 Organik Ürün Tüketmeye Başlama Sebebi Kümülatif Yüzde (%)	100
Çizelge 3.45 Organik Ürün Tüketmeye Başladıktan Sonra Sağlıklı Hissetme Oranı Kümülatif Yüzde (%)	100
Çizelge 3.46 Organik Ürünlere Olan Talebin Yeteri Kadar Olmamasının Nedeni Kümülatif Yüzde (%).....	101
Çizelge 3.47 İyi Tarım Uygulamaları Kavramını Duyma Oranı Kümülatif Yüzde (%)	101
Çizelge 3.48 İyi Tarım Ürünlerinin Ne Olduğunu Bilme Oranı	102
Çizelge 3.49 İyi Tarım Ürünü Tüketiminiz Hangi Sıklıkta Olur? (Likert Ölçekli).....	103
Çizelge 3.50 Tüketicinin İyi Tarım Ürünü Tüketme Oranı	103
Çizelge 3.51 İyi Tarım Ürünü Satın Almama Nedeni Kümülatif Yüzde (%)	104
Çizelge 3.52 İyi Tarım Ürünlerinin Hangisini Daha Çok Tüketiyorsunuz? Kümülatif Yüzde (%)	104
Çizelge 3.53 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararlarının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)	105
Çizelge 3.54 İyi Tarım Ürünlerine Rahatlıkla Ulaşabilme (Likert Ölçekli).....	105
Çizelge 3.55 İyi Tarım Ürünleri Çeşitliliğini Yeterli Bulma (Likert Ölçekli)	106

Çizelge 3.56 Satın Alınan Ürünlerin Çevre Dostu Olmasının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)	107
Çizelge 3.57 İyi Tarım Uygulamalarında Denetimi Yeterli Bulma (Likert Ölçekli)	108
Çizelge 3.58 İyi Tarım Ürünlerinin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibi Olma (Likert Ölçekli)	109
Çizelge 3.59 Satın Alınan Ürünler Üzerindeki Bilgileri Okuma (Likert Ölçekli)	110
Çizelge 3.60 İyi Tarım Ürünü Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır (Likert Ölçekli)	111
Çizelge 3.61 Doğal Ürünlerle İyi Tarım Ürünleri Arasında Fark Yoktur (Likert Ölçekli)	112
Çizelge 3.62 İyi Tarım Ürünleri Tüketmeyenler İçin Tüketimi Sağlayacak Unsurlar Kümülatif Yüzde (%)	113
Çizelge 3.63 İyi Tarım Ürünleri İçin Ek Ödeme Yapma İstekliliğini Ölçme.....	113
Çizelge 3.64 İyi Tarım Ürünlerine Ne Kadar Fazla Ödersiniz? Kümülatif Yüzde (%)	114
Çizelge 3.65 İyi Tarım Ürünü Satın Alınabilecek Yerler Kümülatif Yüzde (%)	115
Çizelge 3.66 İyi Tarım Uygulamalarıyla İlgili Tanıtımın Yeterli Bulunma Oranı.....	115
Çizelge 3.67 Tüketicilerin İyi Tarım Ürünü Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Derecesine Göre Sıralanması Kümülatif Yüzde (%).....	116
Çizelge 3.68 İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başlama Sebebi Kümülatif Yüzde (%)	116
Çizelge 3.69 İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başladıktan Sonra Sağlıklı Hissetme Oranı Kümülatif Yüzde (%)	117
Çizelge 3.70 İyi Tarım Ürünlerine Olan Talebin Yeteri Kadar Olmamasının Nedeni Kümülatif Yüzde (%)	117
Çizelge 3.71 Betimleyici Analiz Toplu Sonuçları ve Karar (Merkezi Dağılım Ölçüleri Üzerinden)	118
Çizelge 3.72 KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları	121
Çizelge 3.73 Faktörlerin Güvenilirlik Düzeyleri, Cronbach's Alpha Katsayıları	122
Çizelge 3.74 Verilerin Faktör Analizine Uygunluğu Toplu Gösterimi	123
Çizelge 3.75 Açıklanan Toplam Varyans	124
Çizelge 3.76 Döndürülmüş Faktör Yükleri	126
Çizelge 3.77 Organik Gıda Ürünleri ve İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Tüketici Algı ve Tutumları Analizi Değerlendirme Ölçeği	128

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEP	Agri-Environmental Payments
AES	Agricultural Environmental Schemes
BLNÇ	Bilinç
BM	Birleşmiş Milletler
ÇVDST	Çevre Dostu
DNTM	Denetim
ETO	Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği
EUREP	Avrupa Perakendecileri Tarım Ürünleri Çalışma Grubu
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
FDA	Gıda İlaç Dairesi
FIBL	Organik Tarım Araştırma Enstitüsü
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizma
GLOBALGAP	İyi Tarım Uygulamaları İçin Küresel Ortaklık
HACCP	Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları
HRM	Hormon
ICM	Entegre Ürün Yetiştiriciliği
IFOAM	Uluslararası Organik Tarım Hareketi Federasyonu
IPM	Zararlılarla Entegre Mücadele
ITC	Uluslararası Ticaret Merkezi
ITU	İyi Tarım Uygulamaları
IUCN	Uluslararası Doğa Koruma Birliği
KAL	Kalıntı
KMO	Kaiser Meyer Olkin
OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
OFPANA	Kuzey Amerika Organik Gıdalar Üretim Birliği
OTA	Organik Ticaret Birliği
OTK	Organik Tarım Komitesi
PBR	Payment-By-Results
PES	Payments for Environmental Services

PZR	Pazar
SĐLK	Sağlık
TL	Türk Lirası
USDA	Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı
Vb.	Ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi
WTO	Dünya Ticaret Organizasyonu

ÖZET

Bu çalışmada son yıllarda tarımsal üretimde yeni bir üretim yöntemi olarak kabul edilen organik tarım ve iyi tarım uygulamaları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Geleneksel tarımda bilinçsiz ve yoğun kimyasal kullanımının çevre, insan ve diğer canlıların sağlığı için olumsuz etki yaratması tüketicileri organik ürünlere ve iyi tarım ürünlerine yönlendirmiştir. Yürütülen bu araştırmada organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek, tüketicinin bu kavramlara ilişkin bilinçlilik düzeyini tespit etmek, organik gıda ya da iyi tarım ürünleri tüketimini etkileyen faktörleri belirlemek ve bu ürünleri hiç tüketmeyen tüketicilerin tüketmesini sağlayacak unsurları saptamak amaçlanmıştır.

Bu verileri elde edebilmek için de organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçen 39 ifadeden oluşan bir anket düzenlenmiştir. Araştırmada veri toplama metodu olarak örnekleme teorisinden yararlanılmış olup alan örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Verilerin analiz edilme aşamasında ise betimsel analiz ve keşfedici faktör analizi yöntemleri kullanılmıştır. Anket verilerine göre organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmeye yönelik yapılan faktör analizi sonucu altı faktör belirlenmiştir. Bu faktörler toplam varyansın %73,611'ini açıklamaktadır. Faktörler sırasıyla hormon-kalıntı, pazara ulaşım, çevre dostu olma, denetim, sağlıklı bulma, bilinç düzeyi olarak isimlendirilmiştir.

Bu çalışma sonucunda tüketicilerin organik gıda ve iyi tarım ürünlerinin fiyatlarını yüksek bulduğunu, ürün çeşitliliğini yeterli bulmadığını ve bu ürünlere rahatlıkla ulaşabilme konusunda problem yaşadığını söylemek mümkündür. Ayrıca tüketici bu ürünlerle ilgili yapılan tanıtımları yetersiz bulmaktadır, bu nedenle tüketicinin bu konularda doğru bir şekilde bilgilendirilmesi için gerek sosyal medya üzerinden gerek diğer kitle iletişim araçlarından faydalanılarak bu konuya bir çözüm üretilmeli ve farkındalık kampanyaları başlatılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Organik ve İyi Tarım Tüketici Davranışları, Organik ve İyi Tarım Karşılaştırmalı Analizi

SUMMARY
CONSUMER BEHAVIOURS AND ATTITUDES RELATED TO ORGANIC FOOD
PRODUCTS AND GOOD AGRICULTURAL PRODUCTS: EXAMPLE OF
ANTALYA

In this study, organic farming and good agricultural practices, which are considered as a new production method in agricultural production, have been examined comparatively. Unconscious and intense chemical use in traditional agriculture has a negative effect on the health of the environment, human and other living things, has directed consumers to organic products and good agricultural products. In this study, it is aimed to measure the consumer behaviour and attitudes about organic food products and good agricultural products, to determine the level of awareness of the consumer about these concepts, to determine the factors that affect the consumption of organic food or good agricultural products and to identify the elements that will enable the consumers who do not consume these products.

In order to obtain these data, a questionnaire consisting of 39 statements that measure consumer behaviours and attitudes about organic food products and good agricultural products has been organized. In the research, sampling theory has been used as data collection method and field sampling method has been applied. Descriptive analysis and exploratory factor analysis methods were used at the stage of data analysis. According to the survey data, six factors were determined as a result of the factor analysis conducted to measure consumer behaviours and attitudes about organic food products and good agricultural products. These factors explain 73,611% of the total variance. Factors were named respectively as hormone-residue, transportation to the market, environment-friendly, control, healthy finding, and consciousness level.

As a result of this study, it is possible to say that consumers find the prices of organic food and good agricultural products high, they do not find the product variety sufficient and they have problems in accessing these products easily. Furthermore, the consumer finds the promotions made about these products insufficient, therefore, a solution must be produced and awareness campaigns should be initiated by using social media and other mass media in order to inform the consumer about these issues correctly.

Keywords: Organic and Good Agricultural Consumer Behaviours, Comparative Analysis Of Organic And Good Agriculture

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez çalışmam boyunca her zaman olumlu ve destekleyici tavrı, sabrı ve anlayışı için değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Osman KARKACIER'e, tezimin yürütülmesi aşamasında her zaman bana yardımcı olan çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Can Deniz KÖKSAL'a ve bu süreçte yardım ve desteğini esirgemeyen çok değerli hocam Sayın Doç. Dr. Gökhan AKYÜZ'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bunun yanı sıra tez çalışmam boyunca emeğini ve desteğini esirgemeyen Sayın Atilla BOZKURT'a, emeğini ve güler yüzünü esirgemeyen Zeynep Hanım'a, anketin yürütülmesi esnasında bana vakit ayırıp sabırla sorularımı yanıtlayan katılımcılara ve çalışmanın değişik aşamalarında yardım ve emekleri geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca hayatımın her anında olduğu gibi yüksek lisans tezimi hazırlarken de benim yanımda olan, yardım ve desteğini esirgemeyen ve her zaman sonsuz bir sabır ve anlayış içinde olan çok sevgili anne ve babama canı gönülden teşekkür ederim...

ÖNSÖZ

Dikkat çekici bir şekilde yükselen dünya nüfusunun beslenme gereksinimini karşılamak amacıyla birim alandan maksimum verim elde etmeyi sağlayan ancak yoğun kimyasal girdi kullanımına neden olan geleneksel tarım yöntemine başvurulmuştur. Uygulanan bu yöntem çevreye, insana ve diğer canlılara zarar vermeye başlayınca alternatif tarım yöntemleri aranmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan organik tarım ve hem doğaya, insana ve başka canlılara zarar vermediği ya da minimum düzeyde zarar verdiği için hem de gözlemlenebilir ve izlenebilir olduğu için tüketicinin ilgisini çekmeye başlamıştır.

Günümüzde tüketiciler güvenli gıda tüketimi konusunu önemsemekte ve bu konuda daha bilinçli tercihler yapmaktadırlar. Organik gıda ve iyi tarım ürünlerinin doğa dostu, izlenebilir ve sertifikalı olması tüketiciyi cezbetmektedir.

Esas itibarıyla bu çalışmanın ortaya çıkış sebebi tüketicilerin organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin bilinçlilik düzeyini ölçmenin yanı sıra; bu ürünleri satın alırken hangi kriterleri göz önünde bulundurduğunu tespit etmek, tüketmeyenlerin tüketmesini sağlayacak unsurları belirlemek ve tüketici eğilimlerinin süreç içindeki değişimini gözlemlemektir. Bu çalışma geçmişten günümüze tarım sektöründe yaşanan gelişmeleri göz önüne sermektedir. Araştırmadan elde edilen veriler ışığında değişen ve gelişen dünya koşullarında tarımsal üretimde sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve gıda güvenliği gibi konularda farkındalığın oluşmaya başladığı söylenebilir.

Bu araştırmada organik tarım ve iyi tarım uygulamaları karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiş olup hem organik tarım hem de iyi tarım kavramının tanımı, amaçları, ilkeleri, avantajları ve dezavantajları, Türkiye'deki ve dünyadaki gelişimi gibi konular üzerinde literatür taraması yapılmıştır.

Organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının kıyaslanması amacıyla organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçen 39 ifadeden oluşan bir anket düzenlenmiş olup bu anketin sonucunda ulaşılan veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda tüketicinin %84,6'sının organik ya da ekolojik tarım, %47,7'sinin de iyi tarım uygulamaları kavramına yabancı olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca tüketicinin %38,2'sinin organik ürün, %31,9'unun da iyi tarım ürünü tükettiği saptanmıştır. Yine bu araştırma sonucunda tüketicinin hem organik ürün hem de iyi tarım ürünleri için yapılan tanıtımları yetersiz bulduğu bilgisine ulaşılmıştır. Araştırma bulgularından yola çıkarak

tüketicinin organik ürün ya da iyi tarım ürünü satın almamasındaki en önemli faktörün her ikisinin de fiyat düzeyinin yüksek olması olduğu söylenebilir.

Araştırma bir bütün olarak ele alındığında tüketicinin organik tarım ve iyi tarım uygulamaları hakkında daha çok bilgi edinmek istediği, ürün çeşitliliğini yetersiz bulduğu, ürünlerin satış fiyatının düşürülmesini talep ettiği ve ürünlere kolaylıkla ulaşamadığı gibi çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

GİRİŞ

1800'lü yıllarda 1 milyar civarında olan dünya nüfusunun, 2050 yılında 9,6 milyarın üzerine çıkması beklenmektedir¹. Nüfus artışının yıldan yıla katlanması dünya üzerinde birçok sorunla karşı karşıya kalınmasına neden olacaktır, bu sorunlardan biri de yeterli ve sağlıklı gıdaya ulaşamamadır. Yetersiz beslenme sorunu bilhassa gıda güvencesinden mahrum kalan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ciddi anlamda etkisini hissettirecektir².

Bilimde ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin insanlığı bambaşka bir boyuta taşıması, tıpta kaydedilen büyük başarılar sayesinde insan ömrünün uzatılması, yaşam kalitesinin artırılması gibi faktörlerin nüfus artış hızını tetiklediği söylenebilir. Artan nüfusun beslenme ihtiyacını karşılamak için doğadan mümkün olan en üst düzey faydayı sağlamak isteyen insanoğlu farkında olmadan doğaya karşı savaş açmıştır³. Amacına ulaşmak için her türlü yönetime başvuran insanoğlu, bu yöntemlerle doğayı tahrip etmekte ve doğal seleksiyon sayesinde varlığını sürdürmeyi başaran birçok bitki ve hayvan türünün sayısının azalmasına hatta yok olmasına sebep olmaktadır⁴.

2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde özellikle Sanayi Devrimi'nin etkisi altına giren ülkelerde nüfusta kayda değer bir artış yaşanmıştır ve buna bağlı olarak tüketimin ciddi oranda arttığı gözlemlenmiştir⁵. Bu dönemde birim alandan elde edilen ürünü maksimum seviyeye taşımak amacıyla yapay kimyevi gübrelere başvurulmuş ve bitkiyi daha etkili bir şekilde muhafaza edebilmek maksadıyla da yapay kimyevi ilaçlardan yararlanılmıştır⁶. Ancak 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde bu uygulamaların çevre için ciddi anlamda tehdit oluşturduğu fark edilmiştir. Bu konuya ilişkin gösterilebilecek en büyük kanıtlardan birinin DDT ilacı olduğu ortaya çıkmıştır. İsviçreli Paul Hermann Müller'in Nobel Ödülü almasını sağlayan, zararlı böcekleri yok etmek için kullanılan DDT adlı ilacın doğa için zehir niteliğinde olduğu ve hayvan ve insan sağlığını tehdit ettiği gerçeği ile yüz yüze kalınmıştır. Bu gerçeğin fark edilmesi üzerine DDT yasaklanmıştır⁷.

¹ İsmayil, 2016: 683; Dölekoğlu, Gün ve Giray, 2015: 3.

² İsmayil, 2016: 683.

³ İsmayil, 2016: 683.

⁴ <http://www.tarimsitesi.net/icerik-664-Organik-Tarimin-Tarihcesi-ve-Gelisimi.html> (erişim tarihi: 26.03.2019).

⁵ https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551780455.pdf (erişim tarihi:26.03.2019).

⁶ <http://www.tarimsitesi.net/icerik-664-Organik-Tarimin-Tarihcesi-ve-Gelisimi.html> (erişim tarihi: 26.03.2019).

⁷ https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551780455.pdf (erişim tarihi:26.03.2019).

Günümüzde eğitim seviyesinin artması, tüketicinin bilinçlenmesi, sağlıklı yaşam mottosunun artması, tüketicinin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik eylemlerde bulunması gibi birçok etmen tüketiciyi organik gıdaya ve iyi tarım ürünlerine yönlendirmektedir.

Organik tarımın toprak erozyonunu engellemek, suyun kalitesini muhafaza etmek, daha kaliteli ürünlere erişimi sağlamak, kimyasalların olumsuz etkilerinden tüm canlıları korumak, kırsal kesimde iş imkânı oluşturmak, ekonominin canlanmasını sağlamak, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya sunmak gibi sayısız amacı vardır⁸.

İyi tarım uygulamaları ile artan nüfusun ihtiyaç duyduğu gıdanın üretilmesi, kırsal yerleşimlerde istihdamı özendirici uygulamaların yapılması, çevresel tahribatın engellenmesi, biyolojik çeşitliliğin devamlılığının sağlanması, arazi ıslah projelerinin daha rahat yapılabilmesi gibi birçok hedefin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır⁹.

Bu araştırma dört kısımdan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk kısmında çalışmanın amacına, kapsamına ve çalışmada kullanılan materyal ve yöntemlere değinilmiştir. İkinci bölümde, organik tarım kavramı ve organik tarım kapsamındaki konular incelenmiştir. Üçüncü bölümde iyi tarım uygulamaları kavramı ve iyi tarım kapsamındaki konular irdelenmiştir. Çalışmanın son kısmında ise organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarının ölçülmesi amacıyla hazırlanan anket üzerinden betimsel analiz ve faktör analizi yapılmış ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmadan yola çıkılarak elde edilen bulgulardan yararlanılarak değerlendirmeler yapılmış ve sonuç ve öneri bölümleriyle çalışma tamamlanmıştır.

⁸ Sirat,2016: 456-457.

⁹ <https://www.gapteyap.org/wp-content/uploads/2015/02/itu.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2019).

BİRİNCİ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada Antalya ilinde yaşamakta olan potansiyel tüketici grubunu temsilen 285 kişi ile görüşülerek organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünleri tüketimine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçme amaçlanmıştır. Yürütülen bu araştırmada 285 kişiye hane halkı anketi uygulanmış olup tüketici profiline dair genel bilgiler edinildikten sonra tüketicinin organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına dair temel bilgilere sahip olup olmadığı, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları arasındaki temel farklılıklara hakim olup olmadığı, organik gıda ürünü ya da iyi tarım ürünü alırken hangi faktörleri göz önünde bulundurduğu ve öncelik sıralamasını hangi kriterlere göre belirlediği, iki ürün grubu için de ek ödeme yapma istekliliğine sahip olup olmadığı gibi konularda fikir edinme ve gelecekte yapılacak araştırmalara ön ayak olma amacı güdülmüştür.

Aynı zamanda bu araştırma organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünleri konusunda tüketicilerde farkındalık oluşturmak, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları baz alınarak tarımda kimyevi ilaç kullanımının daha kontrollü olduğu ya da hiç olmadığı bir üretim sisteminin varlığıyla ilgili tüketicinin eğitilmesi gerekliliğine dikkat çekmek, doğal kaynakların hızla tükendiği bir dönemde doğayı tahrip etmeyecek, insana ve diğer canlılara zarar vermeyecek yöntemlerle üretilmiş ürünlerin tüketimini desteklemek ve daha sağlıklı ve daha doğal olana yönelme bilincini aşılamak gibi amaçlara sahip olan çok yönlü bir çalışmadır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma 4 temel kısımdan oluşmaktadır.

Araştırmanın ilk kısmında dünya üzerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak geleneksel tarımın yerini alabilecek organik tarım ve iyi tarım uygulamaları kavramlarına değinilerek konuya giriş yapılmıştır. Bu bölümde söz konusu kavramların Türk ve dünya tarımı açısından neden önemli olduğu, araştırmanın amacının ve kapsamının ne olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünleri tüketimine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçme amacıyla yapılan araştırmada kullanılan materyal ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde literatürde yer alan bilgiler ışığında organik tarım kavramı genel hatlarıyla açıklanmaktadır. Organik tarım ile klasik tarım kavramı kıyaslanmakta, organik tarımın özellikleri, ilkeleri, amaçları, avantajları ve dezavantajları kapsamlı bir şekilde ele

alınmaktadır. Ayrıca organik tarımın dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimi ve tarihçesi incelenmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise iyi tarım uygulamaları kavramına değinilmiş, iyi tarım uygulamalarıyla organik tarım karşılaştırılmıştır, iyi tarım uygulamalarının amacına, faydalarına ve temel ilkelerine yer verilmiştir. Ayrıca iyi tarım uygulamaları süreci, sertifikasyon sistemi ve iyi tarımın Türkiye'deki ve dünyadaki gelişimi incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan dördüncü bölümünde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bölümde betimsel analiz ve faktör analizi yöntemlerinden faydalanılarak araştırmaya dair çeşitli veriler elde edilmiştir. Araştırmanın son aşamasında bu veriler yorumlanmış, sonuç ve öneri kısımlarıyla çalışma nihayete erdirilmiştir.

1.3. Materyal ve Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde yararlanılan birincil ve ikincil dataların öncülüğünde hazırlanmış olan materyallere ve söz konusu materyallerin elde edilmiş biçimine yer verilmiştir. Tüm bunlara ek olarak söz konusu dataların toplanması ve analiz edilmesinde hangi yöntemlerin kullanıldığı hakkında bilgi verilmektedir.

Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçme amacıyla hazırlanmış olan bu çalışmanın birinci kısmında araştırmanın hedefi, kapsamı ve araştırmada yararlanılan materyal ve yöntemlere yer verilirken, ikinci ve üçüncü bölümünde organik tarım ve iyi tarım uygulamaları üzerine geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Araştırmanın içeriğini oluşturan konularla ilgili yayınlanmış olan kitap, dergi, makale, tez, bildiri gibi bilgi kaynakları incelenerek ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Ayrıca T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı gibi kurumların verilerinden de faydalanılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise birincil veri kaynaklarından biri olan anket yöntemine başvurulmuştur. Anahtar kelimeler olan organik tarım, iyi tarım uygulamaları, organik gıda ürünleri, iyi tarım ürünleri kapsamında Antalya ilinde yaşayan 285 tüketiciye 39 ifadeden oluşan hane halkı anketi uygulanmıştır. Çalışmanın teorik ve kuramsal bölümünün dışında kalan bu anahtar kelimelerin arasındaki ilişkiyi saptamak için tüketicinin organik tarım ve iyi tarım uygulamalarını duyma oranı, bu iki kavramın gerçekte ne anlama geldiğini bilme oranı, organik gıda ürünü ya da iyi tarım ürünü alırken göz önünde bulundurduğu faktörleri belirleme ve öncelik sıralamasını hangi kriterlere göre yaptığını saptama, bu iki ürün grubu için ek ödeme yapma konusundaki düşüncelerini tespit etme gibi konularda tüketicilere sorular

yöneltilmiştir. Bu tarz özel araştırmalarda, verilere ulaşabilmenin en etkili yolu yüz yüze anket tekniğidir.

Araştırmanın materyal ve yöntem bölümünde bulunması gereken, araştırmada nasıl bir yol izlendiğini ve ne tür yöntemlerin kullanıldığını anlaşılır bir şekilde ifade etmek için, bu bölümde yer alan yöntemleri ve başlıkları şu şekilde sıralamak mümkündür.

Analiz yöntemleri ve başlıkları:

1. Materyale ulaşmak amacıyla takip edilen metodoloji ve veriler (örnekleme teorisi)
2. Elde edilen veri, bilgi ve gözlemlere yönelik açıklamalar (veri türü)
3. Verilerin analiz yöntemleri
 - Betimsel istatistiki analiz yöntemleri
 - Keşfedici faktör analizi yöntemi

1.3.1. Örnekleme Hacmi ve Yöntemi

Araştırmada kullanılan verilerin ve gözlemlerin değerlendirilmesi için alan araştırmasına ihtiyaç duyulmaktadır, bu nedenle hane halkı anketi yapılmıştır. Bu uygulama için hangi ilçelerde kaç tane tüketici ile anket yapılacağı istatistiki örnekleme yöntemleri ile belirlenmiştir. Araştırmada yararlanılacak veri toplama metodu örnekleme teorisidir. Örnekleme teorisi ve uygulamasının örnek hacmi adı verilen aşamasında araştırmaya dahil edilecek birim sayısının belirlenmesi esastır¹⁰.

Birbirini takip eden bu süreçte örnek hacminin belirlenmesinde alan araştırmalarında bütün alana ait kütlede yer alan birimler örnek hacminin ana kütlelerini temsil eder. Bu tip alan çalışmasında örnekleme yönteminde araştırmacının araştırma yapacağı konunun bilinmesi ve araştırma yapılacak bölgenin haritasına hâkim olmak yeterlidir. Araştırmacı ilk etapta harita üzerinde ili (n) miktarda eşit oranda alana böler. Haritadaki alan belirgin bir şekilde bölümdükten sonra bir veya birden çok aşamalı örnekleme yöntemi ile örnek seçimi gerçekleştirilir¹¹.

Örnek seçimleri tek aşamalı, iki aşamalı ya da üç aşamalı olarak gerçekleştirilebilir. Yapılan araştırmada iki aşamalı seçim yöntemi kullanılmış olup öncelikle alanlar arasından sınırları belli olan bir alan seçilmiştir, sonrasında ise seçilen alanlardaki evlerde ikamet eden aileler arasından belli bir oranda örnek seçimi gerçekleştirilmiştir¹². Bu araştırmada alan örneklemesine göre Antalya merkez ilçeleri temsili olarak seçilmiştir, Kepez, Muratpaşa ve

¹⁰ https://www.academia.edu/5382437/Ornekleme_yontemi (erişim tarihi: 23.04.2019).

¹¹ <https://www.bayesarastirma.com.tr/pazar-arastirmasi-pazar-arastirmasi-konulari/> (erişim tarihi: 24.04.2019).

¹² <https://www.bayesarastirma.com.tr/pazar-arastirmasi-pazar-arastirmasi-konulari/> (erişim tarihi: 24.04.2019).

Konyaaltı olarak belirlenen üç ilçe Çizelge 1.1’de verilmiştir. Bu şekilde örneklem tespiti yapıldıktan sonra örneklem kütleli üzerinden örnek hacmi hesaplanabilir.

Örnekleme standart sapmanın bilinmemesi halinde, ana kütlede varyansa ulaşabilmek için belirli bir oran üzerinden ilerlenebilir. Örneklem büyüklüğünün ana kütleyle oranını ifade eden p değerinden yararlanılır. Önceki çalışmada popülasyon bu şekilde belirlendiği için örneklem büyüklüğünün ana kütleyle oranı olarak kabul edilen p değeri 0.10, olayın gerçekleşmeme olasılığı olarak kabul edilen q değeri ise 0.9 olarak alınmıştır¹³.

Standart sapması ve ana kütle büyüklüğü bilinen bir popülasyon için uygun örnek hacmini veren formül aşağıda görülebilir¹⁴.

$$n = (t^2 a / 2 (n - 1) S^2) \div (d^2)$$

Formülde;

$t^2 a / 2 (n - 1)$; t cetvel değerini

S^2 ; örnek varyansı

d; hata payını gösterir.

d; %5

t cetveli için güven sınırı %5 ($\alpha=0.05$) için 1,96 alınmıştır.

Örnek varyansı p=0,10 için q=0,9 ve $S^2= 0,09$ alınabilir.

Bir il için ihtiyaç duyulan anket sayısını 120’nin altına düşürmemek üzere bir oran belirlenmiş ve oransal örnekleme yoluna gidilmiştir.

Çizelge 1.1 Örneklemeye Dahil Yerleşim Bölgeleri, Alanlar ve Örnek Hacmi

İl	İlçeler	İlçe Sayısı (Adet)	Toplam Nüfus	Örnek Hacmi (Anket Adedi)
Antalya	Kepez	1	531.619	125
	Muratpaşa	1	495.688	117
	Konyaaltı	1	182.112	43
	Toplam	3	1.209.419	285 adet

1.3.2. Veri Derleme Yöntemleri

Çalışmanın ana verileri anket yöntemi ile elde edilmiştir, bu verilere ulaşabilmek için yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek amacıyla yapılan bu çalışmada tüketicilerin kendilerine yöneltilen sorulara ne ölçüde katılıp ne ölçüde katılmadığını belirleyebilmek için likert ölçekli anket formları hazırlanmıştır. Ölçek 5 dereceli likert ölçeği kapsamında hazırlanmış olup

¹³ Karkacıoğlu ve Karabaş, 2016: 12.

¹⁴ Karabaş ve Erenler Tekmen, 2019: 1400.

tüketicilerden “kesinlikle katılıyorum”, “kısmen katılıyorum”, “emin değilim”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” ifadelerinden birini tercih ederek anket sorularını cevaplamaları istenmiştir. Bu tip sorulara ek olarak tüketicilere “çok nadiren”, “nadiren”, “arada bir”, “sık almaya özen gösteririm” ve “çok sık alırım” ifadelerinden birini seçmelerini gerektiren sorular da yöneltilmiştir. 5 dereceli likert yönteminin kullanıldığı bu sorularda tüketicilerin organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin bilinç düzeyinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca anketi cevaplayanlara kimyasal ilaç ve hormon içeren gıda maddelerinin sağlığa olumsuz etkilerini anlatan programların tüketicilerin tüketim kararını ne ölçüde etkilediğini belirlemek için bir soru yöneltilmiş ve anketi cevaplayanlardan “tamamen etkiliyor”, “kısmen etkiliyor”, “emin değilim”, “etkilemiyor” ve “hiç etkilemiyor” seçeneklerinden birisini tercih etmeleri istenmiştir. Bu soruyla söz konusu programların tüketicinin tüketim kararını ne düzeyde etkilediğini öğrenmek amaçlanmıştır.

Anketi bir bütün olarak değerlendirdiğimizde birinci bölümde tüketicilerin demografik bilgilerine, gelir düzeylerine, genel harcamaları için ayırdıkları bütçeye ve gıda maddelerinin tüketimine ilişkin bilgi edinme amaçlı sorular yer almaktadır. İkinci bölümde organik ürünlerle ilgili genel sorulara ve organik ürün tüketenlere özel hazırlanmış sorulara yer verilmiştir. Anketin üçüncü ve son bölümünde ise iyi tarım ürünleriyle ilgili genel sorular ve iyi tarım ürünü tüketenler için hazırlanmış sorular mevcuttur. Anket formunda likert ölçekli soruların yanı sıra açık uçlu sorular da bulunmaktadır.

Bu uygulama ile iyi tarım ürünlerinin ve organik gıda ürünlerinin tüketicinin zihninde nasıl konumlandığı, bu iki ürün grubundan birini tercih ederken tüketiciyi etkileyen faktörlerin neler olduğu, tüketicinin bu konulardaki bilinç düzeyinin ne ölçüde olduğu gibi konularda veri elde etmek ve bu verileri analiz etmek mümkündür. Çalışmada kullanılan anket formu ve soru ifadeleri aşağıda verilmiştir:

Çizelge 1.2 Anket Soru Formu

Organik Ürünlerde ve İyi Tarım Ürünlerinde Tüketici Davranışları				
A) Demografya Soruları				
1.Sadece evde yaşayan aile bireyleri için doldurulacaktır.				
Bireyler	Cinsiyet	Yaşı	Eğitimi (*)	Mesleği (**)
Aile Reisi				
Eşi				
Çocuk sayısı				
(*Aile reisinin) Eğitim Durumu: a) Okuryazar değil b) Okuryazar c) İlkokul d) Ortaokul e) Lise f) Üniversite g) Lisansüstü				

(**Aile reisinin) Mesleği:

a) Memur b) İşçi c) Esnaf d) Serbest Meslek e) Ev Hanımı f) Öğrenci g) Emekli h) İşsiz

B) Gelir Durumu ile İlgili Sorular

2. Aileye gelir getiren kişi sayısı: -----

3. Ailenizin bir aylık toplam geliri aşağıdaki gruplardan hangisine girmektedir?

a) 500-1500 TL b) 1500-3500 TL c) 3500-5000 TL d) 5000-10.000 TL
e) 10.000 TL +

C) Harcamalarla İlgili Sorular

4. Gıda harcamalarınız için aylık ortalama ne kadar ödüyorsunuz? -----TL.

5. Elektrik-su-telefon-yakıt-eğitim vb. zorunlu harcamalarınız için aylık ne kadar ödüyorsunuz?

----- TL.

6. Tatil ve diğer lüks harcamalarınız için yıllık ne kadar harcama yapıyorsunuz? -----TL.

D) Gıda Maddeleri Tüketimi ile İlgili Sorular

7. Eve gıda alışverişinde kimin sözü geçer?

a) Kadın b) Erkek

8. Taze sebze-meyve alış-verişinizi nereden yapıyorsunuz?

a) Semt pazarı b) Manav c) Süpermarket d) İnternet d) Diğer (-----)

9. Şu an tüketmekte olduğunuz taze sebze ve meyvelerdeki ilaç, hormon ve kimyasal kalıntı düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünüyor musunuz?

a) Kesinlikle katılıyorum b) Kısmen katılıyorum c) Emin değilim
d) Katılmıyorum e) Kesinlikle katılmıyorum

10. Marketten satın aldığınız aşağıda verilen ürün gruplarında ilaç, hormon, kimyasal kalıntı vb. ile ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?

Ürün Grupları	Kesinlikle Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Emin Değilim	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Dondurulmuş gıdalar					
Konserve gıdalar					
Meyve suyu					
Unlu mamuller ve ekmek					
Et ürünleri					
Süt ve sütü mamuller					

E) Organik Ürünlerle İlgili Genel Sorular	
11. Daha önce “organik” ya da “ekolojik tarım” kavramını duydunuz mu?	a) Evet b) Hayır
12. Sizce organik ya da ekolojik tarım nedir?	a) Markalı ürünlerdir. b) Verimi yüksek olan ürünlerdir. c) Şekli ve dayanıklılığı iyi olan ürünlerdir. d) Yoğun olarak suni gübre ve tarımsal ilaç kullanılan ürünlerdir. e) İlaç, hormon ve kimyasal kullanımının yasak olduğu ürünlerdir.
13. Sizce ambalajsız satılan taze meyve-sebze için, üzerinde hormonsuz, ilaçsız, doğal ya da köy tipi yazan ürünler organik ürünler midir?	a) Evet b) Hayır
14. Ambalajsız satılan organik taze meyve-sebzelerin organik ürün sertifikası ile birlikte satılması gerektiğini biliyor musunuz?	a) Evet b) Hayır
15. Organik ürün tüketiminiz aşağıdakilerden hangi sıklıkta olur?	a) Çok nadiren b) Nadiren c) Arada bir d) Sık almaya özen gösteririm e) Çok sık alırım • Aşağıdakilerden hangisi sizin için organik ürün satın almama nedeni olabilir? a) Tükettiğim ürünlerin sağlığa zararlı olmadığını düşünüyorum. b) Organik ürünlere güvenmiyorum. c) Organik ürünlerle ilgili yeterli bilgiye sahip değilim. d) Organik ürünlerin pahalı olduğunu düşünüyorum. e) Gelirim yeterli ama fiyatını yüksek buluyorum. f) Pazarda kolay bulamıyorum. g) Diğer (----- belirtiniz)
16. Aşağıdaki organik ürünlerin hangisini çok tüketiyorsunuz?	a) Meyve b) Sebze c) Baklagil d) Beyaz et e) Yumurta f) Organik tekstil ürünleri g) Organik çocuk ürünleri h) Organik kozmetik ürünleri
17. Antalya’da organik ürün satın alabileceğiniz yerleri söyleyebilir misiniz? ----- -----	
18. Organik ürün tüketmiyorsanız, ileride tüketmenizi sağlayacak unsurlar neler olurdu?	a) Gelirim artarsa b) Organik ürünlerin fiyatları düşerse c) Sağlık sorunları yaşarsam d) Konuyla ilgili tam bilgi sahibi olursam e) Diğer (-----)

<p>19. Her zaman tükettiğiniz ürünler için yaptığımız harcamalara ilave olarak daha fazla ödeme yaparak organik ürünler satın almaya razı olur musunuz?</p> <p>a) Evet b) Hayır</p> <p>Cevabınız “Evet” ise Organik ürünlere ne kadar daha fazla ödemeye razı olurdunuz?</p> <p>a) %25 fazlası b) %50 fazlası c) %75 fazlası d) %100 fazlası e) %200 fazlası</p> <p>f) Fiyatı ne olursa olsun alırım</p>
<p>20. Sizce organik tarımla ilgili yeterli tanıtım yapıyor mu?</p> <p>a) Yeterli b) Yetersiz</p>
<p>21. Kimyasal ilaç ve hormon içeren gıda maddelerinin sağlığa olumsuz etkilerini anlatan programlar tüketim kararınızı etkiliyor mu?</p> <p>a) Tamamen etkiliyor b) Kısmen etkiliyor c) Emin değilim d) Etkilemiyor e) Hiç etkilemiyor</p>
<p>22. Aşağıdaki sorularla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?</p> <p>a) Kesinlikle katılıyorum b) Kısmen katılıyorum c) Emin değilim</p> <p>d) Katılmıyorum e) Kesinlikle katılmıyorum</p> <p>Ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararları benim için önemlidir. (-----)</p> <p>Organik ürünlere rahatlıkla ulaşabiliyorum. (-----)</p> <p>Organik ürün çeşitliliğini yeterli buluyorum. (-----)</p> <p>Satın aldığım ürünlerin çevre dostu olması benim için önemlidir. (-----)</p> <p>Organik üretimde denetimlerin yeterli olduğunu düşünüyorum. (-----)</p> <p>Organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim. (-----)</p> <p>Satın aldığım ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okurum. (-----)</p> <p>Organik olmayan ürünler sağlığa zararlıdır. (-----)</p> <p>Doğal ürünlerle organik ürünler arasında fark yoktur. (-----)</p>
<p>F) Bu Bölümdeki Sorular Organik Ürün Tüketenler İçindir</p>
<p>23. Organik ürün tercih etmenizi sağlayan faktörleri önem derecesine göre sıralar mısınız?</p> <p>a)Sağlıklı ve hijyenik olması ()</p> <p>b)Doğal ve katkısız olması ()</p> <p>c)Lezzetli olması ()</p> <p>d)Kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon içermemesi ()</p> <p>e)Kontrollü ve sertifikalandırılmış olması ()</p>
<p>24. Organik ürün tüketmeye başlama sebebiniz nedir?</p> <p>a)Sağlık sorunları yaşadığım için b)Çocuğumun sağlıklı beslenmesi için</p> <p>c)Çevreye duyarlı olduğum için d)Ürünler lezzetli olduğu için</p> <p>e)Merak ettiğim için f)Diğer (-----)</p>
<p>25. Organik ürün tüketmeye başladıktan sonra kendinizi daha sağlıklı hissediyor musunuz?</p> <p>a) Evet b) Hayır</p>

<p>31. Aşağıdaki sorularla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?</p> <p>a) Kesinlikle katılıyorum b) Kısmen katılıyorum c) Emin değilim d) Katılmıyorum e) Kesinlikle katılmıyorum</p> <p>1) Ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararları benim için önemlidir. (-----) 2) İyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşabiliyorum. (-----) 3) İyi tarım ürünlerinin çeşitliliğini yeterli buluyorum. (-----) 4) Satın aldığım ürünlerin çevre dostu olması benim için önemlidir. (-----) 5) İyi tarım uygulamalarında denetimlerin yeterli olduğunu düşünüyorum. (-----) 6) İyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim. (-----) 7) Satın aldığım ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okurum. (-----) 8) İyi tarım ürünü olmayan ürünler sağlığa zararlıdır. (-----) 9) Doğal ürünlerle iyi tarım ürünleri arasında fark yoktur. (-----)</p>
<p>32. İyi tarım ürünleri tüketmiyorsanız, ileride tüketmenizi sağlayacak unsurlar neler olurdu?</p> <p>a) Gelirim artarsa b) İyi tarım ürünlerinin fiyatları düşerse c) Konuyla ilgili tam bilgi sahibi olursam d) Sağlık sorunları yaşarsam e) Diğer (-----)</p>
<p>33. Her zaman tükettiğiniz ürünler için yaptığınız harcamalara ilave olarak daha fazla ödeme yaparak iyi tarım ürünleri satın almaya razı olur musunuz?</p> <p>a) Evet b) Hayır</p> <ul style="list-style-type: none"> • Cevabınız “Evet” ise iyi tarım ürünleri için ne kadar daha fazla ödemeye razı olursunuz? <p>a) %25 fazlası b) %50 fazlası c) %75 fazlası d) %100 fazlası e) %200 fazlası f) Fiyatı ne olursa olsun alırım</p>
<p>34. Antalya’da iyi tarım ürünü satın alabileceğiniz yerleri söyleyebilir misiniz?</p> <p>-----</p> <p>-----</p>
<p>35. Sizce iyi tarım uygulamalarıyla ilgili yeterli tanıtım yapıyor mu?</p> <p>a) Yeterli b) Yetersiz</p> <p>-----</p>
<p><u>H) Bu Bölümdeki Sorular İyi Tarım Ürünleri Tüketenler İçindir</u></p>
<p>36. İyi tarım ürünü tercih etmenizi sağlayan faktörleri önem derecesine göre sıralar mısınız?</p> <p>a) Sağlıklı ve hijyenik olması () b) Doğal ve katkısız olması () c) Lezzetli olması () d) Kimyasal kalıntı, ilaç ve hormonun kontrollü olarak kullanılması () e) Kontrollü ve sertifikalandırılmış olması ()</p>

<p>37. İyi tarım ürünü tüketmeye başlama sebebiniz nedir?</p> <p>a)Sağlık sorunları yaşadığım için b)Çocuğumun sağlıklı beslenmesi için c)Çevreye duyarlı olduğum için d)Ürünler lezzetli olduğu için e)Merak ettiğim için f)Diğer (-----)</p>
<p>38. İyi tarım ürünleri tüketmeye başladıktan sonra kendinizi daha sağlıklı hissediyor musunuz?</p> <p>a) Evet b) Hayır</p>
<p>39. Sizce iyi tarım ürünlerine olan talebin yeteri kadar olmamasının nedenleri neler olabilir?</p> <p>a) Tüketicilerin yeterli bilince sahip olmamaları b) Fiyatların yüksek olması c)Gelir düzeylerinin düşük olması d)Alışkanlıklardan vazgeçilememesi e) Ürün çeşidinin yetersizliği f) Çevreye ve sağlığa olan duyarsızlık g) Diğer (-----)</p>

1.3.3. Verilerin Analiz Yöntemleri

Araştırmada yüz yüze anket yönteminden yararlanılarak ulaşılan veriler SPSS istatistik paket programından faydalanılarak çözümlenmiştir. Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçme amacı ile hazırlanan bu çalışmada betimsel istatistik yöntemlere ve faktör analizi yöntemine başvurulmuştur.

1.3.3.1. Betimsel Analizler

Araştırma sonucu ulaşılan verilerin analizinde ortalama, yüzde gibi temel hesaplama ölçütleri kullanılarak, anket yapılan tüketicilerin bazı sosyo-ekonomik özelliklerini saptamak amaçlanmıştır. Betimsel analizler kapsamında merkezi eğilim ölçülerinden biri olan aritmetik ortalamadan yararlanılmıştır, aritmetik ortalama verilerdeki değişimlere karşı son derece duyarlı olan ve istatistik biliminde çok tercih edilen bir hesaplama yöntemidir¹⁵. Yine betimsel analiz sonucu ulaşılan merkezi dağılım ölçülerinden biri olan mod değerlerinden yararlanılarak tüketicilerin en çok verdikleri cevaplar belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında mod aritmetik ortalamaya oranla tüketicinin eğilimini saptama konusunda daha belirgin bir sonuca ulaşmayı sağlayabilir, bu nedenle önemli bir ölçüm aracıdır. Uygulamada faydalanılan bir başka değişkenlik ölçütü olan kavram ise standart sapmadır, standart sapmanın hesaplanmasındaki

¹⁵ <https://bilimhane.org/istatistik/merkezi-dagilim-olculeri/aritmetik-ortalama-nedir-nasil-hesaplanir/> (erişim tarihi: 12.11.2018).

amaç araştırmadan elde edilen verilerin ortalamaya ne derece yakın olduklarını belirlemek ve dağılımın yaygınlık göstergesinin ne oranda olduğunu tespit etmektir¹⁶.

Analizin ilk aşamasını oluşturan betimsel analiz kısmında tüketicilerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, gelir düzeyi gibi değişkenlerin yanı sıra organik tarım ve iyi tarım uygulamaları hakkındaki bilinçlilik düzeyinin ölçülmesini sağlayan ifadeler yer verilmiştir.

1.3.2.2. Faktör Analizi

Faktör analizi birbiri ile bağlantılı birçok değişkeni bir araya toplayarak minimum düzeyde, anlamlı faktörler keşfetmeyi hedefleyen çok değişkenli analiz yöntemidir¹⁷. Bu metot kullanılarak bu çalışmada daha önce gerçekleştirilmemiş bir veri yapısını minimum sayıda ve bağımsız faktörlerle açıklama amacı güdülmektedir. Araştırmanın ikinci aşamasında ölçekte bulunan ifadelerin aralarındaki ilişkinin daha rahat çözümlenmesi ve yorumlanması için ifadeleri minimum sayıda boyuta taşımak veya özetlemek maksadıyla faktör analizi yapılması uygun görülmüştür¹⁸. Çalışmada faktör analizi ile tüketicilerin organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına dair bilinçlilik düzeyi ölçülmüş ve farklı ifadeleri bir boyutta bir araya getirilerek ilgili faktör çıkarma işlemi uygulanmıştır. Araştırmada sıklıkla kullanılan metotlardan bir tanesi olan temel bileşenler yönteminden yararlanılmıştır.

Faktör analizini keşfedici faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi olarak iki ayrı grupta toplamak mümkündür¹⁹. Bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiler baz alınarak faktör oluşturmaya yönelik bir uygulama olan keşfedici faktör analizi kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi önceki çalışmalarda yararlanılmış olan bir ölçeğin yeni yapılan bir araştırmada kullanıldığında orijinal faktör yapısını yansıtmadığını, yansıtıyorsa ne düzeyde yansıttığını kontrol etmeyi amaçlayan bir analiz türüdür. Keşfedici faktör analizi ise yeni tasarlanmış ya da başka bir dilden aktarılmış bir ölçeğin değişkenlerini gösteren ifadelerin oluşturduğu faktör yapısını ortaya çıkarmayı ve bulmayı amaçlayan bir analiz türüdür. Yapılan bu araştırmada da literatür taraması yapılarak yeni ölçek geliştirme yoluna gidilmiştir²⁰.

Keşfedici faktör analizinde eşit aralıklı ölçek seviyesinde beşli likert ölçeğinden faydalanılmıştır. Analiz yapılırken sırasıyla şu aşamalardan geçilmiştir:

¹⁶ https://www.phdernege.org/wpcontent/uploads/2016/03/%C3%B6rnekleme_yontemleri.pdf (erişim tarihi: 12.11.2018).

¹⁷ https://www.academia.edu/9850404/Regresyon_Korelasyon_ve_Fakt%C3%B6r_Analizi (erişim tarihi: 04.04.2019).

¹⁸ <https://docplayer.biz.tr/112138199-Hazirlayan-kubra-cumen-faktor-analizi.html> (erişim tarihi: 07.04.2019).

¹⁹ Yaşlıoğlu, 2017: 75.

²⁰ Yaşlıoğlu, 2017: 75.

- Korelasyon matrisi; en az iki değişkenin arasındaki doğrusal bağıntının gücünü ve yönünü ifade eder ve yüksek olması beklenir²¹.
- KMO, Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği ve Bartlett Küresellik Testi; KMO testi veri matrisinin faktör analizini gerçekleştirebilmek için yeterli olup olmadığını ölçer. Bartlett testi ise değişkenlerin kendi içindeki ilişki düzeyini kısmi korelasyon üzerinden ölçer²².
- Ortak varyanslar; Kısaca ortak faktörler aracılığıyla açıklanabilen varyans türü olarak tanımlanabilir²³.
- Faktör yükleri; maddelerin faktörlerle olan bağlantısını ifade etmek amacıyla kullanılan bir katsayıdır. Faktör yükünün yüksek olması beklenir²⁴.
- Yamaç grafiği; Her bir faktörün ifade ettiği varyans miktarını saptamak amacıyla yararlanılan faydalı bir grafik türüdür. Grafik yatay hale gelinceye kadar ortaya çıkan faktör sayısı ulaşılabilecek en yüksek faktör sayısı olarak nitelendirilir²⁵.
- Faktör rotasyonu; Faktör yükleri matrisinin döndürülmesi faktör yapısının daha rahat bir şekilde yorumlanmasına yardımcı olur. Dik ve eğik döndürme yöntemleri mevcuttur, araştırmalarda en çok kullanılan metot dik döndürme metodudur²⁶.

Faktörlerin isimlendirilmesi; İsimlendirme aşamasında ifadelerin ortak noktalarına ve yüksek faktör yükü olan ifadelerin anlamlılık düzeyine göre hareket edilir²⁷.

²¹ https://www.academia.edu/9850404/Regresyon_Korelasyon_ve_Fakt%C3%B6r_Analizi (erişim tarihi: 04.04.2019).

²² 80.251.40.59/veterinary.ankara.edu.tr/sgurcan/faktorsbe.ppt (erişim tarihi: 23.04.2019).

²³ Öztürk, 2002: 473.

²⁴ Öztürk, 2002: 473.

²⁵ <https://www.ders.es/faktor2.pdf> (erişim tarihi: 23.04.2019).

²⁶ <https://www.ders.es/faktor2.pdf> (erişim tarihi: 23.04.2019).

²⁷ <https://www.academia.edu/5680238/FaktörAnalizi> (erişim tarihi: 10.04.2019).

İKİNCİ BÖLÜM

ORGANİK TARIM, İYİ TARIM UYGULAMALARI GENEL AÇIKLAMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1.Konu ile İlgili Önceki Çalışmalar

Organik gıda ve iyi tarım ürünleri kavramları yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı için doğrudan bu ürünlere ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek amacıyla yapılan çalışmaların sayısının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür. Konuya dair doğrudan ya da dolaylı olarak yapılan çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

Canavari ve ark. (2002), “Food safety and organic fruit demand in Italy: a survey” adlı çalışmalarında İtalya’da organik elma üzerinden organik gıdalara ilişkin tüketici davranışlarını ölçmek amacıyla bir anket düzenlemiştir. Bunun yanı sıra gıda güvenliğinin tüketici üzerinde yarattığı etki araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda tüketicinin satın alma davranışını doğrudan etkileyen etmenlerin fiyat, miktar ve kalite olduğu tespit edilmiştir.

Lee ve Fowler (2002), “A Critique of Methodologies for the Comparison of Organic and Conventional Farming Systems” isimli çalışmalarında organik tarım yöntemini kullanan çiftliklerle geleneksel tarım yöntemini kullanan çiftlikleri kıyaslamıştır. Söz konusu çalışma büyük oranda nitel gözlemlere dayandırılmış ve organik tarım sisteminin doğru bir şekilde anlaşılması için uzun dönemli vaka çalışmalarına gereksinim olduğu sonucuna varılmıştır.

Lampkin (2002), “Development of policies for organic agriculture” adlı çalışmasında Avrupa’da 1980’lerin sonuna doğru tarım-çevre ve kırsal kalkınma temelinde organik tarım politikasına sıcak bakıldığını, sürdürülebilir üretim ve bütünleşik pazarlama anlayışının önemsendiğini ve organik tarım politikalarının Avrupa’nın her yerinde ortak tarım politikası olarak uygulanmasına gereksinim duyulduğunu vurgulamıştır.

Giannakas (2005), “Information Asymmetries and Consumption Decisions in Organic Food Product Markets” adlı çalışmasında organik gıda ürünü pazarlarındaki yanlış etiketleme problemini ve problemin tüketicinin satın alma davranışına nasıl yansıdığını ele almıştır. Ayrıca organik gıda pazarının başarılı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için sertifikasyon ve denetim sürecine dikkat edilmesinin yanı sıra tüketicinin güvenini sarsmamanın da oldukça önemli olduğunu vurgulanmaktadır.

Sarıkaya (2007), “Organik Ürün Tüketimini Etkileyen Faktörler ve Tutumlar Üzerine Bir Saha Çalışması” isimli araştırmasında organik ürünlerin pazarlanması aşamasında tüketiciyi organik ürün satın almaya iten faktörleri ve tüketicinin bu ürünlere ve bu ürünleri temsil eden markalara ilişkin bilinçlilik düzeyini ölçmek esas alınmıştır. Bu çalışmanın sonucunda

sorumluluk, güven, değer ve fayda olmak üzere dört faktör boyutu elde edilmiştir, tüketicilerin çevreye duyarlı oldukları için bu ürünleri tercih ettiği, bu ürünlere ilişkin güven problemi yaşadığı, fiyatların yüksek olmasını normal karşıladığı ve daha sağlıklı olmak adına bu ürünlere yöneldiği görülmektedir.

Tirkeş (2008), “Yeşil pazarlama: Türkiye’de organik gıda ürünlerinin kullanımını arttırmaya yönelik stratejiler” isimli çalışmasında Türkiye’de var olan ve yeni oluşacak olan organik gıda tüketicilerinin özelliklerini belirlemeyi, tüketicinin bu konuya ilişkin algı ve davranışlarını şekillendirecek olan faktörleri tespit etmeyi ve satın alma düşüncesiyle bu faktörler arasında bağlantı olup olmadığını çözümlenmeyi hedeflemiştir. Organik gıda ürünlerinin üretimi ve pazarlanması aşamasında Yeşil Pazarlamanın temel ilkeleri olan sosyal sorumluluk, yönetimde bütünsel yaklaşım ve sürdürülebilirlik ilkelerinin esas alındığı görülmektedir. Araştırmanın tüketici özelliklerini tespit etmesi, tüketime dair faktörlerin keşfedilmesini sağlaması ve bu sayede sektörün ilerlemesine yardımcı olması planlanmaktadır.

Özer (2008), “Organik Tarım Ürünlerinin Talep Açısından İrdelenmesi: Çanakkale Örneği” isimli çalışmasında Çanakkale’de bulunan tüketicilerin organik ürünlere yönelik bilinç düzeyini, sağlıksal kaygıların tüketicinin üzerindeki etkisini ve satın alma tutumunu araştırarak, bu ürünlerin tüketici tarafından tercih edilip edilmediğini irdelemiştir. Araştırma neticesinde elde edilen bulgular tüketicinin organik ürünlerle ilgili bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Ayrıca tüketicilerin gıda ürünlerinin hepsinde kalıntı olduğuna dair bir kaniya sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Organik ürün satın alma eğiliminde olan tüketicilerinse 40 yaş altı, gelir seviyesi yüksek ve iyi eğitim almış tüketiciler olduğu saptanmıştır.

Gözen (2010), “Seracılık Üretimi Faaliyetlerinde İyi Tarım Uygulamaları Kıbrıs Magosa Örneği” isimli çalışmasında Globalgap kavramının ortaya çıkışını, dünyada ve Türkiye’deki gelişimini araştırmıştır. Bu araştırma için Kıbrıs’ta bulunan bir firma örnek olay kapsamında seçilmiş ve bu firma için SWOT Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda Globalgap’ın Türkiye’de uygulama alanı bulup bulamayacağı, sistemin olumlu ve olumsuz etkileri de hesaba katılarak tartışılmıştır.

Bıykoğlu (2010), “Organik gıdalarla ilgili tüketici davranışlarının belirlenmesi üzerine bir araştırma” isimli çalışmasında İstanbul’un farklı ilçelerinde ikamet eden tüketicilerle organik gıdaya ilişkin bilinç düzeyini tespit etmek amacıyla anket çalışması yapmıştır. Bu çalışma sonucunda katılımcıların büyük bir bölümünün organik gıda kavramına aşina olduğu ancak bu tarz ürünler tüketmediği, tüketen kitlenin de büyük bir bölümünün bayanlardan oluştuğu, 15-40 yaş aralığında bulunanların daha çok tükettiği ve üniversite mezunlarının organik ürün tüketmeye daha meyilli olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca tüketicilerin organik gıda

tüketimine sıcak baktıkları ancak fiyatların yüksek seviyede olması ve kolaylıkla erişememe problemlerinden dolayı bu tarz ürünleri tüketemedikleri görülmektedir.

Hurma ve ark. (2010), “İyi Tarım Uygulamalarının Tüketicilere Yansımaları, Tekirdağ İli Örneği” isimli çalışmalarında Tekirdağ’da yaşamakta olan tüketicilerin iyi tarıma ilişkin bilinç düzeyini saptamayı ve tüketicinin sağlıklı hayata, bilinçli tüketime ne oranda önem verdiğini ve bu tarz ürünleri ne kadar güvenilir bulduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca bu çalışma ile iyi tarımla ilgili en önemli eksikliğin tanıtım ve bilgilendirme yetersizliğinden kaynaklandığı ve tüketicinin bu konuda farkındalığının artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Hasdemir (2011), “Kiraz Yetiştiriciliğinde İyi Tarım Uygulamalarının Benimsenmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi” adlı çalışmada Afyonkarahisar’da bulunan kiraz yetiştiriciliği yapan üreticilerin iyi tarım uygulamalarına yönelmesini sağlayan faktörlerin tespit edilmesini amaçlamıştır. Ayrıca bu çalışma üreticilerin uygulamakta güçlük çektiği İTU prensiplerinin belirlenmesi ve üreticiler tarafından iyi tarımın tercih edilmesinde doğa, ekonomik boyut ve insan sağlığı unsurlarının etkisini anlayabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada 136 üreticiye uygulanan anket sonucundaki verilere göre üreticilerin İTU’nu kabul etmemelerindeki ilk üç etken küçük işletmelere sahip olunması, iyi tarım uygulamaları kavramına hâkim olunmaması ve sertifikaların üreticiler için ciddi bir gider oluşturması şeklinde sıralanabilir.

Güzel (2012), “Tarımda kalite uygulamaları kapsamında iyi tarım uygulamalarının (GAP) yeri ve bir örnek uygulama” isimli çalışmada Türkiye ve AB gıda standartlarını, gıda güvenliğini ve gıda güvenliği yönetim sistemlerini içeren bir araştırma yapmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde iyi tarım uygulamalarının Türkiye’deki ve dünyadaki gelişim sürecine değinilmiş ve Türkiye’de bu sistemin ilerleyebilmesi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hakkında bilgi verilmiştir.

Lüleci (2012), “İzmir’de organik gıdalara ilişkin tüketici davranışlarını belirlemeye yönelik bir araştırma” adlı çalışmada tüketicilerin satın alma davranışının sağlık bilinci, çevre duyarlılığı, eğitim düzeyi gibi etkenlerin yanı sıra tat, lezzet, besin değeri ve gıda güvenliği gibi faktörlerin de tüketici için önem arz ettiği sonucuna erişmiştir. Araştırmanın sonucunda güven, fayda, satın alma kararı ve satın alma tercihi olmak üzere dört faktör boyutu elde edilmiştir.

Karabaş ve Gürler (2012), “Organik Ürün Tercihinde Tüketici Davranışları Üzerine Etkili Faktörlerin Logit Regresyon Analizi ile Tahminlenmesi” isimli çalışmalarında Samsun il merkezindeki tüketiciler üzerinden tüketicileri organik ürün tüketmeye iten faktörleri ve tüketicilerin organik ürünlere dair tutumlarını ölçmek amacıyla anket çalışması yapmıştır. Bu

çalışma neticesinde organik ürünlere rahatlıkla erişebilmenin, eğitim seviyesinin yükselmesinin, fazladan ödeme istekliliğinin artmasının, sağlıklı beslenmek istemenin, organik olmayan ürünleri sağlıksız kabul etmenin, organik tarım konusunda bilinçli olmanın ve ailedeki çalışan sayısının artmasının organik ürün tüketimini yükselttiği saptanmıştır. Ayrıca organik tarımın en önemli basamaklarından biri olan kontrol ve sertifikasyon konularında bilinç düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır. Tüketicinin organik ürünlere erişimini kolaylaştırmak adına bu tarz ürünlerin süpermarketlerde yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Çelik (2013), “Kimler, Neden Organik Gıda Satın Alıyor? Bir Alan Araştırması” adlı çalışmada Türkiye’de organik gıda tüketmeyi tercih eden kitlenin sahip olduğu demografik özellikleri ve organik gıda ürünlerine olan yönelimin nedenlerinin önem sırasını saptamayı amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda üç faktör boyutu ortaya çıkmış ve bu faktörler sırasıyla sağlık, besleyicilik ve çevreye duyarlılık olarak isimlendirilmiştir. Bu çalışma ile organik gıda tüketen tüketici profilini daha iyi çözümlmek, organik ürünlere dair doğru pazarlama stratejileri üretmek gibi konularda yol gösterici olmak ve daha derinlemesine araştırma yapılmasına öncülük etmek hedeflenmektedir.

Karkacıer ve Karabaş (2013), “İyi Tarım Uygulamaları ve Tüketici Davranışları (Logit Regresyon Analizi) (*)” adlı çalışmalarında İTU’nı üretim yönetim sistemi şeklinde ele almıştır. Bu çalışmada iyi tarım uygulamaları kavramına ilişkin tüketicinin bilinçlilik düzeyini ölçmek ve duyarlılıklarını tespit etmek amacıyla logit regresyon analizine başvurulmuştur. Çalışmanın sonucunda elde edilen kanı iyi tarımın devletin kurumları aracılığıyla tüm Türkiye’ye yayılması gerektiği yönündedir.

Gürses (2014), “Organik Ürünlerin Tüketim Eğilimleri ve Tüketici Profilinin Belirlenmesi: Sakarya İli Örneği” isimli çalışmasıyla hem dünyada hem de Türkiye’de organik tarım ürünlerinin piyasadaki yerini, pazar payını ve tüketici özelliklerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada Sakarya ili üzerinden tüketici profili hakkında bilgi edinmek ve birtakım pazarlama stratejilerini çözümlmek amacıyla anket çalışması uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre orta yaş ve üzeri, eğitim ve gelir düzeyi iyi olan tüketici grubunun organik ürün tüketmeye daha meyilli olduğu görülmektedir. Çalışmanın bütününe bakıldığında tüketiciyi organik ürün satın almaya yöneltecek faktörlerin güven, sağlıksal anlamda olumlu etki inancı, fiyatın makul seviyeye çekilmesi ve kolay erişim olduğunu ve organik ürünlerle ilgili temel problemlerin de ürün çeşitliliğinin sınırlı olması, tüketici bilincinin düşük olması ve pazarlama stratejisinde yapılan hatalar olduğunu söylemek mümkündür.

Sandallıoğlu (2014), “Adana İlinde Organik Tarım Ürünleri Tüketimi ve Tüketici Eğilimleri” isimli çalışmasında Adana’da bulunan tüketicilerin organik tarım ürünlerine ilişkin tutum ve eğilimlerini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda tüketicinin bir ürünü organik ürün olarak tanımlarken besleyicilik, lezzet, içerik, renk, koku, ürünün sertifikalı olması, fiyat, etiket, ambalaj, görünüş ve marka gibi unsurları göz önünde bulundurduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eğitim seviyesi, gelir düzeyi, medeni durum gibi etkenlerin de tüketicinin organik ürün satın alma davranışını etkilediği saptanmıştır.

Aba ve Işın (2014), “Dünya’da ve Türkiye’de İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi” isimli çalışmalarında dünyadaki GLOBALGAP sürecini aktarmanın yanı sıra GLOBALGAP Kontrol Noktası ve Uygunluk Kriterleri kapsamında Türkiye’de İTU’nun gelişim sürecinin ne yönde olduğunu saptamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki İTU sertifikalı ürün ve üretici sayısında yaşanan değişime de değinilmiştir.

Ganpat ve ark. (2014), “Compliance with Good Agricultural Practices (GAPs) by state-registered and non-registered vegetable farmers in Trinidad, West Indies” adlı çalışmalarında Trinidad ve Batı Hint Adaları’ndaki sebze üretimi ile uğraşanların Gap’a uyum sağlama yeteneğinin ne oranda olduğunu irdelemiştir. Tesadüfi olarak belirlenen çiftçilerle, Gap’a uyum sağlama seviyelerini tespit etmek için kişisel özelliklerinden üretim ve üretim sonrası süreçte uygulanan prosedüre kadar birçok konuda görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda çiftçilerin Gap’a uyumluluk seviyesinin düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca Gap’a uyumluluk seviyesini gösteren en önemli üç faktörün çiftçilerin eğitim düzeyi, uzatma ziyaretinin kaç kere yapıldığı ve arazi mülkiyeti olduğu ortaya çıkmıştır.

Ustaahmetoğlu ve Toklu (2015), “Organik Gıda Satın Alma Niyetinde Tutum, Sağlık Bilinci ve Gıda Güvenliğinin Etkisi Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmalarında organik gıda satın alma niyetinde tutum, sağlık bilinci ve gıda güvenliğinin ne oranda etkili olduğunu incelemiş ve demografik özelliklerle bu değişkenler arasında bir bağ olup olmadığını Ki-kare analizinden yararlanarak saptamaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda satın alma niyetinin tutum ve gıda güvenliğine göre şekillendiği, sağlık bilincinin satın alma davranışını etkilemediği tespit edilmiştir. Ayrıca meslekle organik ürünlere ilişkin davranış arasında ve cinsiyetle de organik ürün satın alma eğilimi arasında bir bağlantı olduğu tespit edilmiştir.

Aydın Eryılmaz ve ark. (2015), “Avrupa Birliği ve Türkiye’de organik tarım ve gıda ürünlerine karşı tüketici davranışları” adlı çalışmalarında bu konuda önceden yapılmış araştırmalardan yola çıkarak AB’de organik gıda ürünlerinin tüketiminin düzenli olduğunu Türkiye’de ise düzensiz ve minimum seviyede olduğunu tespit etmiştir. Bunun üzerine bu sorunun kaynağına inilerek AB ve Türkiye’deki birbirine benzeyen ve farklılık gösteren

davranış biçimleri ortaya konulmuş ve konuya dair çeşitli çözüm önerileri getirilmiştir. Çalışmanın bütününe bakıldığında pazara ulaşım, fiyatların makul seviyeye çekilmesi, tüketicinin bu ürünler hakkında bilgilendirilmesi gibi gereksinmelerin olduğu ve sürdürülebilirliğin sağlanması için tüketici odaklı bir yaklaşımın izlenmesi gerektiği sonucuna varılabilir.

Onurlubaş ve Doğan (2016), “Türkiye’de Organik Ürün Tüketiminin Mevcut Durumu ve Tüketici Eğilimleri” adlı çalışmalarında yedi bölgede yedi büyük şehirde tüketicilerin organik ürün tüketme eğilimlerini saptamak amacıyla bir anket çalışması yürütmüşlerdir ve analiz sonuçlarından yola çıkılarak istatistiki yönden anlamlı bulunan değişkenler, cinsiyet, medeni hal, meslek, aylık gelir, organik ürün kavramına aşina olup olmama, bu tarz ürünlerin sertifika gerektirdiğini bilip bilmeme, organik ürünlerin varlığından haberdar oldukları iletişim kanalları ve bulunulan şehirler olarak tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda yedi büyük şehir üzerinden organik ürün tüketme oranının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tüketicilerin bilinç düzeyinin artırılması için bölgesel ve kültürel farklılıkların önemsenmesi ve buna göre strateji geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Ersoy ve ark. (2017), “The importance of good agricultural practices in EU membership process” adlı çalışmalarında dünyada Globalgap Türkiye’de iyi tarım uygulamaları olarak geçen sistem hakkında bilgi vermiştir ve AB’ye uyum kapsamında Türkiye’de iyi tarım uygulamalarının nasıl yürütüldüğü konusuna değinmiştir.

Doğan (2017), “Organik Tarım Ekonomisi ve Tüketici Eğilimleri” adlı çalışmasında Türkiye’de yaşayan tüketicilerin organik ürün tüketme potansiyelini belirlemek amacıyla İstanbul’da yer alan semtler üzerinden oransal örnekleme metodundan faydalanarak 167 tüketiciye anket düzenlemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre cinsiyet organik ürün tüketiminde belirleyici bir etken değilken yaş grubu oldukça belirleyici bir etkidir. Evli tüketicilerin bekar olanlara oranla tüketici eğilimlerini belirleme konusunda daha etkin rol oynadığını söylemek mümkündür. Son olarak özel sektör çalışanlarının eğilimleri belirleme konusunda daha etkili olduğu sonucuna varılabilir.

İnci ve ark. (2017), “Organik Ürün Tüketimini Etkileyen Faktörler (Diyarbakır İli Örneği)” adlı çalışmalarında Diyarbakır’da yaşamakta olan tüketicilerin organik ürünlere ilişkin davranışlarını ve organik ürün satın almalarını sağlayacak faktörleri belirlemeyi hedeflemiştir. Seçilmiş hanelerde bulunan bireylerle yapılan anket sonucunda tüketicilerin organik ürün tüketiminde belirleyici olan beş faktör boyutu ön plana çıkmaktadır. Bu faktörleri sağlığa zararlı olmaması, doğal ve ekolojik olması, güvenli olması, fiyat ve besin değeri şeklinde önem derecesine göre sıralamak mümkündür.

Yaşar (2017), “İyi Tarım Uygulamaları: Migros Ticaret Anonim Şirketi Örneği” adlı çalışmada İTU’nın üretici, tüketici ve Migros üzerindeki yansımalarına yönelik bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada iyi tarım ürünlerinin Migros üzerinde olumlu bir etki yarattığı özellikle tavuk ve et satışını yükselttiği sonucuna varılmıştır.

Yılmaz ve ark. (2017), “ Good Agricultural Practices in Turkish Aquaculture” isimli çalışmalarında Türkiye’de İTU’nın nasıl işlediğini, sisteme dair ne tür problemler yaşandığını ve sistemi Türkiye koşullarına uyarlarken nasıl bir yol izlemek gerektiğini saptamayı hedeflemiştir. Çalışmada literatür ve mevzuat taramasının yanı sıra çeşitli kurum ve kuruluşlarla da görüşülerek bilgi edinme yoluna gidilmiştir.

Aydın Eryılmaz ve Kılıç (2018), “Türkiye’de Sürdürülebilir Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları” adlı çalışmalarında dünyada iyi tarım uygulamalarıyla ilgili yaşanan gelişmeleri ve bu gelişmelerin Türkiye’deki etkisini ele almaktadır. İyi tarım uygulamalarının gelişim gösterebilmesi için çiftçi desteklerinin gözden geçirilmesi, pazarların büyütülmesi ve etkili tanıtımlar yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bahşi ve Akça (2019), “Tüketicilerin Organik Tarım Ürünlerine Bakış Açılarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Osmaniye ve Şanlıurfa İlleri Örneği” isimli çalışmalarında tüketicideki organik ürün algısını ölçmeyi ve tüketiciyi organik ürün satın almaya iten faktörleri saptamayı hedeflemiştir. Basit tesadüfi olasılık örnekleme metodu kullanılarak yüz yüz anket yöntemi uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında tüketicinin organik ürünler konusunda daha çok bilgilendirilmesi gerektiğini, organik ürünlere rahatlıkla ulaşma konusunda problem yaşandığını, organik ürünlerin fiyatlarının tüketici tarafından oldukça yüksek bulunduğunu ve tüketicinin bir ürünün organik ürün olup olmadığı konusunda şüpheye düştüğünü söylemek mümkündür.

Bu araştırma organik tarım ve iyi tarım uygulamaları kavramlarını karşılaştırmalı olarak anlatması ve düzenlenen anket çalışmasında tüketicinin hem organik ürünlere hem de iyi tarım ürünlerine dair algı ve tutumunu yansıtması açısından literatürde bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

2.2. Organik Tarım

1950’li yıllarda dünya hızlı nüfus artışına paralel bir şekilde ortaya çıkan beslenme problemi sorunsal ile karşı karşıya kalmış ve insanlara yetecek düzeyde ucuz gıda bulmak zorlaşmıştır. ABD’nin Marshall yardımı sonrası ekonomi canlanmış, yoğun bir destek sonucu geleneksel tarım hızlı bir şekilde yaygınlaştırılmış ve makineleşme, kimyevi gübre, ilaç ve katkı

maddeleri kullanımı gündeme gelmiştir²⁸. Bu süreçte yaşanan diğer gelişmeler 1960'ların bitimine doğru Avrupa Topluluğu'nun bir araya gelmesi, çeşitli tarımsal destekleme politikalarının yürütülmesi ve 1970'lerde kimyevi gübre ve pestisitlerin bulunması olarak sıralanabilir. "Yeşil Devrim" olarak isimlendirilen bu dönemde dünyadaki açlık problemi çözüme kavuşturulamadığı gibi yapılan yanlış uygulamalar neticesinde ekolojik dengenin zarar gördüğü ve insan sağlığının tehlikeye atıldığı tespit edilmiş ve bu konuda incelemeler başlatılmıştır²⁹. Yeşil Devrim sürecinde yalnızca maksimum verim elde etmeye odaklanılmış ve yapay kimyevi tarım ilaçları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu girdilerin kullanımının sebep olduğu olumsuz etki sonucunda 20. yüzyılın başlarında geleneksel tarımın yerine geçebilecek bir tarım sistemi arayışına girilmiştir³⁰.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda geleneksel tarımın yerine geçebilecek bir üretim sistemi arayışına girilmiş ve yanlış uygulamalar sonucu tahrip edilmiş doğal dengeyi yeniden kurmayı hedefleyen, nitelikli ürün yetiştirmeyi amaçlayan, evrendeki bütün canlıların sağlığını önemseyen, ulusal ve uluslararası standartlarla güvence altına alınan ve sertifikalı bir üretim şekli olan organik tarım keşfedilmiştir³¹.

Uluslararası Organik Tarım Federasyonunun merkezinin Almanya'da olması, bütün dünya üzerinde AB Organik Tarım Yönetmeliği'nin uygulanıyor olması gibi örnekler dünya çapında organik tarıma ne denli önem verildiğinin göstergesidir³². Organik tarım olarak bilinen bu üretim tarzı farklı ülkelerde farklı isimler almaktadır, Almanca ve Kuzey Avrupa dillerinde "Ekolojik Tarım", Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca 'da "Biyolojik Tarım" olarak adlandırılmaktadır³³.

Organik tarıma dair birçok tanım yapmak mümkündür. Ekolojik, biyolojik, bio-dinamik, alternatif tarım ve yenilenebilir tarım gibi isimlerle de anılan organik tarım üretimde yapay kimyasal girdi kullanılmadan, ekolojik sistem üzerinde bilinçsizce yapılan faaliyetler neticesinde tahrip olan doğal dengeyi tekrar sağlamayı hedefleyen, verimliliği ve sürdürülebilirliği esas alan, insan ve çevre dostu olan bir üretim biçimidir³⁴. Ancak kimyasal madde kullanımıyla ilgili sadece doğada bulunan şekliyle ve doğanın dengesini bozmayacak ölçüde olmak kaydıyla kimyasal madde kullanımına izin verilebilmesi gibi bir durum söz konusudur³⁵.

²⁸ İpek ve Yaşar Çil, 2010: 139.

²⁹ Kurtar, 2004: 58.

³⁰ Kurt, 2006: 4; Aksoy ve Altındışli, 1999: 5.

³¹ Baysel, 2013: 36; https://www.eto.org.tr/?page_id=32.

³² Sayın, 2002:1.

³³ Aytoğu, 2006: 10.

³⁴ <http://basakekolojik.com.tr/> (erişim tarihi: 03.11.2018).

³⁵ Sayın, 2002: 3.

Türkiye’de kabul gören şekliyle “Ekolojik Tarım” olarak adlandırılan üretim biçimi ; ekolojik sistemdeki bilinçsiz uygulamalar neticesinde yok olan doğal dengeyi tekrar kurmayı amaç edinen, insana ve doğaya değer vermeyi prensip haline getiren, temel odak noktası yapay kimyevi tarım ilaçlarının, hormonların ve mineral gübrelerin kullanımının yasaklanması olup bunun yanı sıra organik ve yeşil gübreleme, nöbetleşme, toprağın korunması, bitkinin dayanma gücünü artırma, doğal düşmanlardan faydalanmayı bilen, tüm bu imkanların kapalı bir sistemde meydana gelmesini öneren, üretimde hem niceliği hem niteliği artırmayı hedefleyen bir sistemdir³⁶.

Organik tarım farklı bir tarım yöntemi olmasının dışında kendine özgü kuralları olan bir üretim şeklidir. Bir ürünün organik ürün sınıfına girebilmesi için, üretim aşamasından tüketim aşamasına kadar geçirdiği süreç belgelendirilmelidir ve ürünün üzerinde sürecin tamamını takip edebilme imkânı veren bir etiket olmalıdır³⁷.

Organik tarımı doğadaki dengeyi koruma konusunu esas alan, toprak verimliliğinin devamlılığını önemseyen, hastalık ve zararlıları denetim altında tutarak canlı çeşitliliğinin sürekliliğinin sağlanmasını amaç edinen, doğal kaynakların ve enerjinin maksimum düzeyde kullanımı ile alınabilecek en yüksek verimi almayı amaçlayan sistemler bütünü olarak da tanımlamak mümkündür. Bu noktada organik tarımın insan, çevre ve sürdürülebilir tarımsal üretim olmak üzere üç vazgeçilmez unsur üzerinde şekillendiği sonucuna varılabilir³⁸.

2.3. Klasik Tarım (Geleneksel Tarım)

Türkiye’de gelenekselleşmiş tarım anlayışı hüküm sürerken batı ülkelerinde kimyasal girdi kullanımı ve mekanizasyon sisteminin tercih edildiği yoğun bir tarım anlayışının olduğunu söylemek mümkündür³⁹.

Geleneksel tarım için doğal kaynakların kontrolsüzce tüketildiği, doğanın dengesini bozucu unsurlar içeren ve biyolojik çeşitlilik konusunu önemsemeyen yapılan bir tarım modeli ifadesini kullanmak doğru değildir⁴⁰. Ancak geleneksel tarımda birim alandan alınan verimi artırma ve bu doğrultuda en uygun ve en ekonomik çözüm arayışında olma ihtiyacından dolayı aşırı ölçüde tarım ilacı, yapay gübre ve pestisit kullanımına bağlı su ve toprak kaynaklarında kirlenme ve tahribat yaşanıyor olması gerçeğiyle yüz yüze kalınmaktadır. Temelde tarım ürünlerinin üretim, depolama ve muhafaza anında sağlıklı bir ortamda varlığını sürdürebilmesi amacıyla kullanılan yabancı otlar, hastalık ve zararlıların denetlenmesinde kullanılan,

³⁶ Köse ve Odabaş, 2005: 96; İltis ve Altındişli, 1996.

³⁷ Ersun ve Arslan, 2011: 31.

³⁸ Sayın, 2002: 3.

³⁹ <http://www.eto.org.tr/2009/05/geleneksel-tarim-ve-cevre-kirliligi-iliskisi/> (erişim tarihi 11.10.2018).

⁴⁰ Er, 2009: 12.

pestisitlerin önemli bir bölümü etkilemesi beklenen hedefi aşırp diğer canlıları da ciddi anlamda etkilemiştir. Kimyasallar yağışların ve sulama suyunun da etkisiyle içme sularına ve yeraltı sularına karışmış, ayrıca ürünlerin doğal yapısını da etkileyip besin zincirindeki döngü ile insan vücuduna kadar ulaşırp canlılar için ciddi anlamda bir tehdit oluşturmuştur⁴¹.

Geleneksel tarımın sebep olduğu bir başka problem ise tarla topraklarının aşırı derecede işlenmesi sonucu tahribata uğraması, tarım topraklarının su ve rüzgâr gücüyle aşırıp farklı alanlara taşırıp çevre kirliliğine neden olması ve toprak erozyonunu kaçınılmaz kılmasıdır. Tekli tarım nedeniyle birçok tür kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve biyolojik çeşitlilikle ilgili ciddi problemler yaşanmıştır. Söz konusu olumsuzluklar bitkisel üretimin yanı sıra hayvansal üretimde de kendini göstermeye başlamış, daha fazla verim elde etme amacıyla kullanılan antibiyotikler, hormonlar ve sağlıksız besinler nedeniyle hayvan yetiştiriciliğinde de birtakım risklerle karşı karşıya kalınmıştır⁴².

2.4. Organik Tarımın Geleneksel Tarımdan Farkı

Geleneksel tarım ile organik tarım kavramları kıyaslandığında iki tarım sistemi arasında ciddi farklar olduğunu söylemek mümkündür. Bu iki kavram en çok sürdürülebilirlik, çevresel değerlerin ve doğal dengenin muhafaza edilmesi üzerinden karşılaştırılmaktadır⁴³. Geleneksel tarım çiftçinin birim alandan maksimum verim almayı amaçladığı, buna bağlı olarak kullanılan tarımsal kimyasallar, doğal olmayan gübreler nedeniyle su ve toprak kaynaklarının tahrip edildiği ve birçok canlı türünün bu durumdan olumsuz etkilendiği bir üretim sistemidir⁴⁴. Organik tarım ise üretimde hem nicelik hem de nitelik artışını hedefleyen, toprağın korunmasını ve bitki sağlığını önemseyen ve kimyasalların kullanımını yasaklayan çevre dostu bir anlayış içinde varlığını sürdüren bir üretim sistemidir⁴⁵. Çizelge 2.1’de organik tarımla geleneksel tarımın farklılıklarına detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Çizelge 2.1 Organik Tarımla Geleneksel Tarımın Farklılıkları

	Organik Tarım	Geleneksel Tarım
GDO	Mevcut değildir.	Mevcuttur.
Kimyevi Gübre ve Pestisit Kullanımı	Sentetik kimyevi gübre ve ilaçların kullanımını yasaklanmıştır.	Girdileri kontrol edebilecek ya da sınırlandırarak düzeyde bir yönetmelik bulunmamaktadır. Doğal ya da suni gübreler çevre ve insan sağlığını olumsuz etkileyecek

⁴¹ Er, 2009: 13.

⁴² Er ve Başalma, 2008: 8-9.

⁴³ Okudum vd., 2017: 22.

⁴⁴ Yıldız, 2010: 6.

⁴⁵ Kırmacı, 2003: 5; İlter ve Altındış, 1998: 3.

		düzeyde ve kaynakları tahrip edecek şekilde aşırı kullanılmakta olup gelecek nesiller için tehlike arz etmektedir.
Ekim Nöbeti	Ekim nöbeti mecburidir.	Ekim nöbeti mevcut değildir.
Zararlı ve Yabancı Otlar	Zararlı ve yabancı otlar denetim altındadır.	Zararlı ve yabancı otlar bütünüyle temizlenir.
Toprakta Yaşayan Canlılar	Toprakta yaşayan canlıların yaşam kalitelerinde iyileşme olur.	Toprakta yaşayan canlıların yaşam kaliteleri olumsuz etkilenir.
Organik Bileşik ve Humus	Organik bileşik ve humus açısından zenginleştirir.	Organik bileşik ve humus açısından fakirleştirir.
Gübreleme ve Tarımsal Maliyet	Gübreleme ve tarımsal maliyet açısından daha avantajlıdır.	Gübreleme ve tarımsal maliyet açısından daha maliyetlidir.
Toprak İşleme	Toprak standartlara uygun olarak işlenir.	Toprak belirli bir metot kullanılmaksızın işlenir.
Tüketici Sağlığı	İnsan sağlığını riske etmeyen, kalıntı içermeyen ürünler üretmek amaçlanmaktadır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
Hayvan Refahı	Hayvan refahı organik tarımın önemli unsurlarındandır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirlik organik tarımın vazgeçilmez unsurlarındandır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
Su Kaynaklarının Korunması	Su miktarını ve kalitesini korumak organik tarımın hedefleri arasındadır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
Toprağın Korunması	Doğal yollarla uzun vadede toprağın verimliliğini korumak amaçlanmaktadır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
İklim Değişikliği ile Mücadele ve Adaptasyon Süreci	Sera gazı salınımını düşürmekte ve küresel iklim değişikliğinin neden olduğu tehlikelerle baş edebilme konusunda önemli bir rol oynamaktadır.	İklim üzerinde olumsuz bir etki yarattığı görülmektedir.
Verimlilik	Birim alandan alınan verim düşüktür.	Birim alandan alınan verim yüksektir.

Gıda Güvenliği ve Güvencesi	Gıda güvenliği esas alınır.	Yüksek oranda kimyasal kullanımı nedeniyle gıda güvenliği ve güvencesi risk altındadır.
------------------------------------	-----------------------------	---

Kaynak: (Merdan, 2014: 8-9; Zengin, 2007: 17; <http://tarimtema.org/uretici/neden-iyi-tarim-uygulamalari/>, erişim tarihi: 12.04.2019).

Sonuç olarak organik tarım bazı özellikleri ile geleneksel tarıma oranla daha avantajlı sayılabilecekken bazı özellikleri ile daha dezavantajlı sayılabilecek bir üretim şeklidir. Organik tarım insan ve çevre sağlığı, tarımsal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından daha tercih edilebilir bir konumdayken; ürünün birim satış fiyatının geleneksel tarıma göre daha yüksek olması, birim alandan elde edilen verimin daha düşük olması, belli standartlara göre üretme kriterlerinin daha katı olması ve üretim zorluğu açısından daha zahmetli olması sebebiyle dezavantajlı bir konuma geçmektedir⁴⁶.

2.5. Organik Tarımın Özellikleri

Organik tarımda asıl olan zirai ilaçların kimyasaldan arındırılması, hormon ve mineral gübre kullanımının tamamen ortadan kaldırılması, organik ve yeşil gübrelemenin tercih edilmesi, ekim nöbetinin yapılması, çevreye karşı duyarlı olunması ve bitkilerin güçlü kalmasını sağlayacak uygulamaların seçilmesidir. Doğal düşmanlardan yararlanmaya ihtiyaç duyulduğu için kapalı bir sistemin varlığı mecburidir. Üretimi hem nicelik olarak hem de nitelik olarak yükseltmeyi ve kalite ve verimi bir arada sunmayı hedefleyen bir üretim biçimidir⁴⁷.

Organik tarım sözleşmeli bir tarım şekli olup pazar sorunu olmadığı için gelir güvenliği temin eder. Organik tarım milli ya da milletlerarası yasalar çerçevesinde belirlenmiş standartlar taşır, kontrol ve sertifika gerektiren bir sisteme sahiptir. Bir ürün bu söz konusu standartları taşıyorsa organik tarım sertifikasına sahip olur⁴⁸.

Toprak verimliliğini sürdürülebilir kılma, ürün çeşitliliği açısından yükselen bir potansiyele sahip olma, bitki zararlılarının ve hastalıklarının oranını düşürme, yenilenemeyen kaynaklara minimum düzeyde ihtiyaç duyma, geri dönüşüm faaliyetlerine katkı sağlama, kendi başına varlığını sürdürebilen bir üretim sistemi olma gibi özellikleri organik tarımı farklı kılmaktadır⁴⁹.

⁴⁶ Okudum vd., 2017: 23.

⁴⁷ <https://ekozeleorganik.com/sayfa/ekolojik-tarim-nedir> (erişim tarihi: 12.01.2019).

⁴⁸ http://www.diatak.com.tr/Makale-Yontem/Gida-Hijyeni-ve-Guvenligi/Organik-Tarim_3426.htm (erişim tarihi: 08.03.2019).

⁴⁹ Deveci, 2014: 31.

2.6. Organik Tarımın İlkeleri

Organik tarım hem Türkiye’de hem dünyada sağlıklı yaşam trendinin takip edilmesiyle son yıllarda daha da ilgi çekici bir konu haline gelmiştir, küresel bir etkiye sahip olduğu için de birtakım ilkelere dayandırılarak yapılmaktadır. Bunlar en temel şekliyle sağlık, ekoloji, hakkaniyet ve özen gösterme ilkeleridir⁵⁰.

Sağlık ilkesi: Bu ilke kişi ya da toplum sağlığı ile ekosistem sağlığının bir bütün olduğunu ifade etmekte olup eğer sağlıklı topraklara sahip olunursa, hayvan ve insan sağlığının da olumlu yönde etkileneceğinin ve buna paralel olarak da sağlıklı ürünler yetiştirilebileceğinin altını çizer. Organik tarımın amacı tarımsal üretim, işleme, dağıtım veya tüketim aşamasında topraktaki en küçük yaşam formundan insanoğluna uzanan bütün ekosistemin ve canlı varlıkların sağlığını gözetmek, geleceğe taşımak ve kaliteli ve besleyici gıdalar üretmektir. Bu doğrultuda yapay gübre, kimyevi ilaçlar ve yemler gibi girdilerin kullanımına karşıdır.

Ekoloji ilkesi: Bu ilke organik tarım ile canlıların ekolojik yapısının birbirlerini desteklediğini savunmaktadır. Buna göre üretim organik süreçlerden ve geri dönüşümden beslenmelidir. Organik uygulamalar bölgesel şartlara, çevreye, değerlere ve dokuya uyumlu hale getirilmelidir. Çevrenin kalitesini koruyarak ilerlemek ve kaynakları olması gerektiği gibi saklamak amacıyla, malzemelerin ve enerji kaynaklarının yeniden değerlendirilmesi, geri dönüşümü ve etkin kullanımı yöntemiyle, girdi tüketimi minimum düzeye çekilmelidir.

Hakkaniyet İlkesi: Bu ilke, organik tarımla uğraşanların olayın tüm aktörlerini insan ilişkileri açısından eşitlikçi bir yaklaşımla değerlendirmesi gerektiğini savunur ve çiftçileri, işçileri, uygulayıcıları, dağıtımçıları, tüccarları ve tüketicileri de içine alan tüm taraflar için hakkaniyetli bir şekilde kararlar alınması gerektiğini ifade eder. Organik tarım herkes için iyi bir hayat felsefesiyle yola çıkabilmeli, gıda güvencesi ve yoksulluğun azaltılması konularında etkin bir yöntem izleyebilmelidir. Burada kaliteli gıda üretimi ve ürünlerin herkese yetecek şekilde üretilmesi esastır.

Özen İlkesi: Bu ilke, organik tarımın uygulanması, geliştirilmesi ve teknolojiye ilişkin seçimlerde tedbirli davranmanın ve sorumluluk sahibi olmanın son derece önemli olduğunu vurgular. Organik tarımın sağlıklı, güvenli ve ekolojiye uyumlu olması konusunda bilim çok büyük bir önem taşır. Ancak bu söz konusu bilimsel verilerin yanına hayatın içinden pratik bilgiler, geleneksel ve yerel bilgiler de eklendiğinde geçerliliklerini yitirmeyen çok daha sağlam çözümlere ulaşabilme imkânı doğar.

⁵⁰ https://www.ifoam.bio/sites/default/files/poa_turkish_web.pdf (erişim tarihi: 14.02.2019).

Tüm bu maddelere ek olarak organik tarım konusunda tüm dünyada onaylanmış ilkeler ise şu şekilde özetlenebilir⁵¹:

- İhtiyaç duyulan hammaddenin doğal kaynaklardan temin edilmesi ya da işletmenin kendisinden veya çevresinden elde edilmesi,
- Toprağın her zaman canlı bir varlık olarak kabul edilmesi,
- Öncelikli hedefin sağlığa yararlı ürün yetiştirmek olması,
- Yüksek verim elde etmenin ana hedeflerden biri olmaması,
- Ürünlerde tek tip üretimden ziyade çeşitliliğe gidilmesi,
- Uygun ekim nöbetinin önemsenmesi,
- Üretimde bölgeye uyum sağlamış, yüksek kaliteye sahip, dayanıklı ürünlerin tercih edilmesi, gen aktarılmış ürünlere sıcak bakılmaması,
- Hastalık ve zararlılarla mücadele konusunda kimyasal ilaçların tercih edilmemesi, biyolojik mücadelenin benimsenmesi ve otlarla ilgili olarak da mekanik mücadelenin tercih ediliyor olması veya ekim nöbetine başvurulması,
- Ekstansif üretime yönelme eğiliminin olması,
- İşletmenin üretim için gerekli olan enerjiyi kendi bünyesinden karşılaması,
- Organik tarımın işletmenin bütününe yayılmasıdır.

2.7. Organik Tarımın Amaçları

Organik tarımda temel amaç, üretilen ürünün insan sağlığı için ciddi anlamda bir tehlike yaratmaması veya minimum zarara yol açması ve sürekli olarak üretilmesidir⁵².

Organik tarım kendi içinde birçok amaç barındırmaktadır, çevreyi ve doğal kaynakları koruma konusundaki hassasiyeti, özellikle insanoğlunun dengesini alt üst ettiği ekolojik dengeyi yeniden inşa etme çabası, tarımı sürdürülebilir kılma isteği, toprağın canlılığını devam ettirebilme istekliliği, flora ve faunanın muhafaza edilmesi konusundaki çalışmaları, biyolojik çeşitliliğin devamlılığına imkan tanınması ve kimyasal kirlilik ile zehirli kalıntı sorunlarını çözüme kavuşturma istekliliği sözü edilen amaçlardan bazılarıdır⁵³. Ayrıca organik tarım bütün yapay, kimyevi ilaçlar ve gübrelerin kullanımına son verilmesinin yanı sıra organik ve yeşil gübreleme, nöbetleşme, toprağın korunması, bitkinin dayanıklılığının artırılması, parazit ve

⁵¹ Sayın, 2002: 5.

⁵² Ataseven ve Güneş, 2008: 27; Gündüz ve Kaya, 2007: 315.

⁵³ <http://orser.com.tr/Sayfa.aspx?pid=6&cid=0&Lang=TR> (erişim tarihi: 24.11.2018).

predatörlerden faydalanmayı öneren bir üretim şekli olup nicelik artışı kadar nitelik artışını da hedefleyen bir tarım metodudur⁵⁴.

Günümüzde yalnızca organik tarım yöntemiyle toprak ve su kaynakları kullanılarak herhangi bir canlıya zarar vermeden üretim yapmak mümkün gözükmemektedir⁵⁵. Tüm bu açıklamalar ışığında organik tarımın amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür⁵⁶:

- Doğadaki dengeyi muhafaza etmek,
- Hastalık ve zararlıları denetim altında tutarak tüm canlıların devamlılığına katkıda bulunmak,
- Doğal kaynakların ve enerjinin mümkün olan en iyi kullanımı ile en yüksek verimliliği elde etmek,
- Gelecek nesillere daha iyi bir gelecek sunmak,
- İnsanları, doğayı ve hayvanları kimyasalların olası zararlarından korumak,
- Toprak verimliliğini, organik koşullar düşünülerek natürel yöntemlerle uzun vadede gerçekleştirmeyi sağlamak,
- Toprak ve genetik kaynak erozyonunun önüne geçmek,
- Suyun niteliğini ve niceliğini muhafaza etmek,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek ve enerjinin verimli kullanımını sağlamak,
- Üretici ve tarımsal işletmelerde çalışan insanların sağlığına zarar gelmesini önlemek,
- Küçük çiftçilerin güvende hissetmesi için, üretim döngüsü veya gelir seviyesini yükseltmek,
- Ekonominin ilerlemesine katkı sağlamak,
- Sağlıklı ve besin değeri yüksek ürün üretmek

Tüm bunlara ek olarak ekonomi açısından değerlendirildiğinde kimyasal girdi maliyetleri üzerinden tasarruf getiren, dış girdi konusunda bir gereksinme duyulmadığı için yatırım maliyeti gerektirmeyen, ulusal ve uluslararası alanlarda talep gördüğü için ihracat potansiyeli taşıyan ve kırsal ve ulusal kalkınmaya katkı sağlayan tüm dünya genelinde tercih edilen bir üretim biçimi olarak varlığını sürdürme amacı taşımaktadır⁵⁷.

⁵⁴ http://www.diatek.com.tr/Makale-Yontem/Gida-Hijyeni-ve-Guvenligi/Organik_Tarim_3426.htm (erişim tarihi: 08.03.2019).

⁵⁵ <http://orser.com.tr/Sayfa.aspx?pid=6&cid=0&Lang=TR> (erişim tarihi: 24.11.2018).

⁵⁶ Ersun ve Arslan, 2011: 29.

⁵⁷ Ersun ve Arslan, 2011: 30.

2.8. Organik Tarımın Avantajları ve Dezavantajları

Organik tarımın avantajları şu şekilde özetlenebilir⁵⁸:

- Türkiye’de sentetik kimyasal kullanımına bakıldığında çiftçilerin çok küçük bir oranda kullandığı ya da hiç kullanılmadığı söylenebilir. Bu yüzden organik tarıma yönelme konusunda hiç zorluk yaşanmamaktadır.
- Ürüne göre üretici geliri şekillenmekte ve artış göstermektedir.
- Kimyasal gübre, pestisit ve enerji girdilerindeki fiyat artışından etkilenilmemekte ve tasarruf edilmektedir.
- Sözleşmeli tarım üzerinden üreticinin sahip olduğu tüm ürünün alımının yapılması garanti edilmektedir.
- Organik ürünler diğer ürünlerle kıyaslandığında daha yüksek bir ihracat fiyatına sahip olup, Türkiye için tarım ürünleri açısından ek bir kapasite oluşturmaktadır ve geniş bir tüketici kitlesine hitap etmektedir.
- Organik tarım modeli kendine özgü bir üretim sistemi olup uzmanlık istediği için ziraat mühendisleri için alternatif iş alanları oluşturmaktadır.

Organik tarımın avantajları olduğu gibi birtakım dezavantajları da mevcuttur⁵⁹:

- Türkiye’de tarımsal ürün arzı dönemden döneme değişmektedir. Bir anda artış gösteren genç nüfus, tüketim seviyesinin ve yelpazesinin devamlı yükselmesi ve çevre ülkeler tarafından yoğun tarımsal ürün talep ediliyor olması organik tarımın kısa vadede gelişim göstermesini engellemektedir.
- Organik tarım yöntemiyle bitkisel üretimde yaşanan bir başka problem ise, arazilerin yeterince büyük olmaması, birbirine uzak mesafede olmaması ve parçalı bir yapıda olmasıdır. Tüm bu özellikler üretim için bir dezavantaj oluşturmaktadır.
- Ayrıca organik üretim yapılacak alanların yalıtılmış olması veya etrafındaki diğer alanların da organik tarıma hizmet etmesi gerekir. Çünkü organik üretim yapan bir işletme etrafında üretim yapmakta olan diğer işletmelerin kullandığı kimyasalların etkisine açık olacaktır.
- Organik tarım yöntemiyle yetiştirilen ürünlerin pazarlanması süreci bilhassa iç piyasa için tahmin etmesi güç bir süreçtir.
- Konu yeni olduğu için gerekli zirai yayım uygulamalarının yapılamaması ve nitelikli iş gücü bulunamaması organik tarımın dezavantajları arasındadır.

⁵⁸ Kurtar ve Ayan, 2004: 58.

⁵⁹ Kurtar ve Ayan, 2004: 58.

2.9. Dünyada ve Türkiye’de Organik Tarımsal Ürünlerin Üretimi ve Ticareti

Dünyada hızla yükselen bir grafik izleyen organik tarım ürünlerini ülkelerin ürettikleri ürünler açısından sıralayacak olursak Hindistan’da çay, Danimarka’da süt ve süt ürünleri, Arjantin’de et ve et ürünleri, Orta Amerika ve Afrika ülkelerinde muz, Tunus’ta hurma, zeytinyağı ve Türkiye’de kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler olarak saymak mümkündür⁶⁰.

Dünyada organik tarım için ayrılan arazi, toplam tarım arazilerinin takribî olarak %1’ini oluşturmaktadır. Organik tarım arazisi yönünden değerlendirildiğinde en çok tarım arazisini elinde bulunduran ülke 22.7 milyon hektar ile Avusturalya olurken Avusturalya’yı 3.1 milyon hektarla Arjantin, 2 milyon hektarla ABD ve İspanya ve 1.6 milyon hektarla Çin takip etmektedir⁶¹.

2010 yılında 59,1 milyar dolar olarak hesaplanan dünya organik tarım pazarının 2015 yılında 81,6 milyar dolara yükselmesi, dünya çapında organik tarımın gelişme kaydettiğini, tüketicinin güvenilir gıda arayışında olduğunu, organik ürünlerin üretiminin ve satışının ivme kazanarak ilerlediğini göstermektedir⁶². Organik ürün pazarındaki artış 2016 yılında da devam ederek 89,7 milyar dolara yükselmiştir⁶³.

İsviçre, Danimarka ve İsveç dünyada organik ürün tüketiminin en fazla olduğu ülkelerdendir. Organik gıda tüketimi için yapılan kişi başı harcama tutarı İsviçre’de 262 Euro, Danimarka’da 191 Euro ve İsveç’te 177 Euro’dur⁶⁴.

Çizelge 2.2’deki bilgiler ışığında 2013 yılında 43.1 milyon hektar olan organik tarım arazisinin 2017 yılında %18’lik bir artışla 50.9 milyon hektara ulaştığı ve 2 milyon olan üretici sayısının da %20’lik bir artışla 2.4 milyona ulaştığı bilgisine erişilmiştir⁶⁵.

⁶⁰ Durmaz Hatunoğlu, 2010: 21.

⁶¹ <http://www.dunyagida.com.tr/haber/organik-tarima-genel-bakis/7822> (erişim tarihi: 01.11.2018).

⁶² http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6414_1519715114.pdf (erişim tarihi: 28.03.2019).

⁶³ <https://www.bloomberght.com/tarim/haber/2098557-90-milyar-dolarlik-organik-pazar> (erişim tarihi: 28.03.2019).

⁶⁴ http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6414_1519715114.pdf (erişim tarihi: 28.03.2019).

⁶⁵ Deviren Vatansver ve Çelik, 2017: 671-672; <http://www.dunyagida.com.tr/haber/organik-tarima-genel-bakis/7822> (erişim tarihi: 01.11.2018).

Çizelge 2.2 Dünyada Organik Tarım Alanları ve Üretici Sayısı

Yıllar	Organik Tarım Arazisi (ha)	Üretici Sayısı (milyon)
2013	43.1	2
2017	50.9	2.4
2013-2017 Değişim (%)	18.09	20

Kaynak: (Deviren Vatanserver ve Çelik, 2017: 671-672; <http://www.dunyagida.com.tr/haber/organik-tarima-genel-bakis/7822>, erişim tarihi: 01.11.2018).

Türkiye’de de organik tarım sektörü yükselen bir grafik izlemekte ve organik gıda ürünleri gündən güne popülerleşmektedir. Çizelge 2.3’teki veriler ışığında 2013 yılında ürün sayısının 213, çiftçi sayısının 60.797, üretim alanının 769.014 ve üretim miktarının 1.620.466 olduğunu, 2017 yılında ise ürün sayısının %0.46’lık artışla 214’e, çiftçi sayısının %23.47’lik artışla 75.067’ye, üretim miktarının %49’luk artışla 2.406.606’ya yükseldiğini, üretim alanının ise %29,38’lik bir düşüşle 543.033’e gerilediğini söylemek mümkündür⁶⁶. Türkiye’de 1996 yılında organik ürün çeşidi 8 adetle sınırlı iken günümüzde katlanarak 238’e ulaşmıştır⁶⁷.

Türkiye’de fındık, ceviz, Antep fıstığı, kuru incir, kuru kayısı, kuru üzüm, baklagiller, tıbbi aromatik bitkiler, üzüksü meyveler, yaş meyve, sebze ve tarla bitkileri üzerinden organik tarım faaliyetleri yürütülmektedir⁶⁸. Türkiye’de organik tarımın bölgelere göre dağılımı incelendiğinde Doğu Anadolu %57’lik bir oranla birinci sırada, Ege %23,7’lik bir oranla ikinci sırada ve Güneydoğu Anadolu %6,4’lük bir oranla üçüncü sırada bulunmaktadır⁶⁹. Türkiye’de üretilen organik ürünlerin büyük bir bölümü ihraç edilmekte olup dünya genelinde 68 ülkeye talepleri doğrultusunda ihracat yapılmaktadır. 2017 yılında 87 milyon dolarlık bir ihracat gerçekleştirilmiş olup bu ihracatın önemli bir bölümü Ege Bölgesi üzerinden yapılmıştır⁷⁰.

Türkiye organik tarım için ayrılan alan açısından değerlendirildiğinde dünya ülkeleri arasında 18. sırada, toplam tarım alanlarından organik tarım için ayrılan alan açısından ise %1,3 payla 59. sırada yer almaktadır. Türkiye’deki organik üretici sayısı incelendiğinde Türkiye’nin dünya ülkeleri arasında ilk 10’a girdiği görülmektedir⁷¹.

Türkiye’de organik gıda tüketimi için yapılan kişi başı harcama tutarı 1 Euro’nun altındadır⁷².

⁶⁶ <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (erişim tarihi 17.04.2019).

⁶⁷ <http://www.tarimturk.com.tr/haberorganik-urun-pazar-buyuklugu-90-milyar-dolaraulasti4812.html> (erişim tarihi: 28.03.2019).

⁶⁸ Bayram vd., 2007: 205.

⁶⁹ <http://www.dunyagida.com.tr/haber/organik-tarima-genel-bakis/7822> (erişim tarihi:01.11.2018).

⁷⁰ <https://reportturk.com/mercek/turkiye-68-ulkeye-organik-urun-ihrac-etti/> (erişim tarihi: 28.03.2019).

⁷¹ http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6414_1519715114.pdf (erişim tarihi: 28.03.2019).

⁷² http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6414_1519715114.pdf (erişim tarihi: 28.03.2019).

Çizelge 2.3 Türkiye’de Organik Tarım Bitkisel Üretim Geçiş Verileri

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi Sayısı	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (Ton)
2013	213	60.797	769.014	1.620.466
2014	208	71.472	842.216	1.642.235
2015	197	69.967	515.268	1.829.291
2016	238	67.878	523.777	2.473.600
2017	214	75.067	543.033	2.406.606
2013-2017 Değişim (%)	0.46	23.47	-29.38	48.51

Kaynak: (<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim tarihi 17.04.2019)

2.9.1. Dünyada Organik Tarımın Gelişimi

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem teknolojik açıdan hem de endüstriyel olarak yaşanan gelişmelerin etkisiyle birçok konuda olduğu gibi tarım konusunda da değişim kaçınılmaz olmuştur. Bu süreçte yaşanan hızlı nüfus artışı beraberinde açlık problemini de getirmiş, hatta 1970’lerde ‘Yeşil Devrim’ olarak isimlendirilen politikalarla bu sorun bazı yönlerden çözüme kavuşturulmuş olsa da problemin kalıcı olarak çözülmesi için çeşitli politikalar üretilmiştir. Bu aşamada uygulanan politikalar sonucunda tarım ilacı ve gübrenin bilinçsiz ve aşırı kullanımı, toprağın yanlış işlenmesi sonucu ortaya çıkan problemler, toprakta fiziksel olarak bozulma olması, tuzlanma, besin dengesinin bozulması gibi çevre sorunları baş göstermiş olup çevreyle uyumlu tarım yöntemleri geliştirme gereksinimi duyulmuştur⁷³.

Alternatif tarım yöntemi olarak ilk kez İngiltere’de organik tarım kavramı 1910’lu yıllarda ortaya atılmış, bunu 1924 yılında Dr. Rudolf Steiner’in ‘Biyodinamik Tarım Yöntemi’ konulu çalışmasını yayınlaması takip etmiştir. Bu konuda bir başka arayış da 1930’larda İsviçre’de görülmektedir, Müeller ve Rusch ekolojik tarım prensiplerinin bir kısmını kapsayan ve minimum düzeyde dış girdi ihtiyacı olduğu kabul edilen tarım yöntemi olarak bilinen Kapalı Sistem Tarım konusuna dair çalışmalar yürütmüşlerdir. Yine benzer bir araştırma Fransa’da Lemaire-Boucher tarafından yapılarak bazı yerlerdeki bitkilerden doğal şekilde ürün bitkilerinin daha dayanıklı olmasını sağlamak için yararlanılabileceğini ortaya koymaktadır. 1940 yılında da Albert Howard tarafından yazılmış olan ‘Tarımsal Vasiyetnamesi’ nin yayımlanmasıyla organik tarım fikri pekiştirilmiştir⁷⁴.

1960’larda Avrupa’daki birçok işletme organik tarımı tercih etmeye başlamış olup 1990’larda da birçok devlet bu uygulamayı desteklemeye başlamıştır. Organik ürünlerin ticari

⁷³ Altındışli ve ark., 2001:3.

⁷⁴ <http://www.egebirlik.org.tr/bilgi-merkezi-organik-tarim.asp> (erişim tarihi: 01.11.2018).

açıdan değer kazanmaya başlaması ise 1970'li yıllarda olmuştur. Dünyada organik olarak üretilen ürünlerin çoğunlukla ülkelerin tradisyonel ürünleri olduğunu görmekteyiz, Türkiye'de kurutulmuş ve sert kabuklu meyveler, Hindistan'da çay, Danimarka'da süt ve süt ürünleri, Arjantin'de et ve et ürünleri, Orta Amerika ve Afrika ülkelerinde muz, Tunus'ta hurma, zeytinyağı bu şekilde üretilen ürünlerdir⁷⁵.

Dünyada organik tarım üretimi yapılan araziler, toplam tarım arazilerinin yaklaşık %1'ini karşılamaktadır. En çok organik tarım arazisini elinde bulunduran ülkelerin başında ise 22,7 milyon hektar ile Avustralya gelmekte (toplam organik alanların %45'i), onu 3,1 milyon hektar ile Arjantin ve 2 milyon hektar ile ABD, 2 milyon hektar İspanya ve 1,6 milyon hektar ile Çin takip etmektedir⁷⁶.

Kıtalara göre bir sıralama yapacak olursak üretimde ilk sırada 12 milyon hektarın üzerindeki büyüklüğüyle Avustralya'nın içinde bulunduğu Okyanusya, 8 milyon hektarın üzerindeki büyüklüğüyle de Avrupa bulunmaktadır. Bu bilgilere ek olarak Avrupa kıtasında 10 milyon hektar civarında bir bölgede doğadan toplama yapılmaktadır. Afrika kıtasında sertifikalı olarak 1 milyon hektar civarında bir alan olup 10 milyon hektara yakın bir alanda da doğadan toplama yapılmaktadır⁷⁷.

2.9.2. Organik Tarımın Gelişiminde Uluslararası Kuruluşların Rolü

Danimarka, İngiltere ve İsviçre Avrupa'da biyolojik tarımın gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Organik üretim yapısı açısından değerlendirildiğinde ABD, Kanada, Avustralya, Japonya ve Avrupa Ülkeleri gibi gelişmişlik seviyesi fazla olan ülkelerle gelişme yolunda ilerleyen ülkeler arasında ciddi bir farklılık olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelere üretimde ihracatın payı yadsınamayacak bir boyuttadır. Organik tarım faaliyetinin yaygınlaşmasıyla birlikte organik gıda ürünlerinin ticaretinde belirleyici olacak birtakım prosedürlere gereksinim olmuştur, bu görevi üstlenen kuruluşları şu şekilde sıralamak mümkündür⁷⁸.

IFOAM (Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu): Geleneksel tarımın olumsuz etkileri ortaya çıktıkça, Avrupa'da birçok ülkede ekolojik tarımla ilgili gerek üreticiler gerek tüketiciler duyarlı bir tavır sergileyerek birtakım çalışmalarda bulunmuşlardır. 1970'lere kadar birbirinden ayrı ilerleyen bu çalışmalar, 1972 yılında IFOAM (Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu)'ın kurulmasıyla evrensel bir oluşuma dönüşmüştür. Merkezi

⁷⁵ <http://www.dunyagida.com.tr/haber/organik-tarima-genel-bakis/7822> (erişim tarihi 01.11.2018).

⁷⁶ <http://www.dunyagida.com.tr/haber/organik-tarima-genel-bakis/7822> (erişim tarihi 01.11.2018).

⁷⁷ Nur ve ark., 2016: 4; Willer ve Kilcher, 2011.

⁷⁸ adudspace.adu.edu.tr (erişim tarihi: 28.04.2019).

Almanya olan "Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu üç kıtaya kadar uzanan 5 kurucu organizasyon tarafından oluşturulmuş olup dünya üzerinde ekolojik tarımla ilgili olan tüm faaliyetleri aynı çatı altında toplamayı, bu harekete geçerlilik kazandırmayı ve daha sağlıklı bir sistem olabilmesi için gereksinim duyulan standartları ve yönetmelikleri oluşturmayı ve yaşanan gelişmeleri tüm üyelere ve ilgili sektöre aktarmayı hedeflemektedir⁷⁹.

IFOAM, tüm dünyada organik üretime ilişkin kuralları ilk olarak tanımlayan ve yazıya döken kuruluştur. Temel İlkeler olarak geliştirilen kurallar dizini 1998 yılında IFOAM Temel Standartları olarak modifiye edilmiş ve genel kurul tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Kuruluş, AB, Birleşmiş Milletler Gıda-Tarım Örgütü (FAO), Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO), Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) gibi uluslararası kuruluşlarla da organik üretimle ilgili sıkı bir iş birliği yapmaktadır⁸⁰.

- FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü): Birleşmiş Milletlere bağlı olarak faaliyetlerini yürüten FAO, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde açlıkla savaş halinde olan ve yoksulluğu engellemeyi hedefleyen uluslararası seviyedeki mücadelenin öncülüğünü yürüten BM kuruluşudur. Tüm bunlara ek olarak gelişmekte olan ülkelerde doğal kaynakları muhafaza ederek tarımsal kapasiteyi artırmak, ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerinin yürütülmesi aşamasında etkin rol oynamak, gıda güvenliğine katkıda bulunmak ve devamlılığını sağlamak gibi misyonları da mevcuttur⁸¹.

- ITC (Uluslararası Ticaret Merkezi): 1964 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulmuş olan Uluslararası Ticaret Merkezi'nin kuruluş amacı gelişmekte olan ülkelere dış satım imkanları yaratmak ve bu ülkelerin dış pazar imkanlarından yararlanmalarını sağlamaktır⁸². Gelişmekte olan ülkelerde bulunan özel sektör, karar mercileri ya da ticaret konusunda atılım yapan kurum ve kuruluşlara sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma gerçekleştirebilmeleri için destek olmaktadır. Bu faaliyetlerle ilgili rapor hazırlamakta, söz konusu raporlar hakkında çeşitli seminerler düzenlemekte ve bu raporlara dair kitaplar piyasaya sürmektedir⁸³.

ITC 6 temel amaç etrafında şekillenmektedir, bu amaçları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür⁸⁴:

- Ürün ve pazar konusunda ilerleme kaydetmek,

⁷⁹ Anlar, 2008:37.

⁸⁰ <http://www.egebirlik.org.tr/bilgi-merkezi-organik-tarim.asp> (erişim tarihi 01.11.2018).

⁸¹ <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%20Kurulu%C5%9Flar/fao%20genel%20bilgi%20web%20sitesi.pdf> (erişim tarihi: 03.11.2018).

⁸² Yolcu, 2013: 23; Oktay, 2005: 277.

⁸³ Eti, 2014: 21.

⁸⁴ Döndaş, 2013: 33.

- Ticaret hizmetleriyle ilgili gelişim göstermek,
- Ticaret bilgisi elde etmek,
- İnsan kaynaklarıyla ilgili ilerleme sağlamak,
- Uluslararası satın alma ve tedarik konularıyla ilgili gerekli süreci yönetmek,
- Söz konusu sürecin beraberinde getireceği ihtiyaçları belirlemek ve programlara karar vermek.

ITC, gelişmekte olan ülkelerde organik gıda ve içecek pazarına yönelik pazarın incelenmesi ve geliştirilmesi amacıyla bir proje yürütmektedir. Bu proje ile söz konusu ülkelerde tarımsal ürünlerin dış satım potansiyelinin artırılması hedeflenmektedir. Bu projenin ilk adımında ‘Organik Gıda ve İçeceklerin Dünya Arzı ve Başlıca Avrupa Pazarları’ üzerine bir pazar araştırması üzerinde durulmuş ve bu konuya dair bir kitap yayınlanmıştır. İkinci adımında ise söz konusu ülkeler için dış satım konusuna yönelik seminerler düzenlenerek ülkelerin kendi potansiyellerine dair farkındalık yaratılmaya çalışılmış ve piyasaya ilişkin var olan fırsatlara dikkat çekilmeye çalışılmıştır⁸⁵.

- OTA (Organik Ticaret Birliği): Kuzey Amerika Organik Gıdalar Üretim Birliği (The Organic Foods Production Association of North America- OFPANA) adıyla organik üretici ve satıcılardan meydana gelen bir topluluk tarafından 1985 yılında kurulmuş olan birlik 1994 yılında Organik Ticaret Birliği (The Organic Trade Association-OTA) olarak isim değiştirmiştir. OTA Kuzey Amerikalı organik sanayi uzmanlarını bir araya toplayan ticari bir dernek statüsünde olup Kuzey Amerika, Kanada ve Meksika’da yer alan organik ürün üreticilerini, çiftçi birliklerini, işleyicileri, kontrolörleri, dağıtımçıları, taşıyıcıları, komisyoncuları ve perakendecileri de içine alan geniş bir üye topluluğuna sahiptir⁸⁶.

Bu kuruluşun amacı, ekolojik ürünlerin standart yapısının bozulmasını önlemek ve pazar payının yükselişine katkı sunmaktır. Misyonu ise ekolojik ticaretteki büyümeyi sürdürülebilir kılmak ve süreklilik arz etmesi için desteklenmesini sağlamaktır. Bu anlamda OTA organik ilke ve değerlerin ışığında, endüstri için pazar payı yaratmayı ve pazarı büyütmeyi amaçlamakta ve ekolojik üretimin en doğru şekilde anlaşılması için çaba harcamaktadır⁸⁷.

2.9.3. Türkiye’de Organik Tarımın Gelişimi

1972 yılında İsveç’in başkenti Stockholm’de çevre ile ilgili olarak düzenlenen konferanslarda Türkiye’de üst düzey bir duyarlılık göstermiş olup hava, su ve toprak kirliliğinin önüne geçilmesi ve kaynakların sürdürülebilirliğinin devamlılığı için tedbirler almaya başlamış

⁸⁵ Yolcu, 2013: 23-24; Ayla, 2011: 30.

⁸⁶ Yolcu, 2013: 22; Kurt, 2006: 40.

⁸⁷ Yolcu, 2013: 22; Kurt, 2006: 40.

ve bu süreçte organik tarım ifadesi yavaş yavaş kullanılmaya başlanmış. Ancak gerçek anlamda organik tarım 1984-1985 yılları arasında büyüyen pazar kapsamında bazı Avrupa firmalarının Türkiye’den organik ürün talep etmesiyle başlamıştır⁸⁸.

İlk olarak Ege bölgesinden geleneksel ihrac ürünlerimizden kuru üzüm ve incir organik üretime sunulmuş, ilerleyen süreçte bu ürünlere ek olarak kuru kayısı, fındık ve antepfıstığı gibi farklı ürünler de dahil olmuştur⁸⁹.

Türkiye’de organik tarımın daha bilinçli bir şekilde yapılmasını ve geliştirilmesini sağlamak için 1992 yılında Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (ETO) kurulmuş olup gönüllü bir kuruluş olma özelliği taşıyan bu derneğin üyeleri arasında bu konuya ilgi duyan üreticiler, işleyiciler, ihracatçılar, kontrol ve sertifikasyon kurum çalışanları, üniversite araştırmacıları ve tüketiciler gibi geniş bir kitle bulunmaktadır⁹⁰.

1990’larda organik ürünlerin tüm dünyaya yayılıp değer kazanması üzerine üretimden pazarlamaya kadar organik tarımla ilgili tüm aşamaları kapsayan ulusal bir mevzuat oluşturulması gerekliliği doğunca Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak hareket ederek ‘Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmeliği’ hazırlamış ve 24 Aralık 1994’te 22145 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Daha sonra sektörde yaşanan değişimler sonucunda AB mevzuatına da uyum süreci gereği 2002 yılında ‘Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’ yürürlüğü girmiştir. Hem organik tarım konusunun küresel bir boyuta taşınması dikkate alınarak hem de tarafların karşılıklı yükümlülüklerine ilişkin hukuki bir dayanağın gerekliliği konusu göz önüne alınarak organik ürünlerin üretimi, tüketimi ve denetlenmesine yönelik bir kanun tasarısı Hükümetin Acil Eylem Planı kapsamında yerini almıştır. 3 Aralık 2004 tarihinde 25659 sayılı Resmî Gazete’ de yayınlanan kanunla organik tarıma ilişkin her türlü eylem, kontrol ve sertifikasyon süreci ile ilgili tüm aşamalar yasal bir zemine dayandırılmış, kurallara uymayanlar için cezai işlem yetkisi getirilmiş ve her türlü kitle iletişim aracı üzerinden yayın hakkı elde edilmiştir. 2005 yılında bu kanun kapsamında ‘Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’ getirilmiştir⁹¹.

AB’nin organik tarım mevzuatındaki değişiklikler takip edilerek ulusal mevzuata dair gerekli değişiklikler yapılarak Avrupa Birliği’nin 2092/91 sayılı Konsey Tüzüğüne yerine, 834/2007 sayılı Konsey Tüzüğü ve 889/2008 sayılı Komisyon Tüzüğüne 1 Ocak 2009 yılında

⁸⁸ Er ve Başalma, 2008:31.

⁸⁹ Er, 2009: 34.

⁹⁰ Er, 2009: 34-35.

⁹¹ T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013: 7.

yürürlüğe girmesi sonucunda, her iki mevzuat birbirine denk olmuş ve 2010 yılında yeniden yürürlüğe girmiştir⁹².

2.9.4. Türkiye'nin Avrupa Birliği Organik Tarım Politikasına Uyumu

AB'nde organik tarım kapsamındaki düzenlemeleri Ortak Tarım Politikası ve bu politika aracılığıyla gündeme gelen kırsal kalkınmaya ilişkin uygulamalar ve tarım-çevre üzerinden sınırları çizilen uygulamalar, çevre politikaları üzerinden belirlenmiş uygulamalar ve AB'ne üye ülkelerin kendi kuralları çerçevesinde belirledikleri milli programlar oluşturmaktadır⁹³.

AB'nde organik ürünlere ilişkin sertifikasyon ve standardizasyon çalışmaları ECREg.2092/91 No'lu Yönetmelik kapsamında yapılmaktadır. Hem birlik dışı ticaret faaliyetlerinde hem de birlik içi dolaşımında bu yönetmeliğin dışına çıkılmamakta ve kural dışı bir durum olduğunda dolaşım izni sona ermektedir. Ayrıca üçüncü ülkelerle kurulacak dış alım ilişkisinde söz konusu yönetmeliğin 11. maddesi dikkate alınacak olup madde kapsamındaki koşulların karşılanması beklenmektedir⁹⁴.

AB'nin organik tarım açısından benimsediği politikalar⁹⁵:

- Üreticiye doğrudan sübvansiyon desteği verilmesi,
- Üretim kadar pazarlamanın da önemsenmesi,
- Tüm bu sürecin devlet desteğiyle yönetmelik doğrultusunda yapılması,
- Danışmanlık konusunda kamu, özel sektör ve üreticinin birlikte hareket etmesi.

Yakın geçmişteki değişiklikleri göz önüne alarak Türkiye ile AB organik tarım mevzuatının uyumunu kıyaslayacak olursak AB Konsey tüzüğüne içerdiği maddelerin önemli bir bölümünün ülkemizdeki mevzuat açısından benzer, özdeş veya eşdeğer olarak kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Türkiye organik gıda maddelerini gruba üye ülkelerin ihracatçıları vasıtasıyla AB'ne ulaştırmaktadır. Birlik içinde dolaşım hakkı elde edilememiştir⁹⁶.

Türkiye'de organik tarıma ilişkin AB uyum programı kapsamında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından çeşitli kurum ve kuruluşların iş birliğiyle kurumsal yapılanma çalışmaları yürütülmekte ve eğitim, danışmanlık, iç pazarı canlandırma gibi konularda planlama faaliyetleri gerçekleştirilmektedir⁹⁷.

⁹² T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013: 7.

⁹³ Sayın, 2002: 32-33.

⁹⁴ Yıldız, 2009: 62.

⁹⁵ Yıldız, 2009: 63.

⁹⁶ Demiryürek ve Bozoğlu, 2007: 318.

⁹⁷ Demiryürek ve Bozoğlu, 2007: 318-319.

AB organik tarıma ilişkin yıldan yıla farklı stratejiler geliştirerek yeni politikalar belirlemeyi sürdürmüştür. 2010 yılında organik ürünlere ilişkin zorunlu AB logosu konusu gündeme gelmiştir. Bu logoya sahip olan ürünler AB'nin belirlediği tüzüğü temsil ettikleri için tüketiciler tarafından güvenilir ürün statüsünde değerlendirilecektir⁹⁸.

Türkiye'nin organik tarım mevzuatı açısından tarihsel gelişimi incelendiğinde bu sürecin dört döneme ayrıldığı görülmektedir. Birinci dönemde herhangi bir hukuki düzenleme mevcut değilken ikinci dönemde yavaş yavaş yönetmelik kapsamında yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmış, üçüncü dönem önemli bir gelişme yaşanmış ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu çıkartılmıştır. Son dönemde ise AB'nin yeni mevzuatına uygun Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hazırlanmış ve yıldan yıla revize edilmiştir⁹⁹.

2019 yılı AB Komisyonu Türkiye Raporu'nda uyum politikaları kapsamında Türkiye'nin tarım desteklemeleri yönünden AB'nin taleplerine uygun yeni bir strateji geliştirmesi talep edilmiş, tarım, gıda güvenliği, sağlık ve çevre konularını kapsayan 33 fasıl üzerinde durulmuştur. 2018'de AB-Türkiye ticaret anlaşmasına uygun hareket edilmesi konusunda olumlu gelişmeler yaşanmış fakat Komisyon'un bazı önerileri tam anlamıyla uygulamaya geçirilememiştir. 2019'da Türkiye'den tarım ve kırsal kalkınma konusuna ilişkin tarım istatistiklerinin hazırlanması yönünde bir politika geliştirmesi ve AB'nin tarım destekleme politikaları doğrultusunda bir strateji izlemesi beklenmektedir¹⁰⁰.

2.9.4.1. Organik Tarıma İlişkin Yasal Düzenlemeler

Türkiye'de organik tarım faaliyetleri ilk kez, AB'nde yaşanan gelişmeler çerçevesinde 1994 yılında çıkarılan "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Organik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik" kapsamında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca hayata geçirilmiştir¹⁰¹. Bu süreci 3 Aralık 2004 tarihinde çıkarılan "Organik Tarım Kânunu" izlemiş ve bu kanunun esasları baz alınarak 10.06.2005 tarihinde "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" oluşturulmuştur¹⁰².

Organik tarım faaliyetleri, 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu ve 18.08.2010 tarih ve 27676 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan ve 2013, 2014, 2015 yıllarında güncellenen "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" kapsamında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nca organik tarımda yetki verilen Kontrol ve Sertifikasyon

⁹⁸ Emir ve Demiryürek, 2014: 23.

⁹⁹ Emir ve Demiryürek, 2014: 25.

¹⁰⁰ <https://www.gidahatti.com/ab-tarim-desteklemeleri-icin-turkiyeden-ne-istedi-150817/> (erişim tarihi: 14.06.2019).

¹⁰¹ Anlar, 2008: 86.

¹⁰² Anlar, 2008: 87; <http://organik.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/File/sunumlar2/MufitEngizOK.doc>.

kuruluşlarıyla yapılan sözleşmeye dayalı olarak yürütülmektedir. Bu Yönetmelik; her türlü bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi ile kullanılacak girdilerin organik tarım metoduna uygun olarak üretilmesi veya temini, gıda veya yem olarak kullanılan mayalar, orman ve doğal alanlardan organik tarım ilkelerine uygun olarak ürün toplanması, bu ürünlerin işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması, taşınması, pazarlanması, kontrolü, sertifikalandırılması, denetimi ile cezai hükümlere ilişkin teknik ve idari hususları kapsamaktadır¹⁰³.

Bu yönetmeliğe göre üretilmemiş ürünlerin organik adı altında satılması 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu'na göre suçtur¹⁰⁴. Bu kanunun amacı; tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir¹⁰⁵.

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 10 Ocak'ta Resmî Gazete 'de yayımlandı. Yönetmelik değişikliği uyarınca, üretici grubu, organik tarım faaliyetini ancak tüzel kişiliği haiz kurum ve kuruluşlar altında yapabilecek¹⁰⁶.

2.9.4.2. Organik Tarıma Yönelik Destekler

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından bitkisel üretime destekleme ödemesi yapılmasına ilişkin yayınlanan tebliğde destekleme ödemeleri kapsamında organik tarıma da yer verilerek bitkisel üretimin daha verimli, daha kaliteli olabilmesi, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması ve çevre dostu tarım yöntemleriyle çiftçilerin ve üreticilerin desteklenmesi amaçlanmıştır¹⁰⁷. 2018 yılında organik tarım desteği kapsamında ödeme yapılacak alanlar Çizelge 2.4'te belirtilmiştir. Çizelge 2.4'te yer alan¹⁰⁸:

- 1. Kategori Ürünler: acur, ahududu, alıç, altın çilek, altıntop, armut, avokado, ayva, badem, bakla, balkabağı, bamya, barbunya fasulye, barbunya fasulye (kuru), bergamot, biber, böğürtlen, brokoli, ceviz, çay, çilek, dereotu, domates, dut, elma, enginar, erik, fasulye (kuru), fasulye, fındık, gilaburu, hıyar, ıspanak, iğde, incir, kabak, kuşüzümü, karnabahar, karpuz, kavun, kayısı, kereviz, kestane, kızılıçık, kiraz, kivi, kuşkonmaz, kuzukulağı, lahana, limon, mandalina, mantar, marul, maydanoz, meyve fidanı, sebze fideleri, muşmula, muz, nane,

¹⁰³ <http://www.gaporganik.org/tr/organikTarimMevzuati> (erişim tarihi 15.11.2018).

¹⁰⁴ <http://www.gaporganik.org/tr/organikTarimMevzuati> (erişim tarihi 15.11.2018).

¹⁰⁵ <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5262&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=organik+tar%u0131m&Tur=1&Tertip=5&No=5262> (erişim tarihi: 15.11.2018).

¹⁰⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180110-1.htm> (erişim tarihi: 15.11.2018).

¹⁰⁷ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327-4.htm> (erişim tarihi: 06.03.2019).

¹⁰⁸ <https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/organik-tarim-ve-iyi-tarim-destegi-basvurularinda-son-gun-30-mart%E2%80%A6> (erişim tarihi: 06.03.2019).

nar, nektarin, örtü altı fidecilik, palamut, patlıcan, pazı, pepino, pırasa, portakal, roka, sarımsak, semizotu, soğan, şalgam, şeftali, tere, Trabzon hurması, turp, turunç, üvez, üzüm, üzüm kurutmalık, üzüm sofralık, vişne, yenedünya, yerelması, zerdali

- 2. Kategori Ürünler: adaçayı, anason, Antep fıstığı, biberiye, civanperçemi, çemen, çörekotu, defne, ebegümece, fesleğen (reyhan), hünnap, kekik, ısırgan otu, kantaron, kimyon, kişniş, kuşburnu, melisa, mercanköşk, rezene, safran, şerbetçiotu, tarçın, zahter, zencefil, zeytin
- 3. Kategori Ürünler: ayçiçeği, bakla (kuru), bezelye, börülce, çeltik, gül, kenevir lif, keten lif, mercimek, mürdümük, nohut, pamuk, sarımsak (kuru), soğan (kuru), soya, susam, tütün, yerfıstığı
- 4. Kategori Ürünler ise diğer ürünler 1., 2., 3. Kategori haricindeki ürünler ve nadastır.

Çizelge 2.4 2018 Yılında Organik Tarıma Ayrılan Destek Ödemeleri

Organik Tarım Desteklemesi	TL/da
1.Kategori Üretim	100
2. Kategori Üretim	70
3. Kategori Üretim	30
4. Kategori Üretim	10
Organik Hayvancılık Desteği	TL/Kovan
Arılı Kovan	10

Kaynak: (<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Organik-Tarim-Destegi>, erişim tarihi: 06.03.2019)

2.9.4.3. Organik Tarım Kontrol ve Sertifikasyonu

Kontrol ve sertifikasyon aşaması organik tarımın amacına ulaşması konusunda belirleyici ve etkili olan bir aşamadır. Bir ürünün organik ürün olarak değerlendirilebilmesi için organik ürün sertifikasına sahip olması gerekir¹⁰⁹. Sertifika söz konusu ürünün üretim aşamasından tüketim aşamasına kadar olan tüm aşamalarda önceden tespit edilen standartlara uygun olarak, Organik Tarım Komitesi tarafından belirlenmiş olan yetkili ve bağımsız kuruluşlarca kontrol edildiğinin göstergesi olarak kabul edilir. Sertifikalandırma işlemi işinde uzman kişiler tarafından belli aralıklarla çiftçilerin ve ilerleyen süreçlerde ürünü işleyen kişi ya da tesislerin önceden belirlenmiş standartlara uygunluğunun denetlenmesi sonucunda yapılır¹¹⁰.

Kontrol ve sertifikasyon kuruluşları bağımsız olmalı, aynı zamanda ticaret, üretim, pazarlama gibi alanlarda faaliyet göstermemeli ve herhangi bir danışmanlık hizmeti

¹⁰⁹ <http://www.egebirlik.org.tr/bilgi-merkezi-organik-tarim.asp> (erişim tarihi: 01.11.2018).

¹¹⁰ Marangoz, 2008: 14.

vermemelidir¹¹¹. Kontrol müteşebbis kontrolü ve kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşunun kontrolü olmak üzere iki aşamalı bir yapıya sahiptir¹¹².

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmî kayıtlarından elde edilen bilgilere göre Türkiye'de faaliyet gösteren 37 tane sertifikasyon kuruluşu vardır, ancak bu kuruluşlardan 3 tanesinin yetkisi iptal edilmiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren sertifikasyon kuruluşlarını şu şekilde sıralamak mümkündür¹¹³:

- TR-OT-01 Kiwa Bcs Öko- Garantie Organik Tarım Sertifikalandırma Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR-OT-03 Ecocert Imo Denetim Ve Belgelendirme Ltd. Şti.
- TR-OT-04 Etko Ekolojik Tarım Kontrol Organizasyon Ltd.Şti.
- TR-OT-06 Ekotar Ekolojik Tarım Ürünleri Üretim, Kontrol, Sertifika, Sanayi Ve Ticaret Ltd. Şti.
- TR-OT-11 Orser Kontrol Ve Sertifikasyon Ltd. Şti.
- TR-OT-12 Anadolu Ekolojik Ürünler Kontrol ve Sertifikasyon Ltd.Şti.
- TR-OT-13 Turkgap Tarım Uygulamaları Kontrol ve Sertifikasyon Hizmetleri Ticaret Ltd. Şti.
- TR-OT-14 Nissert Uluslararası Sertifikasyon ve Denetim Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR-OT-15 Ccpb Imc Kontrol ve Sertifikasyon Ltd. Şti.
- TR-OT-18 Egetar Kontrol ve Sertifikasyon Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR-OT-19 Bio İnspecta Kontrol Sertifikasyon Ltd. Şti.
- TR-OT-22 Control Union Gözetim Ve Belgelendirme Ltd. Şti.
- TR-OT-23 Ecas Belgelendirme ve Denetim Ltd. Şti.
- TR-OT-25 Biobel Sertifikasyon Denetim Gözetim Ve Eğitim Hiz. Ltd. Şti
- TR-OT-26 Mehmet Bıyık-Tuscert Ulusal Sertifikasyon Hizmetleri
- TR-OT-27 Kayos Uluslararası Sertifikasyon ve Denetim Hizmetleri Ltd.Şti.
- TR-OT-28 Başak Ekolojik Ürünler Kontrol ve Sertifikasyon Hizmetleri Ltd.Şti.
- TR-OT-29 Ctr Uluslararası Belgelendirme ve Denetim Ltd.Şti.
- TR-OT-31 Likya Organik Uluslararası Organik Ürünler Kontrol ve Sertifikasyon Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR-OT-34 Naviga Uluslararası Belgelendirme ve Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti.

¹¹¹ <http://www.egebirlik.org.tr/bilgi-merkezi-organik-tarim.asp> (erişim tarihi: 01.11.2018).

¹¹² Marangoz, 2008: 15.

¹¹³ <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Yetkili-Kuruluslar-KSK> (erişim tarihi 18.11.2018)

- TR-OT-35 Ceres Kontrol ve Belgelendirme Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR-OT-37 De Control Denetim Ve Belgelendirme Ltd. Şti.
- TR-OT-38 Magenta Tarımsal Ürünler Gıda Kontrol Denetim ve Sertifikasyon Tasarım Tic. Ltd. Şti.
- TR-OT-40 Orta Asya Kontrol Ve Sertifikasyon A.Ş.
- TR-OT-41 Bioteam Ekolojik Tarım Kontrol Organizasyon Ltd. Şti.
- TR-OT-42 Met Ekolojik Kontrol ve Sertifikasyon Ltd. Şti.
- TR-OT-43 Gensa Teknoloji Kontrol ve Sertifikasyon Sa.Tic.Ltd.Şti.
- TR-OT-44 Biomel Kontrol ve Sertifikasyon Ticaret Ltd.Şti.
- TR-OT-45 Ekoinpekt Uluslararası Belgelendirme Denetim Gözetim Teknik Kontrol Ve Eğitim Hizmetleri Ltd.Şti.
- TR-OT-46 Gapcert Belgelendirme Ve Eğitim Hizmetleri Ltd.Şti.
- TR-OT-47 Ecogen Denetim Ve Sertifikasyon Ltd.Şti.
- TR-OT-48 Tcert Uluslararası Sertifikasyon Ve Teknik Denetim Hiz. Tic. Ltd. Şti.
- TR-OT-49 Orbey Belgelendirme Eğitim Tarım Hayvancılık İnşaat Taahhüt San.ve Tic. Ltd. Şti.
- TR-OT-50 Trb Uluslararası Belgelendirme Teknik Kontrol ve Gözetim Hizmetleri Sertifikasyon Tic. Ltd. Şti.

2.9.4.4. Organik Tarımı Yöneten ve Yönlendiren Komiteler

Organik tarımı yöneten ve yönlendiren komiteleri 4 ana başlık etrafında toplamak mümkündür¹¹⁴:

- Organik Tarım Komitesi,
- Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi,
- Organik Tarım Ulusal Ticaret Komitesi,
- Organik Tarım Proje ve Araştırmaları Ulusal Komitesi

Organik Tarım Komitesi (OTK): Bakanlık Araştırma planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığında; Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü ve Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığından konu uzmanı teknik görevliler veya kuruluşları tarafından görevlendirilecek elemanlardan oluşur¹¹⁵.

¹¹⁴ Gökalp, 2001: 7.

¹¹⁵ Gökalp, 2001: 7.

Başlıca görevleri; yönetmelikleri uygulamak, kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarına çalışma izni vermek, kurallara uyulmadığı tespit edildiğinde izni iptal etmek veya geçici süreyle durdurmak, kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarını, kontrolörleri, stajyerleri, müteşebbisleri kodlamak ve kimliklendirmek, kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarını, kontrolörleri, stajyerleri, müteşebbisleri denetlemek, kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarını, kontrolörleri, stajyerleri, müteşebbisleri yönetmelik hükümlerine uyulmadığı durumlarda uyarmak ve gerektiği durumlarda yaptırım uygulamak, kontrol ve/veya sertifikasyon kuruluşlarını, kontrolörleri, stajyerleri, müteşebbisleri ilgili yönetmelik hükümlerine uyulmadığı durumlarda organik tarımdan men etmektir¹¹⁶.

Tüm bunlara ek olarak komitenin ¹¹⁷:

- Türkiye’de organik tarımının yaygınlaştırılması, geliştirilmesi, tanıtılması konularında çalışmalar yapmak, organik tarımda haksız rekabetin takipçisi olmak, bu yönetmeliğe aykırı olan ve Türkiye’nin menfaatlerinin zedelendiği her konuda yasal işlemler için başvurular yapmak,
- Gerekli görüldüğü durumlarda Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi, Organik Tarım Ulusal Ticaret Komitesi ve Organik Tarım Proje ve Araştırmaları Ulusal Komitesinin görüşlerine başvurmak ve bu komitelerin toplanmasını temin etmek,
- Sivil toplum örgütleri ile mesleki ilişkiler kurmak ve gereken durumlarda iş birliği yapmak, Türkiye’nin organik tarımının yaygınlaştırılması, geliştirilmesi, tanıtılması konularında, üniversite, enstitü, araştırma, basın kuruluşları ve ilgili diğer resmi veya özel kuruluşlarla iş birliği yaparak; araştırma, proje ve eğitim yaptırmak,
- Organik tarım konusunda seminer, sempozyum, toplantı, kongre ve fuarların düzenlenmesini sağlamak,
- Diğer ülkelerdeki, özellikle AB Ülkeleri Organik Tarım Yönetmeliği’ndeki değişiklikleri izleyerek bu konudaki uyumun sağlanması için bu yönetmelikte değişiklik yapmak,
- Uluslararası organik tarım kuruluşlarıyla iş birliğine gitmek,
- Organik tarım konusundaki uluslararası seminer, sempozyum, toplantı, kongre ve fuarları izlemek gibi görevleri de vardır.

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi: Bitkisel Üretim Genel Müdürünün başkanlığında Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Hayvancılık Genel Müdürlüğü Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü temsilcileri, Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Gümrük

¹¹⁶ Gökalp, 2001: 7-8.

¹¹⁷ <http://www.basarmevzuat.com/dustur/yonet/5/0441/a/organiktaryon.htm> (erişim tarihi 18.11.2018).

ve Ticaret Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Bakanlığı temsilcileri, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yetkilendirilmiş kuruluşların temsilcisi, üniversiteler ve özel sektör temsilcileri ile Komitenin toplantı gündemiyle ilgili görüşlerinin alınmasında yarar gördüğü kurum ve kuruluşların temsilcilerinden olmak üzere en az on kişiden oluşur¹¹⁸.

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi organik tarımın uygulanması ve geliştirilmesi, desteklemeler ve teşvikler, tüketicinin bilinçlendirilmesi, organik ürünlerin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, uygulamalardaki aksaklıkların tespit edilmesi ve bu konudaki stratejilerin belirlenmesi, organik tarım konusunda proje önerilerinin belirlenmesi ve araştırma önceliklerinin tespit edilmesi hususunda çalışmaları yürütür¹¹⁹.

Organik Tarım Ulusal Ticaret Komitesi: Bakanlık, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanı başkanlığında, Dış Ticaret Müsteşarlığının İhracat Genel Müdürlüğü, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü ve Dış Ticarete Standardizasyon Genel Müdürlüğü, Gümrük Müsteşarlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği konu uzmanları, Tüm Gıda İthalatçıları Derneği, Tüm Gıda İhracatçıları Derneği temsilcilerinden oluşur¹²⁰.

Komitenin temel amacı organik ürünlerin yurtiçi ve yurtdışında pazarlanmasındaki veya organik tarıma girdi teminindeki aksaklıkları tespit etmek ve bu ürünlerin ticaretinin geliştirilmesiyle ilgili stratejiler belirlemektir¹²¹.

Organik Tarım Proje ve Araştırmaları Ulusal Komitesi: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürü başkanlığında, Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi üyesi kuruluşların araştırma ve proje birimleri, bakanlığa bağlı araştırma enstitüleri, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi ve üniversitelerin ilgili fakültelerinin organik tarım konusunda uzmanlaşmış temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu komitenin temel amacı; organik tarım konusunda proje teklifleri hazırlamak, yapılacak araştırmaların önceliğini tespit ederek

¹¹⁸ <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Yurutme-Izleme> (erişim tarihi 18.11.2018).

¹¹⁹ <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Yurutme-Izleme>, (erişim tarihi 18.11.2018).

¹²⁰ Gökalp, 2001: 9.

¹²¹ Nardalı, 2011: 108.

araştırmaları organize etmektir. Ayrıca komite bu araştırmaları yapar ve konuyla ilgili elde edilen araştırma sonuçlarını komiteye sunar¹²².

2.10.İyi Tarım Uygulamaları (İTU)

İyi Tarım Uygulamaları (İTU): İnsan sağlığı açısından risk oluşturabilecek tehlikeli kimyasal, mikrobiyolojik, fiziksel kalıntıları içinde barındırmayan, çevreye zarar vermeden ve doğal dengeyi bozmadan üretilen ve üretim aşamasında insanların ve diğer canlıların yaşam kalitesini olumsuz etkilemeyen, üretim esnasında teticilerin yaşadığı ülke ve ürünün yetiştirildiği ülkedeki hukuki sürece göre hareket edilen ve sürece dahil olan tüm işlemlerin kayıt altında tutulup denetlendiği ve sertifikalandırıldığı üretim biçimidir. İyi tarım uygulamaları ürünün üretim aşamasından pazarlanması aşamasına kadar uzanan bir yapıya sahiptir¹²³.

İyi tarım uygulamalarını, sosyal olgular çerçevesinden bakıldığında daha yaşanabilir bir dünya amacı güden, ekonomik boyut açısından düşünüldüğünde daha karlı ve verimlilik odaklı bir strateji izleyen, insan ve insan dışındaki tüm canlıların sağlığını önemseyen, evre dostu olan bir tarım politikası olarak da tanımlamak mmkndr¹²⁴.

Doğrudan tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan kirleticilerin kullanımı ile doğayı tahrip eden tarım yöntemlerinin uygulanmasının azaltılması amacıyla FAO, Amerika Birleşik Devletleri ve AB tarafından 1997’de çevreyle uyumlu yöntemlerin ve tarımsal tekniklerin geliştirilmesini, kimyasal girdi salınımının azaltılmasını, toprak ve su kaynaklarının geleceğe mümkün olduğunca korunarak taşınmasını hedefleyen “sürdürülebilir tarım” kavramı geliştirilmiştir. Aynı zamanda, bu kavramın ilkelerini “İyi Tarım Uygulamaları” olarak kabul etmek mümkündür. AB’de İTU, tarımsal işletmelerde HACCP ilkelerine dayandırılan Sistem Kalite Güvence Belgesi olarak düzenlenip yayınlanmaktadır. 1999 yılında 14 perakendeci firma birleşip Avrupa Perakendeciler rn alışma Grubunu oluşturmuş olup, tarım ürünleri için takip edilmesi gereken prosedürleri, “İyi Tarım Uygulamaları” protokolü olarak yayınlamıřtır¹²⁵.

¹²² Dolun, 2003: 6; Nardalı, 2011: 108.

¹²³ <http://orser.com.tr/Sayfa.aspx?pid=7&cid=0&Lang=TR> (erişim tarihi: 24.11.2018).

¹²⁴ zbek ve Fidan, 2010: 93.

¹²⁵ zbek ve Fidan, 2010: 93; Yüksel Delice ve Delice, 2005.

2.11. İyi Tarım Uygulamalarının Geleneksel Tarımdan Farkı

Geleneksel tarım ile iyi tarım uygulamaları kavramları karşılaştırıldığında iki tarım sistemi arasında belirgin farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. Bu farklılıklar Çizelge 2.5'te sıralanmıştır.

Çizelge 2.5 İyi Tarım Uygulamaları ile Geleneksel Tarım Arasındaki Farklılıklar

	İyi Tarım Uygulamaları	Geleneksel Tarım
Kimyasal Gübre ve Pestisit Kullanımı	Suni girdiler ve kimyasal ilaçlar belirli bir plan dahilinde ve denetimli olarak kullanılmaktadır.	Girdileri kontrol edebilecek ya da sınırlandırarak düzeyde bir yönetmelik bulunmamaktadır. Doğal ya da suni gübreler çevre ve insan sağlığını olumsuz etkileyecek düzeyde ve kaynakları tahrip edecek şekilde aşırı kullanılmakta olup gelecek nesiller için tehlike arz etmektedir.
Toprak Analizi ve Toprağın Korunması	Toprak analizi mecburi tutulmakta ve ilaç ve gübre uygulamaları belirli bir ölçüde ve denetimli olarak yapılmaktadır.	Toprak analizi şart koşulmamakta ve toprağın korunmasına ilişkin bir prosedür uygulanmamaktadır.
Su Kaynaklarını Koruma	Girdiler kayıt altında tutulduğu ve kontrollü üretim gerçekleştirildiği için olası risklerin minimize edilmesi planlanmıştır.	Kaynakların korunmasına dair kayda değer bir düzenleme mevcut değildir. Ayrıca kimyasallar yağış ve sulama suyu aracılığıyla yüzeye, yer altına ve içme suyuna dahil olmakta ve su kirliliği problemiyle karşı karşıya kalınmaktadır ve hatalı sulama metotları su kaynağı israfına sebebiyet vermektedir.
Biyolojik Çeşitliliğin Korunması	Kimyasal girdi kullanımının ve zararlılarla baş edebilmek için kullanılan metotların neden olabileceği olumsuz etkilerin minimize edilmesi amaçlanmaktadır.	Bu konuya ilişkin herhangi bir çalışmaya yer verilmemiştir.
İklim Değişikliği ile Mücadele ve Adaptasyon Süreci	Kimyasalların denetimli bir şekilde kullanılıyor olması sera gazı salınımını düşürmekte ve küresel iklim değişikliğinin neden olduğu tehlikelerle baş edebilme konusunda önemli bir rol oynamaktadır.	İklim üzerinde olumsuz bir etki yarattığı görülmektedir.
Gıda Güvenliği ve Güvencesi	Gıda güvenliği iyi tarım uygulamalarının ortaya çıkış nedenlerinden biridir.	Yüksek oranda kimyasal kullanımı nedeniyle gıda güvenliği ve güvencesi risk altındadır.

Tüketici Sağlığı	İnsan sağlığını riske etmeyen, kalıntı içermeyen ürünler üretmek amaçlanmaktadır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
Çiftçi ve Bölge Halkı Sağlığının Korunması	Bu konuya ilişkin düzenleme yapılmaktadır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
Hayvan Refahı	Bu konuya ilişkin düzenleme yapılmaktadır.	Bu konuya ilişkin düzenleme bulunmamaktadır.
İzlenebilirlik	İTU ürünün üretim aşamasından son tüketiciye ulaşana kadar olan süreçte izlenebilir olması sistemine dayanır.	İzlenebilir bir sistem mevcut değildir.

Kaynak: (<http://tarimtema.org/uretici/neden-iyi-tarim-uygulamaları/>, erişim tarihi: 12.04.2019)

İyi tarım uygulamalarıyla geleneksel tarım kimyasal gübre ve pestisit kullanımı, toprak analizi, toprağın, su kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliği ile mücadele ve adaptasyon süreci, gıda güvenliği ve güvencesi, tüketici sağlığı, çiftçi ve bölge halkı sağlığının korunması, hayvan refahı ve izlenebilirlik açısından karşılaştırılmıştır. Çizelge 2.5'ten elde edilen bilgiler ışığında iyi tarım uygulamalarının geleneksel tarıma oranla daha çevre dostu bir politika izlediğini, iyi tarım uygulamalarında insan, hayvan ve diğer canlıların refahı için çeşitli düzenlemeler yapıldığını ve iyi tarımın küresel ısınma ile mücadele etme konusunda önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür¹²⁶.

2.12. İyi Tarım Uygulamalarının Organik Tarımdan Farkı

İyi tarım uygulamaları ile organik tarım bazı noktalarda ortak bir paydada buluşurken bazı noktalarda da kesin sınırlarla birbirinden ayrılır. Çizelge 2.6'da söz konusu benzerliklere ve farklılıklara yer verilmiştir.

Çizelge 2.6 İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Arasındaki Benzerlikler	İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarım Arasındaki Farklılıklar
-İzlenebilirlik yönünün olması	-İyi tarım uygulamalarında sentetik kimyasal girdilerle (hormonlar, pestisitler dahil tüm bitki koruma ürünleri ve sentetik gübreler) işlem yapılır. İyi tarım ürünlerinin tüm canlılar ve doğa üzerindeki etkisi organik tarımdan farklı olmaktadır.
-Kontrol ve sertifikasyon gibi basamaklardan oluşması	
-Çiftçilerin ve tüketicilerin sağlığının korunması	
-Hayvan refahının önemsenmesi	
-GDO'ya izin verilmemesi	
-Biyolojik çeşitliliğin korunması	
-Toprağın korunması	

¹²⁶ <http://tarimtema.org/uretici/neden-iyi-tarim-uygulamaları/> (erişim tarihi: 12.04.2019).

-Su kaynaklarının korunması	-İyi tarım uygulamalarında kullanılan sistem
-Gıda güvenliğinin esas alınması	biyolojik kontrol, kültürel uygulamalar ve dirençli tür ve çeşitlerin kullanımı vb. yöntemlerin birleşiminden oluşan, zararlılarla mücadele esasına dayanan entegre zararlı yönetim (IPM) sistemidir ve pestisitler yalnızca mecbur kaldığında, belirli bir ölçüde ve hedefe yönelik kullanılır. -Organik üretimde ise organik tarım yönetmeliğiyle kullanılmasına izin verilmiş maddeler, yeşil gübreleme, münavebe ve biyolojik mücadele metotları tercih edilir. -Organik tarımı iyi tarım uygulamalarından ayıran bir başka özellik ise atıklarda bulunan toprağın besin kaynağı olan elementlerin yenilenebilir kaynaklar ve geri dönüşüm sistemi aracılığıyla toprağa yeniden kazandırılmasıdır.

Kaynak: (http://ekolojikpazarlar.org/?page_id=3409, erişim tarihi: 16.11.2018;

<http://belgelendirme.ctr.com.tr/organik-tarimin-farki-nedir.html>, erişim tarihi: 12.04.2019;

<https://www.gensatarim.com/organiktarimnedir/#1514928922601-44e41390-a8c7>, erişim tarihi: 12.04.2019;

<https://www.hzafercan.com/2018/09/iyi-tarm-uygulamalar.html>, erişim tarihi: 13.04.2019).

İyi tarım uygulamaları ile organik tarımı birbirinden ayıran en önemli nokta iyi tarımda suni girdiler ve kimyasal ilaçlar belirli bir plan dahilinde ve denetimli olarak kullanılıyorken organik tarımda organik tarım yönetmeliğiyle kullanılmasına izin verilmiş maddeler, yeşil gübreleme, münavebe ve biyolojik mücadele metotlarının kullanılmasıdır¹²⁷.

2.13. İyi Tarım Uygulamalarının İlkeleri

İyi Tarım Uygulamaları kapsamında tarımsal uygulamalarda kullanılan kimyasal düzeyinin minimum seviyeye çekilmesi, çevre, toprak, insan ve diğer canlılar için tehlike oluşturabilecek her türlü uygulamanın olası etkilerinin azaltılması, verimliliğin maksimum seviyeye çıkarılması ve bu sayede tarımın sürdürülebilir kılınması amaçlanmıştır¹²⁸.

FAO tarım komitesi tarafından gelecekte yaşanması muhtemel kıtlık probleminin engellenebilmesi ve gıda güvenliği konusunda insanların bilinçlendirilmesi amacıyla, uluslararası ortak amaçlar doğrultusunda iyi tarım uygulamaları çerçevesinde dört ilke belirlenmiştir. Bu ilkeleri şu şekilde sıralamak mümkündür¹²⁹:

¹²⁷ <http://tarimtema.org/uretici/neden-iyi-tarim-uygulamaları/> (erişim tarihi: 12.04.2019);

<https://www.gensatarim.com/organik-tarim-nedir/> (erişim tarihi: 12.04.2019).

¹²⁸ Pilak, 2018: 7; Duman vd., 2004.

¹²⁹ Hasdemir, 2011: 37.

- İhtiyacı karşılayacak oranda, güvenilir ve besleyici özelliğe sahip gıda teminini en ekonomik ve etkin biçimde üretmek,
- Doğal kaynakların temelini oluşturma ve devamlılığını sağlama,
- Elverişli tarım işletmelerinin etkinliğini muhafaza etmek ve buna bağlı geçimin devamlılığını sağlamak,
- Toplumun kültürel ve sosyal isteklerine cevap vermek

2.14. İyi Tarım Uygulamalarının Amaçları

İyi tarım uygulamalarının genel amaçlarını sıralayacak olursak¹³⁰:

- Çevre, insan ve insan dışındaki tüm canlıların sağlığı için tehdit oluşturmayacak bir tarımsal üretim sisteminin kurulması,
- Doğal kaynakların muhafaza edilmesi,
- Tarımda gözlemlenebilirlik ve sürdürülebilirlik politikasının gerçekleştirilmesi,
- Tüketilen gıdaların güvenli hale getirilmesi.

Ayrıca iyi tarımla tarımsal uygulamalarda kullanılan kimyasalların zararlarının minimuma indirilmesi, çevre ve toprak için olumsuz sonuçlar doğuracak olan faaliyetlerin minimize edilmesi, kalitenin artırılması ve bu sayede tarımsal faaliyetlerin devamlılığının sağlanması amaçlanmaktadır¹³¹. Tüm bunlara ek olarak iyi tarım kapsamında, Türkiye'deki iyi tarım uygulamalarının düzenlenmesi, kayıt altında tutularak geliştirilmesi, güvenli ürünlerin gıda güvenlik halkası aracılığıyla tüketicilere taşınmasına yönelik tüm işlemlerin bir araya getirilmesi ve tüketicilerin sağlıklı ürünlere ulaşması amaçlanmıştır¹³².

2.15. İyi Tarım Uygulamalarının Faydaları

İyi tarım uygulamalarının faydalarını 4 başlık altında toplamak mümkündür¹³³:

1. Üreticilere Faydaları

- Gerek iç pazarda gerekse dış pazarda talep edilme oranını artırır.
- Rekabet koşullarının eşit olduğu durumda fark yaratıp öne çıkarır.
- Perakendecilerle kaliteli anlaşma imkânı sunar.
- Kaliteli ürün yetiştirilmesine imkân sağlar.

¹³⁰ <http://www.ecas.com.tr/iyi-tarim-uygulamalarinin-kapsami> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹³¹ <https://www.sistempatent.com/belgelendirme/gida-belgelendirme/iyi-tarim-uygulamaları/iyi-tarim-uygulamalarinin-amaci.aspx> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹³² <https://www.sistempatent.com/belgelendirme/gida-belgelendirme/iyi-tarim-uygulamaları/iyi-tarim-uygulamalarinin-amaci.aspx> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹³³ <http://belgelendirme.ctr.com.tr/iyi-tarim-uygulamalarinin-faydaları.html> (erişim tarihi: 16.11.2018).

- Uzun vadede üretim maliyetlerinin azalmasına yardımcı olur ve karın yükselmesine olanak sağlar.

- Üretimde çalışan kişilerin güvenliğini sağlar ve refah düzeylerini yükseltir.

2. Tüketicilere Faydaları

- Gıda güvenliği ve insan sağlığı konularında oluşabilecek olası riskleri minimize eder.

- Ürünün izlenebilirliğini kolaylaştırır.

- Üründe kaliteyi ve güvenilirlik düzeyini artırır.

- Tüketicilerin gıda kalitesi ve güvenliğine ilişkin istekleri yerine getirilir.

3. Perakendecilere Faydaları

- Üretici ile kaliteli anlaşma imkânı sunar.

- Halk sağlığı ve ürünün güvenilirliği ile alakalı kaygıları yok eder.

- Tüketicinin ürüne olan güvenine paralel olarak talep etme oranı da yükselir.

- Yasal düzenlemelerle uyumlu olduğu için engellerin rahatlıkla aşılmasını sağlar.

4. Çevreye Faydaları

- Sürdürülebilirliğin, çevreye duyarlılığın, doğal hayatın ve biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi.

- Tarımın çevreyle ilgili olumsuz etkilerinin minimize edilmesi.

- Korumacı bir yönetim planının işletilmesi.

2.16. İyi Tarım Uygulamalarının Avantajları ve Dezavantajları

İyi tarım uygulamalarının avantajları şu şekilde özetlenebilir:

- İyi tarım uygulamaları ile üretim yapan Çiftçi Kayıt Sisteminde kaydı bulunan çiftçiler yaş sebze-meyve ve sera ve örtü altı üretim kapsamında destekleme ödemesi almaktadır¹³⁴.

- Toprak analizi yaptıran Çiftçi Kayıt Sisteminde kaydı bulunan çiftçiler de destek ödemesi almaktadır¹³⁵.

- Türkiye’de Bakanlıkla MİGROS arasında iyi tarım uygulamalarına ilişkin yürütülen çalışmalar daha ileri boyuta taşınarak REAL, METRO, KİPA gibi büyük perakendecilere kadar ulaşmıştır, bu sayede iyi tarım ürünleri çok sayıda tüketici ile

¹³⁴ <http://www.adana-to.org.tr/WebDosyalar/Duyurular/Belgeler/2012/Murat%20Drahor.pdf> (erişim tarihi: 13.04.2019).

¹³⁵ <http://www.adana-to.org.tr/WebDosyalar/Duyurular/Belgeler/2012/Murat%20Drahor.pdf> (erişim tarihi: 13.04.2019).

buluşmuştur. Bu şekilde ürünlerin ulaşılabilir olması ve pazarda yer alması olumlu bir özelliktir¹³⁶.

- Dünya çapında kabul görmüş olan iyi tarım uygulamaları standartlarına göre üretim faaliyetlerini gerçekleştirmek, Türkiye'nin ihracattaki payını arttıracak ve ticaretin gelişmesine olumlu bir katkı sunacaktır¹³⁷.
- Tarımsal üretim yapan işçilerin, gıda ürünü satan işletmecilerin ve tüketicilerin haklarını gözetir¹³⁸.
- Kırsal bölgelerde istihdam olanağı yaratarak hem üretimin canlandırılmasına katkıda bulunur hem de tarımsal büyüme imkânı sunar¹³⁹.
- İyi tarım uygulamaları nitelikli ürün yetiştirme imkânı sağlar ve ekilen bölgelerdeki olası kayıpların minimuma indirilmesine yardımcı olur¹⁴⁰.
- İyi tarım uygulamaları yöntemi kullanılarak biyolojik çeşitliliğin devamlılığını sağlamayı ve mümkün olduğunca çevrenin zarar görmesini engellemeyi amaçlayan bir üretim gerçekleştirilir¹⁴¹.

İyi tarım uygulamalarının avantajları olduğu gibi birtakım dezavantajları da mevcuttur¹⁴²:

- Türkiye'deki arazilerin yeterince büyük olmayışı ve parçalı bir yapıya sahip olması iyi tarım yöntemiyle üretim yapan üreticiyi zor durumda bırakmaktadır, bu durum iyi tarımı da olumsuz yönde etkilemektedir.
- Türkiye'de iyi tarım uygulamalarına ilişkin üreticilerin ve tüketicilerin bilinç düzeyi ve bilgi birikimi sınırlıdır. Ayrıca tarımsal üretici örgütlenmesi konusunda istenen seviyede olunmaması iyi tarımın önündeki en büyük engellerden birisidir.
- Türkiye'de iyi tarım uygulamalarının gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir başka faktör ise AR-GE çalışmalarının beklentileri karşılayacak düzeyde olmamasıdır.
- İyi tarım ürünlerinin analizi aşamasında akredite laboratuvarının fiyatlarının yüksek tutulması iyi tarımın tercih edilmesini güçleştiren etmenlerdendir.
- İyi tarım ürünlerinin piyasa fiyatı konusunda yaşanan belirsizlik iyi tarımı olumsuz etkilemektedir.

¹³⁶ <http://www.adana-to.org.tr/WebDosyalar/Duyurular/Belgeler/2012/Murat%20Drahor.pdf> (erişim tarihi: 13.04.2019).

¹³⁷ <https://www.gapteyap.org/wp-content/uploads/2015/02/itu.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2019).

¹³⁸ <https://www.gapteyap.org/wp-content/uploads/2015/02/itu.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2019).

¹³⁹ <https://www.gapteyap.org/wp-content/uploads/2015/02/itu.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2019).

¹⁴⁰ <https://www.gapteyap.org/wp-content/uploads/2015/02/itu.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2019).

¹⁴¹ <https://www.gapteyap.org/wp-content/uploads/2015/02/itu.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2019).

¹⁴² www.oran.org.tr/images/dosyalar/20170915150226_0.ppt (erişim tarihi: 27.03.2019).

- İyi tarım ürünlerinin iç piyasada yeterince talep görememesi ve iyi tarım ürünlerine erişim konusunda yaşanan sıkıntılar üreticileri iyi tarımdan uzaklaştırmaktadır.

2.17. İyi Tarım Uygulamaları Süreci

Günümüzün gerektirdiği hareketli yaşam koşullarının ve gelir ve eğitim düzeyindeki artışın etkisiyle tüketicilerin güvenilir gıda tüketme eğilimi de artmıştır. Tüketiciler satın aldıkları tüm gıda ürünlerinin güvenilir olmasını talep ettikleri için hem doğrudan tarım ürünlerine hem de işlenmiş ürünlere ilişkin tüketicilerin beklentilerinin karşılanması adına birtakım metotlara başvurulması ve standartların oluşturulması kaçınılmaz olmuştur. Tüm bu sürecin sonunda insan sağlığını önemseyen, kalıntı içermeyen, çevre ile dost, doğal dengeyi bozmayan, üretim anında herhangi bir canlıya zarar vermeyen hem tüketicinin bulunduğu hem de ürünün yetiştiği coğrafi bölgenin tarımsal yasalarına uyan, tüm süreci kayıt altında tutan ve sertifikalandırma faaliyetinde bulunan bir üretim biçimi olan iyi tarım uygulamaları daha değerli bir hale gelmiştir¹⁴³.

Üretim esnasında uygulanan tüm işlem basamakları çiftçiler tarafından kayıt altında tutulmalı ve olası kontroller için saklanmalıdır. Söz konusu kayıtlar; ürünün türü, ürünün bulunduğu alan, gübre uygulama vakti, uygulama sebebi, teknik onay, kullanılan kimyevi maddenin ticari adı ve niceliği, operatörün adı, hasat zamanı, sulama vakti, metodu ve miktarı gibi bilgileri kapsamalıdır¹⁴⁴.

Bir ürünün iyi tarım ürünü kapsamında değerlendirilebilmesi için tüm bu süreci başarıyla geçmiş olması ve iyi tarım uygulamaları sertifikasına sahip olması gerekir. İTÜ mevzuatına göre üretim yapan üretici Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nca kabul görmüş kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarına müracaat ederek başvuru yapar, eğer üreticinin ürettiği ürün veya ürünler iyi tarım uygulamaları kriterlerini sağlıyorsa denetimden geçer ve üretici iyi tarım uygulamaları sertifikasına sahip olur¹⁴⁵.

2.17.1. İzlenebilirlik ve Kayıt Tutma

İyi Tarım Uygulamaları ürünün üretim aşamasından son tüketiciye ulaşana kadar olan süreçte izlenebilir olması sistemine dayanır. Üreticilerin yaptıkları tüm işlemleri kayıt altına alması ve kontrol edilene kadar saklaması önemlidir. Her yıl düzenli olarak iç denetim yapıldığı

¹⁴³ <https://www.sistempatent.com/belgelendirme/gida-belgelendirme/iyi-tarim-uygulamaları/iyi-tarim-uygulamaları-nedir.aspx> (erişim tarihi: 11.11.2018).

¹⁴⁴ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/10485/mod_resource/content/0/ZTO438%20%C4%B0yi%20Tar%C4%B1m%20Uygulamalar%C4%B1%20ve%20Organik%20Tar%C4%B1mda%20G%C3%BCbreleme%204.%20Hafta.pdf (erişim tarihi: 11.11.2018).

¹⁴⁵ <http://www.feradis.com/iyi-tarim/> (erişim tarihi: 13.11.2018).

için işlemler kaydedilerek 2 yıl boyunca saklanmalıdır. Yeni yapılan başvurularda ise araştırılma tarihinden en az 3 ay öncesine ait olan tüm veriler kayıt altına alınmalıdır¹⁴⁶.

Yapılan tüm kayıtlarda; ürünün türü, ürünün yer aldığı coğrafi bölge, gübre, ilaç uygulama anı, uygulama sebebi, teknik izin, uygulanan kimyasalın ticari adı ve ölçüsü, uygulama aleti, operatörün adı ve uygulama anından ne kadar sonra hasat yapılması gerektiği, sulama vakti, metodu ve oranı vb. bilgileri yer almalıdır. Sertifikalı ürünlerin pazardan çekilmesi durumu söz konusuysa buna neden olan işlemin bulunması izlenebilirlik sayesinde olacaktır. Üretici ürünlerin pazardan çekilmesine neden olacak yöntemlere sahip olmalıdır¹⁴⁷.

2.17.2. Üretim Yapılan Alanın ve Ürünün Hazırlanması

İyi tarım uygulamaları açısından izlenebilirliğin sağlanabilmesi için yapılacak çalışmalardan biri de üretim yapılan alanın hazırlanmasıdır.

Üretim yapılan alan ve ürüne ilişkin ürünün türü, üretilecek çeşidin adı, üretim kodu, danışmanın adı, parsel kodu, arazinin toprak ve kullanılacak sulama suyu bakımından incelenmesi ve verilerin analiz edilmesi, sulama tarzının belirlenmesi, dekarda yer alacak bitki adedinin belirlenmesi, ürünün dikim ve hasat zamanı, hasat miktarı, hangi aralıklarla dikim yapılacağı, üretim döneminin ne zaman sona ereceği gibi bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır¹⁴⁸.

2.17.3. Toprak ve Yetiştirme Yöntemi

Toprağın işlenmesi konusunda dikkat edilmesi gereken hususlar erozyon riskinin azaltılması için önlem alınması ve toprağın fiziksel özelliklerinin bozulmasını önleyecek yöntemler tercih edilmesidir¹⁴⁹.

2.17.4. Ürün Çeşidi Seçimi

Ürün çeşidi seçiminde her ne kadar üretici belirleyici oluyor gibi gözükse de hem üretici hem de tüketici açısından iki tarafında taleplerine cevap verecek kalite düzeyine ulaşmak son derece önemlidir. Bu nedenle ürün seçiminde ürünün lezzeti, görünümü, depolanabilirliği, iktisadi açıdan tercih edilebilir olması, doğaya etkisi, tarımsal kimyasalların minimum düzeyde

¹⁴⁶ T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2006: 2.

¹⁴⁷ <http://www.eurocert.com.tr/iyi-tarim-uygulamalari.aspx> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹⁴⁸ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2015: 57.

¹⁴⁹ http://www.eko-tar.com/TR/Icerik/Index/5/12/39/iyi_tarim_uygulamalari_ve_kriterleri(erişimtarihi: 16.11.2018).

kullanılması gibi etkenler oldukça önemlidir. Ayrıca söz konusu ürünlerin virüsten arındırılmış, hastalık ve zararlılara karşı dirençli ürünler olmasına dikkat edilmelidir¹⁵⁰.

2.17.5. Gübreleme

Doğru zamanda ve miktarda gübre harcanması için toprak analizi konusu ihmal edilmemeli ve yıl içinde en az bir kez yapılmalıdır. Gübreleme işlemi; toprağın içeriğine göre hangi gübrenin tercih edilmesi gerektiğine karar verildikten sonra, bitkinin gereksinim duyduğu oranda ve zamanda yapılmalıdır¹⁵¹.

Gübrenin türü, markası, bileşenleri, uygulandığı bölge, tarihi ve miktarı gibi veriler kesinlikle kaydedilmelidir¹⁵².

2.17.6. Sulama

Su kaynaklarından en güzel biçimde yararlanılmasını ve bitkinin gereksinim duyacağı su miktarının karşılanmasını sağlayacak sulama sistemleri oluşturulmalıdır. Bu işlemi gerçekleştirmek için atık su kullanımından kaçınılmalıdır. Risk ölçütleri belirlenip değerlendirmeye alınarak sulama suyu kaynağı yıl içinde en az bir kere mikrobiyal, kimyevi ve mineral kirleticiler açısından tahlil edilmelidir¹⁵³.

2.17.7. Bitki Koruma

Hastalık ve zararlılara karşı 'Entegre Zararlı Yönetimi' uygulanması gerekir. İlk olarak kültürel önlemler, mekanik, biyolojik savunma yöntemleri ve biyoteknik yöntemler denenmeli, ancak bu yöntemlerin geçersiz kaldığı durumlarda kimyasal maddeler kullanılmalıdır. Yapılan tüm uygulamalar kayıt altına alınmalıdır. Uygulama araç-gereçleri ve pestisit deposu, iyi saklanmalıdır. Üreticiler, maksimum kalıntı limitlerinin aşılması halinde ne yapacaklarına ilişkin acil eylem planı hazırlamalıdır¹⁵⁴.

2.17.8. Hasat ve Ambalaj

Hasatla ilgili hangi zaman aralığında, hangi oranda ve kalitede ürünün hasat edildiği, hasadı kimin topladığı, hasadın kime satıldığı ve her bir partiye ait faturalar kaydedilmelidir¹⁵⁵.

¹⁵⁰ <https://www.toros.com.tr/Documents/GenelIcerikler/2-I%CC%87yi%20tar%C4%B1m%20uygulamalar%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 17.11.2018).

¹⁵¹ <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹⁵² <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹⁵³ <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹⁵⁴ <https://ankara.tarimorman.gov.tr/Belgeler/liftet/bitkiseluretimdeiyitarimuygulamalarinasilyapilir.pdf> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹⁵⁵ Yılmaz ve Yılmaz, 2017: 247.

Hasat sonrası ürünlerin işlemden geçirilmesi ve ambalajlanması aşamasında; hijyen kurallarının göz ardı edilmemesi, ambalajlama teknik ve sıralamasının uygunluğu, ambalajlama bölgelerinin doğru seçimi, ısı ve nem şartları hijyen risk değerlendirmesi sonuçlarına ve kalite ihtiyaçlarına elverişli olacak şekilde ayarlanmalıdır¹⁵⁶.

2.17.9. İşçi Sağlığı ve Güvenliği

Üretim yapılan alanda iş güvenliği ve sağlığı hakkındaki bilgilendirme yazılı olarak yapılmalı ve uygulaması takip edilmelidir¹⁵⁷.

2.17.10. Eğitim

Yetiştirme, hasat ve ambalajlama gibi üretim aşamalarında üreticiler için eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi İTU sürecinin sağlıklı yürütülebilmesi için büyük bir önem taşır. Ayrıca tüketicilerin farkındalıklarının artması ve doğaya ve insana saygılı bir üretim anlayışı için ortaya atılan iyi tarım kavramının, izlenebilir tarımın tüketici tarafından cazip bulunması için tüketiciye yönelik daha çok eğitici çalışma yapılması gerekmektedir¹⁵⁸.

2.18. Sertifikasyon Sistemi

İyi Tarım Uygulamaları Sertifikasyonu, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu aracılığıyla gerçekleştirilir. İspanya'nın önemli belgelendirme kuruluşlarından olan ACERTA Certificación, S.L. (ENAC Akreditasyonuna sahip) ile ortak hareket edilmekte olup Türkiye'de ACERTA'yı GLOBALGAP temsil etmektedir. GLOBALGAP kontrol ve belgelendirme yapma yetkisine sahiptir¹⁵⁹.

Sertifikasyon konusunda dört farklı sertifikasyon seçeneği vardır¹⁶⁰.

1. Seçenek: Bireysel Sertifikasyon

Eğer üretim yalnız bir üretici tarafından gerçekleştiriliyorsa bireysel sertifikasyon uygulaması geçerlidir. Söz konusu üretici gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişi de olabilir. Bireysel sertifikasyonda İyi Tarım Uygulamaları kapsamında kalite yönetim sistemi oluşturulmasına ve bu sistemin yönetilmesine ihtiyaç yoktur¹⁶¹.

¹⁵⁶ www.eko-tar.com/TR/Icerik/Index/5/12/39/iyi_tarim_uygulamalari_ve_kriterleri (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹⁵⁷ <http://www.eurocert.com.tr/iyi-tarim-uygulamalari.aspx> (erişim tarihi: 16.11.2018).

¹⁵⁸ <https://www.toros.com.tr/Documents/GenelIcerikler/2-1%CC%87yi%20tar%C4%B1m%20uygulamalar%C4%B1.pdf> (erişim tarihi: 17.11.2018).

¹⁵⁹ <http://belgelendirme.ctr.com.tr/itu-globalgap-belgelendirmesi.html> (erişim tarihi: 02.02.2019).

¹⁶⁰ http://www2.globalgap.org/documents/webdocs/EUREPGAP_GR_FP_V2-1Oct04_update_09Sep05_Turkish.pdf (erişim tarihi: 02.02.2019).

¹⁶¹ <http://belgelendirme.ctr.com.tr/itu-globalgap-belgelendirmesi.html> (erişim tarihi:02.02.2019).

2. Seçenek: Grup Sertifikasyonu

Kooperatifler, müteşebbisler, üretici toplulukları ve bir araya geldiğinde grup niteliğinde olan tüm üreticiler için bu sertifikasyon geçerlidir. Grup üreticisi tarafından belirlenen bir tüzel kişiliğin olması gerekmektedir. Grubun İyi Tarım Uygulamaları kapsamında ileri düzeyde bir kalite yönetim sistemi oluşturması ve bu sistemin geçerli olması gerekmektedir¹⁶².

3. ve 4. Seçenek: Benchmarking-EŞDEĞERLİK

Eşdeğerlik (Benchmarking) prosedürü iyi tarım uygulamalarına benzer uygulamaların yapıldığı tüm dünya ülkelerinde, iyi tarımın standartlarına uygun olarak üretilmiş ve onaylanmış ürünlerin EUREP tarafından kabul edilmesini sağlamak amacıyla uygulanır. Günümüzde Avusturya, İngiltere, Uruguay, Şili, Çin, Kolombiya, İsveç, Meksika, Hollanda, İspanya, Yeni Zelanda, Almanya, İsviçre, Kenya, Japonya, Tayland ve Fransa'da uygulanan bu prosedür Türkiye'de henüz uygulanmamaktadır. Globalgap eşdeğerlik sertifikasyon sisteminin bir parçası olan bu ülkelerde büyükbaş hayvan, koyun, su ürünleri, meyve-sebze, kesme çiçek ve süs bitkileri gibi geniş bir ürün yelpazesine sahip olan ve karşılaştırması yapılmış 20 farklı eşdeğerlik planı vardır¹⁶³. 3. seçenekte bireysel üretici, 4. seçenekte ise üretici grubu EUREPGAP Sertifikası için başvuru yapar¹⁶⁴.

2.18.1. EUREPGAP (GLOBALGAP)

Dünyanın birçok yerinde tarımsal üretimde kimyasal ilaç ve gübre kullanımı önüne geçilemeyecek şekilde artmış olup insanlar ve doğadaki diğer canlılar için tehdit niteliği taşımaya başlayınca tüketicilerin de bilinç düzeyi yükselmeye başlamıştır. Tüketicinin satın aldığı üründen beklentileri de bu konuya paralel olarak değişmiş ve günümüzde satın aldığı ürünün insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyen güvenilir bir ürün olmasını ciddi anlamda önemseyen bir tüketici grubu oluşmaya başlamıştır. Tüketicilerin bu tutumu üreticileri ve perakendecileri bu konuda harekete geçirmiştir¹⁶⁵.

Bu amaçla EUREP (Avrupa perakendecileri ürün çalışma grubu), Avrupa'da tarımsal gıda endüstrisi alanında önder niteliği taşıyan perakendecileri bir araya getirerek hem kendi yetiştirdikleri ürünler için hem de ithal ettikleri ürünler için GAP (Good Agricultural Practices) adı verilen minimum standartlar belirlemiştir. Avrupa ülkelerinin öncülük ettiği bu proje zaman içerisinde dünya çapında yayılmış ve sonrasında ChileGAP, ChinaGAP, KenyaGAP,

¹⁶² <http://belgelendirme.ctr.com.tr/itu-globalgap-belgelendirmesi.html> (erişim tarihi: 02.02.2019).

¹⁶³ <http://www.tarimarsiv.com/wp-content/uploads/2017/03/637-644.pdf> (erişim tarihi: 02.02.2019).

¹⁶⁴ http://www2.globalgap.org/documents/webdocs/EUREPGAP_GR_FP_V2-1Oct04_update_09Sep05_Turkish.pdf (erişim tarihi: 02.02.2019).

¹⁶⁵ Şahin ve Vural, 2006: 101.

MexicoGAP, JGAP (Japon) ve ThaiGAP gibi çeşitli isimlerle anılmıştır¹⁶⁶. Tüm bu gelişmelerin sonucunda iyi tarım uygulamaları kapsamında kurulmuş olan Avrupa Perakendeciler Birliği EUREPGAP 2007 yılında tarımsal üretimde dünya çapında kabul edilen global bir belgelendirme standardına dönüştüğü için adı ve amblemi GLOBALGAP olarak yenilenmiştir¹⁶⁷.

EUREPGAP Teknik ve Standartlar Komitesi adı verilen komite, GAP'nin geliştirilen şartlarına göre ürünün tohum halinden paketlenip sofraya geliş aşamasına kadar güvenilir ve gıda kalitesi açısından yüksek bir standardının olmasını amaçlar¹⁶⁸. Bu sistemin kuruluşundaki amaç kimyasal ilaç ve gübre kullanımını sifıra indirmek değildir ancak mümkün olan en az düzeyde, en doğru şekilde ve en doğru zamanda kullanmak esastır¹⁶⁹.

Standart, Tehlike Önleme, Tehlike Analizi olarak da adlandırılan HACCP (Kritik Kontrol Noktaları), Zararlılarla Entegre Mücadele (IPM: Integrated Pest Management) ve Entegre Ürün Yetiştiriciliği (ICM: Integrated Crop Management) prensiplerini benimseyen bir yapıya sahiptir¹⁷⁰.

2.18.2. GLOBALGAP Sertifikası

Globalgap hızla artan dünya nüfusuna paralel olarak artan tüketici ihtiyaçlarının karşılanması için tarımsal üretimi iyi tarım uygulamaları çerçevesinde minimum standartlarla küresel pazarlara uyumlu hale getiren önemli bir belgelendirme standardıdır. Globalgap küresel bir yapıya sahip olduğu için dünya üzerinde üretilen tarım ürünlerinin sertifikasyonu olarak kabul edilen gönüllülük esasına dayanan ilkeler üzerine kurulu olan özel bir oluşumdur¹⁷¹.

2.18.3. GLOBALGAP Sertifikasının Kapsamı

Globalgap sertifikasının tüm dünya ülkeleri üzerinde kabul gören ve standart olarak uygulanan kurallara bağlı olan kapsamı entegre çiftlik ürünleri yönetimi, entegre su ürünleri yönetimi, üretim materyali gibi kavramlar üzerinden kategorize edilebilir¹⁷². Globalgap'ın kapsamlarını sıralayacak olursak¹⁷³:

¹⁶⁶ Doğan, 2017:20.

¹⁶⁷ <http://www.globalgapbelgesi.com/globalgap-eurepgap-nedir.html> (erişim tarihi: 19.02.2019).

¹⁶⁸ Uysal vd., 2015: 22.

¹⁶⁹ Şahin ve Vural, 2006: 102.

¹⁷⁰ Şahin ve Vural, 2006: 102.

¹⁷¹ <https://www.kalitirk.com/belgelendirme/urun-belgelendirme/globalgap-eurepgap-belgesi> (erişim tarihi: 22.02.2019).

¹⁷² <http://www.globalgapbelgesi.com/globalgap-belgesi-kapsami.html> (erişim tarihi: 04.03.2019).

¹⁷³ <https://ccpb.com.tr/index.php/hizmetlerimiz/globalgap/#1458385853947-d9576fae-9485> (erişim tarihi 04.03.2019).

1. Bitkisel üretim

- Yaş meyve-sebze,
- Çiçek ve süs bitkileri,
- Tahıllar,
- Karıştırılabilir ürünler,
- Yeşil (ham) kahve ve çay,
- Pamuk

2. Hayvansal Üretim

- Büyükbaş
- Küçükbaş
- Süt üretimi
- Kümes hayvanları ve diğerleri

3. Su Ürünleri

- Somon,
- Kerevit,
- Cichlidae familyası

4. Üretim Materyali

- Fide,
- Tohum

5. Yem Bitkileri

2.18.4. GLOBALGAP Sertifikasının Faydaları

Globalgap sertifikasına sahip olan bir ürünün¹⁷⁴:

- İnsan sağlığına zarar veren kimyasal, mikrobiyolojik veya fiziksel kalıntılar taşımadığı,
- Çevre dostu olduğu ve doğal dengeyi tahrip etmeden üretildiği,
- Üretim aşamasında insanların veya diğer canlıların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemediği,
- Üretim esnasında tüketicinin yaşadığı ülkenin tarımsal mevzuatıyla ve ürünün üretildiği ülkenin tarımsal mevzuatıyla örtüşen uygulamalar yapıldığı anlaşılır.

¹⁷⁴ <http://www.globalgapbelgesi.com/globalgap-faydalari.html> (erişim tarihi: 23.02.2019).

2.18.5. GLOBALGAP Sertifikası Konusunda Yetkilendirilen Kuruluşlar

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmî kayıtlarına göre Türkiye'de faaliyet gösteren 31 tane sertifikasyon kuruluşu vardır, ancak bu kuruluşlardan 5 tanesinin yetkisi iptal edilmiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren sertifikasyon kuruluşlarını şu şekilde sıralamak mümkündür¹⁷⁵:

- TR.İTU.1-CTR Uluslararası Belgelendirme ve Denetim Ltd. Şti.
- TR.İTU.3-ETKO Ekolojik Tarım Kontrol Org. Ltd. Şti.
- TR.İTU.4-ECAS Belgelendirme Denetim Ltd. Şti.
- TR.İTU.5-TURKGAP Tarım Uygulamaları Kontrol ve Sertifikasyon Hizmetleri Tic. Ltd. Şti.
- TR.İTU.6-NİSSERT Uluslararası Sertifikasyon ve Denetim Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR.İTU.7-TRB Uluslararası Belgelendirme Teknik Kontrol ve Göz. Hiz. Tic. Ltd. Şti.
- TR.İTU.8-EKOTAR Ekolojik Tarım Ürünleri Üretim, Kontrol, Sertifika, Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
- TR.İTU.11-ORSER Kontrol ve Sertifikasyon Ltd. Şti.
- TR.İTU.16-ANADOLU Ekolojik Ürünler Kontrol ve Sertifikasyon Ltd. Şti.
- TR.İTU.18-FQC Uluslararası Belgelendirme ve Eğitim Hizmetleri A. Ş.
- TR.İTU.19-USB Ulusal Sistem Belgelendirme Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR.İTU.25-ECOCERT IMO Denetim ve Belgelendirme Ltd. Şti.
- TR.İTU.28-EUROGAP Belgelendirme ve Özel Eğitim Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
- TR.İTU.29-EGETAR Kontrol ve Sertifikasyon Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR.İTU.30-TCERT Uluslararası Sertifikasyon ve Teknik Denetim Hiz. Ltd. Şti.
- TR.İTU.31-CONTROL UNİON Gözetim ve Belgelendirme Ltd. Şti.
- TR.İTU.32-BİOBEL Sertifikasyon Denetim Gözetim ve Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR.İTU.34-EKOİNSPEKT Uluslararası Belgelendirme Denetim Gözetim Teknik Kontrol ve Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR.İTU.37-Gapcert Belgelendirme ve Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti.
- TR.İTU.38-Naviga Uluslararası Belgelendirme ve Eğitim Hizmetleri Limited Şirketi

¹⁷⁵ <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari/Yetkili-Kuruluslar-KSK> (erişim tarihi 04.03.2019).

- TR.İTU.39-GREENCERT Belgelendirme ve Eğitim Tic. Ltd. Şti.
- TR.İTU.40-GENSA Teknoloji Kontrol ve Sertifikasyon San. Tic. Ltd. Şti.
- TR.İTU.42-Kayısı Uygunluk ve Belgelendirme Ltd. Şti.
- TR.İTU.43-DECONTROL Denetim ve Belgelendirme Ltd. Şti.
- TR.İTU.44-GBTARIMPARK Belgelendirme Tic. Ltd. Şti.
- TR.İTU.45-IFC Global Sertifikasyon Muayene ve Eğitim Hiz. A.Ş.

2.19. Dünyada ve Türkiye’de İyi Tarım Ürünlerinin Üretimi ve Ticareti

Avusturya, İngiltere, Şili, Japonya, İspanya, Yeni Zelanda ve Almanya GLOBALGAP standartlarını tam eşdeğerlilik kapsamında karşılayan ülkelerdir¹⁷⁶. Sertifikalı alan ve üretici bazlı bir sıralama yapacak olursak İngiltere, Hollanda ve İspanya ilk üç ülke olarak sıralanabilir. En çok sertifikalandırılan ürünler üzerinden bir sıralama yapıldığında ilk sırada patatesin yer aldığı, onu elma ve üzümün takip ettiği görülmektedir¹⁷⁷.

Dünyada GLOBALGAP sertifikasına sahip olan üretici sayısı incelendiğinde 2007 yılında 81.000 olan üretici sayısının 2012 yılında %52’lik bir artışın etkisiyle 123.115’e yükseldiği ve geçen sürede üretici sayısının 42.115 kişi kadar arttığı saptanmıştır. Çizelge 2.7’deki veriler ışığında dünyada GLOBALGAP sertifikasına sahip olan üretici sayısının yıldan yıla artış gösterdiğini söylemek mümkündür¹⁷⁸.

Çizelge 2.7 Dünyada Yıllara Göre GLOBALGAP Sertifikalı Üretici Sayısı ve Yıllık Artış (%)

Yıllar	Üretici Sayıları	Bir Önceki Yıla Göre Artış (%)
2007	81.000	-
2008	94.000	16.05
2009	99.500	5.85
2010	102.300	2.81
2011	112.575	10.04
2012	123.115	9.36
2007-2012 Değişim (%)		51.99

Kaynak: (Öner Aba ve Işın, 2014: 20; GLOBALGAP, 2014a, b)

Türkiye’de İTU ile ilgili çalışmalar 2004 yılında yapılmaya başlanmış olup 2007 yılından itibaren sertifikalı üretime geçilmiştir¹⁷⁹. İTU’ ya yönelen üreticilere ilk destek ödemesi 2008 yılında yapılmış olup 2017’de 151 milyon TL olarak kayıtlara geçmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁶ <http://belgelendirme.ctr.com.tr/avrupada-iyi-tarim-uygulamalari.html> (erişim tarihi: 29.03.2019).

¹⁷⁷ <http://belgelendirme.ctr.com.tr/globalgapin-gelisimi.html> (erişim tarihi: 14.04.2019).

¹⁷⁸ Öner Aba ve Işın, 2014: 20.

¹⁷⁹ Öner Aba ve Işın, 2014: 22.

¹⁸⁰ https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/ButceSunumlari/ButceSunumu_2018.pdf (erişim tarihi: 19.04.2019).

İyi tarım uygulamalarına yönelik Çizelge 2.8’de yer alan veriler göz önünde bulundurulduğunda, üretim yapılan il sayısı, üretici sayısı ve üretim alanı açısından değerlendirildiğinde yıldan yıla dalgalanmalar olduğu söylenilebilir. 2007 yılında 18 ilde, 53.607 dekar alanda, 651 üretici ile yapılmakta olan iyi tarım uygulamaları, 2012 yılında %161’lik bir artışın etkisiyle 47, üretici sayısı %464’lük bir artışla 3.676 ve üretim alanı da %1.461’lik bir artışla 837.171 dekara yükselerek gelişme göstermiştir¹⁸¹.

2012 yılındaki üretici sayısını bölgeler üzerinden değerlendirdiğimizde %36 ile Akdeniz birinci sırada yer alırken, onu %23 ile Ege ve %19 ile Karadeniz Bölgesi takip etmektedir. İller üzerinden değerlendirdiğimizde ise birinci sırada %16,2 ile Mersin’in, ikinci sırada %14,3 ile Samsun’un ve son sırada %13,6 ile Aydın’ın yer aldığı görülmektedir¹⁸².

Türkiye’de iyi tarım uygulamaları faaliyetleri kapsamında en çok üretilen ürünler domates, mandarin, portakal, limon ve elma olup (100-300 bin t), bu ürünleri soğan, Antep fıstığı, biber, marul, mısır, çeltik, nar, zeytin, pamuk ve üzüm (20-40 bin t) takip etmektedir¹⁸³.

Çizelge 2.8 Türkiye’de İyi Tarım Uygulamaları Verilerinin 2007-2012 Yılları Arasındaki Değişimi

Yıllar	İl Sayısı	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (da)
2007	18	651	53.607
2008	19	822	60.231
2009	42	6.020	1.702.804
2010	48	4.540	781.741
2011	49	3.042	499.632
2012	47	3.676	837.171
2007-2012			
Değişim (%)	161	464	1.461

Kaynak: (Öner, İbrahim ve Işın, 2014: 22; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2014)

2.19.1. Dünyada İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı sonrası ciddi oranda artan dünya nüfusuyla birlikte birtakım problemler gün yüzüne çıkmıştır, söz konusu problemlerden en mühimi tarımsal üretimin nüfusun beslenme gereksinimini karşılayacak potansiyelde olmamasıdır. Bu nedenle 1950-70 yılları arasında ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin birçoğunda “Yeşil Devrim” adı verilen bir süreç başlatılmıştır. Bu süreçte tohum ıslahı, pestisit, herbisit, kimyasal gübre, makineleşme gibi farklı yöntemlerden yararlanılarak ana besin maddelerinin üretiminde ciddi bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Yaşanan bu dönem “Birinci Yeşil Devrim” olarak adlandırılmış ve birtakım deneylerden sonra “İkinci Yeşil Devrim” Meksika ve Hindistan başta

¹⁸¹ Öner, İbrahim ve Işın, 2014: 22.

¹⁸² Ataseven, 2014: 163.

¹⁸³ <http://gubretas.com.tr/tr/icerik/12/1842/iyi-tarim-kazandiriyor.aspx> (erişim tarihi: 21.04.2019).

olmak üzere birçok ülkede adından söz ettirmeye başlamıştır. Dünya üzerinde tahıl üretimini ikiye katlayan bu uygulamaların avantajları olduğu gibi dezavantajları da olmuştur. Kullanılan bu yöntemlerin suların kirlenmesi, toprağın zenginliğini kaybetmeye başlaması, üretim maliyetinin yükselmesi, insan, hayvan ve diğer canlıların zarar görmesi, doğanın tahrip edilmesi gibi geleceğe dönük çok sayıda olumsuzluğa yol açtığı ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde yeşil devrimin yarattığı tüm bu olumsuzluklardan kurtulmak ve dünya nüfusunun açlık sorununu çözmek için yeni bir çözüm yolu arayışına gidildi ve bunun sonucunda da ekonomik yönden kazanç getiren, insan ve çevre sağlığı için tehdit oluşturmayan ve sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen politikalar oluşturulması gündeme geldi¹⁸⁴.

1990’lı yıllarda ABD Tarım Bakanlığı (USDA), Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) iş birliği ile yaş sebze meyve tüketimine ilişkin gıda güvenilirliği kapsamında İyi Tarım Uygulamaları ile ilgili çalışmalar yürütülmüştür. Yine aynı zaman diliminde Dünya Gıda Teşkilatı (FAO) tarafından İyi Tarım Uygulamaları ilkelerine ilişkin araştırmalar yapılmıştır¹⁸⁵. 1990’larda cilt hastalıkları ve deli dana hastalığı gibi vakalarda kayda değer bir artış görülünce tüketiciler iyi tarım ürünlerine karşı yoğun bir talepte bulunmuş, yaşanan bu olay iyi tarımı küresel bir boyuta taşımıştır. İyi tarım uygulamaları kapsamında ilk olarak Avrupa Birliği’nde meyve sebze satıcıları tarafından EUREP standartları oluşturulmuş, uygulamanın küresel bir boyuta taşınması ile EUREPGAP adını almış, günümüzde ise yaşanan değişimler ışığında GLOBALGAP ismini almıştır¹⁸⁶.

2002 yılında “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” sırasında gıda güvenliği kavramı hem hükümetlerce hem de hükümet dışı kuruluşlarca gündeme getirilmiş olup ülkeler gıda güvenliğinin takibinin rahatça yapılabilmesi, doğal kaynakların dengeli kullanılabilmesi ve tarımın sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çeşitli önlemler almışlardır¹⁸⁷.

2007-2013 yılları arasında Finlandiya’da su kaynaklarının bilinçsiz kullanımı sonucu oluşan tarıma bağlı çevre kirliliğini azaltmak için Agri-Environmental Payments (AEP) adı ile mali destek sağlanmıştır. 2009 yılında Almanya, Fransa, Hollanda ve İsviçre’de tarımsal faaliyetler için fazla uygun olmayan bölgelerin üretime kazandırılmaları için Payment-By-Results (PBR) ve Agricultural Environmental Schemes (AES) kapsamında destek sağlanmıştır. Tüm bunlara ek olarak Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi olan ülkeler tarafından çevrenin tahribatının önlenmesi ve kültürel etkinliklerin sürmesi amacıyla Payments

¹⁸⁴ www.adana-to.org.tr/WebDosyalar/Duyurular/Belgeler/2012/Halil%20Güven.pdf (erişim tarihi: 21.03.2019).

¹⁸⁵ Yaşar, 2017: 511; Ersun ve Arslan, 2011.

¹⁸⁶ Doğan, 2017: 25.

¹⁸⁷ Doğan, 2017: 25-26; Gözen, 2010: 15.

For Environmental Services (PES) ismiyle çiftçiler için teşvik ödemesi yapılması öngörülmüştür¹⁸⁸.

Dünya Ticaret Örgütü tarafından hazırlanan Tarım Antlaşması ve Sağlık ve Bitki Sağlığı Antlaşması kapsamında insan hayatına ve sağlığına değer veren bir anlayış ilke edinilmiş olup antlaşmanın taşıdığı koşullar çerçevesinde gıda güvenliği konusu gündeme gelmiştir. Söz konusu anlaşma gereği Türkiye'nin de içinde bulunduğu DTÖ'ye üye olan ülkeler, gıda güvenliğini sağlamak için aldıkları ulusal tedbirleri uluslararası prosedürlere ve prensiplere uygun hale getirmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu mecburiyet İyi Tarım Uygulamaları, Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizi ve İyi Üretim Uygulamaları gibi kavramların da ortaya çıkmasına neden olmuştur¹⁸⁹.

2.19.2. Dünyadaki Gelişmelerin Türkiye'ye Yansımaları

Türkiye'de iyi tarım uygulamalarına yönelik ilk düzenleme 2004'te yapılmıştır ancak iyi tarımın başlangıcı cumhuriyet dönemi öncesine dayanmaktadır. O dönemde birtakım üretim alanlarının ve ürünlerin (zeytin vb.) kaydı tutularak iyi tarımın mihenk taşlarından olan izlenebilirlik ve kayıt altına alınabilirlik sistemlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca 1957 yılında çıkarılan 6968 sayılı “Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu” ile kanunun gereği olan mevzuatlar aracılığıyla iyi tarım uygulamalarına dair ilk adımlar atılmıştır¹⁹⁰.

Türkiye 2003 yılından beri yaş sebze meyve ihracatının büyük çoğunluğunu Almanya, Hollanda, Fransa, Yunanistan gibi önemli bir bölümü AB üyesi olan ülkelerle gerçekleştirmektedir¹⁹¹. Tarımsal üretim açısından dünyanın önde gelen ülkelerinin iyi tarım uygulamalarının kriterleri doğrultusunda hareket edip gelişiyor olması, Türkiye'yi iyi tarım uygulamaları protokolü ve standartlarının içine çekmiştir. Bu nedenle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 08.09.2004 tarih ve 25577 sayılı Resmî Gazete' de İTÜ' ya dair bir yönetmelik yayınlanmıştır¹⁹². Ayrıca bu yönetmelikle iyi tarım uygulamalarına göre üretim yapan üretici ve üretici birliklerine tarımsal destek konusunda öncelik hakkı tanınmıştır¹⁹³.

Dünyada tarımsal üretimdeki arz yönlü politikalara bağlı olarak ortaya çıkan üretici odaklı yaklaşımın yerini yavaş yavaş talep yönlü politikaların şekillendirdiği tüketici odaklı yaklaşım almaya başlamıştır. Bu nedenle tarımsal politikalarla üretici refahını, gıda politikaları

¹⁸⁸ Aydın Eryılmaz ve Kılıç, 2018: 627; Türkten ve ark., 2014.

¹⁸⁹ Yaşar, 2017: 510-511.

¹⁹⁰ <http://belgelendirme.ctr.com.tr/turkiyede-iyi-tarim-uygulamalari.html> (erişim tarihi: 16.02.2019).

¹⁹¹ Güzel, 2012: 19.

¹⁹² <http://gidabeslenme.org/iyi-tarim-uygulamalari/962/> (erişim tarihi: 16.02.2019).

¹⁹³ https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf (erişim tarihi: 17.02.2019).

ile de tüketici refahını mümkün olan en üst düzeye çıkarmak için çalışmalar yapılmaktadır. Son zamanlarda gelişmiş ülkelerde tüketici refahı kadar önemsenen bir başka konu ise gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya inşa etmek amacıyla çevreyi korumaya yönelik politikalar oluşturulmasıdır¹⁹⁴.

Yaşanan bu değişimler tarım sektöründe yepyeni bir döneme geçiş yapıldığının göstergesidir. Bu yeni dönemle beraber tarımsal üretimle ilgili beklentiler yön değiştirmiş olup geleneksel tarım anlayışıyla üretim ve ticaret yapanların bu değişime ayak uydurması gerekmektedir¹⁹⁵.

2.19.3. Türkiye'nin Avrupa Birliği İyi Tarım Politikasına Uyumu

Türkiye yaş sebze meyve ihracatı yönünden değerlendirildiğinde iklimsel olarak birçok ürünün yetiştirilmesi imkanına sahip olup çok sayıda AB ülkesi ile dış ticaret yapmaktadır¹⁹⁶. Ancak bu ticari ilişkilerini sorunsuz bir şekilde devam ettirebilmesi için GLOBALGAP kriterlerinin getirdiği minimum standartları karşılaması gerekmektedir¹⁹⁷. Ekonomik açıdan zarar görmemek için, AB'ndeki bütün tarım-gıda süreçlerinin izlenebilir olabilmesi adına Türk çiftçilerin üretimin her aşamasını kayıt altında tutması gerekmektedir¹⁹⁸.

Türkiye'yi iyi tarım uygulamaları sürecinin işleyişi açısından değerlendirecek olursak ortalama arazi genişliğinin istenen düzeyde olmadığı, izlenebilirlik ve kayıt altında tutma aşamalarında büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekli olan işletmelerin mali açıdan zorlandığı, iç piyasada iyi tarım ürünlerinin yeterli oranda talep edilmediği ve pazar imkânı açısından sınırlılıklar olduğu söylenebilir¹⁹⁹. Ayrıca Türkiye'de GLOBALGAP sertifikasına sahip olan üretici sayısının diğer AB ülkelerine oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir²⁰⁰. AB'de tarımsal desteklemenin ön koşulu tarımsal faaliyetlerin doğada tahribat yaratmayan, insan sağlığını riske etmeyen ve hayvan refahını önemseyen çapraz uyum kuralları olarak da ifade edilen iyi tarım uygulamalarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesidir²⁰¹. Türkiye'de İTÜ kapsamında destekleme için ayrılan pay 25-150 TL/da arasında değişmektedir²⁰².

AB mevzuatına uyum kapsamında 2003 yılında TBMM tarafından çıkarılan 4822 Sayılı Tüketici Hakları Yasası ile Garanti Süresi, Tüketici Kredisi, Gıda Güvenliği, Fiyat Göstergeleri,

¹⁹⁴ TİM, 2016: 23.

¹⁹⁵ TİM, 2016: 23.

¹⁹⁶ Doğan, 2017: 28.

¹⁹⁷ Güzel, 2012: 40; Topluk, 2007: 62.

¹⁹⁸ Güzel, 2012: 40.

¹⁹⁹ Doğan, 2017: 28-29.

²⁰⁰ Toprak, 2015: 90.

²⁰¹ Toprak, 2015: 91.

²⁰² <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Iyi-Tarim-Uygulamalari-Destegi> (erişim tarihi 06.03.2019).

Tüketicinin Çıkarlarının Korunması ve Bekleme Süresi konu başlıkları üzerinden düzenlemeler yapılmıştır²⁰³.

2.19.4. İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yasal Düzenlemeler

İyi tarım uygulamaları doğa, insan ve diğer canlılar için tehdit oluşturmayan bir sistem üzerine geliştirilen, doğal kaynakları korumayı ilke edinen ve izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik prensipleri kapsamında gıda güvenliğini önemseyen bir üretim sistemi olarak ifade edildiğinde Türkiye’de de bahsi geçen uygulamaların desteklendiği çok sayıda mevzuat düzenlemesinin yıllardır yürürlükte olduğu görülmektedir²⁰⁴.

İyi tarım uygulamalarının temeli Cumhuriyet öncesine dayanmakta olup bu uygulamanın yasal bir zemine oturtulması 1957 yılında yürürlüğe giren 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu ile olmuştur²⁰⁵. 06.07.2004 tarihli ve 25514 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmasının ardından yürürlüğe koyulan Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu ile üretici birlikleri birtakım sorumluluklar üstlenmişlerdir. 18.04.2006 tarihinde kabul gören 5488 Sayılı Tarım Kanunu Türkiye’de tarımsal politikalar doğrultusunda belirlenen amaç ve gayelerin yeniden şekillenmesini sağlamıştır²⁰⁶.

İyi tarım uygulamaları hakkındaki yönetmeliğin son halini amaç, kapsam ve dayanak şeklinde üç başlık altında ifade etmek mümkündür²⁰⁷:

Amaç

- MADDE 1- (1) Bu Yönetmeliğin amacı; çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile güvenilir ürün arzının sağlanması için gerçekleştirilecek iyi tarım uygulamalarının usul ve esaslarını düzenlemektir.

Kapsam

- MADDE 2- (1) Bu Yönetmelik, iyi tarım uygulamalarının genel kuralları, kontrol ve sertifikasyon sistemi ile komitenin, il müdürlüklerinin, üreticilerin, üretici örgütlerinin, müteşebbislerin, kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarının, kontrolörlerin, sertifikasyon kuruluşlarının ve iç kontrolörlerin görev ve sorumlulukları ile denetim esaslarını kapsar.

²⁰³ Sayın vd., 2004: 42.

²⁰⁴ Hasdemir, 2011: 70.

²⁰⁵ Gözen, 2010: 14.

²⁰⁶ Hasdemir, 2011: 71.

²⁰⁷ www.gensatarim.com/iyi-tarim-uygulamaları-mevzuati/ (erişim tarihi:05.03.2019).

Dayanak

- MADDE 3- (1) Bu Yönetmelik, 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanununun 4' üncü, 5' inci ve 6' ncı maddelerine, (Değişik ibare:RG-21/10/2011-28091) 3/6/2011 tarihli ve 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendine, 11/6/2010 tarihli ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 31' inci ve 43' üncü maddeleri ile 22/3/1971 tarihli ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununun 13' üncü maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

2.19.5. Türkiye Tarımı Açısından İyi Tarım Uygulamalarının Önemi

Dünyada günden güne ilerleme kaydeden gıda ve tarım sektörü müşterilerinin gönül rahatlığıyla tüketebileceği, nitelikli ve insan sağlığını olumsuz etkilemeyecek ürünler üretmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde tüketiciler tükettiği ürünün üretim yerini, üreticisini ve ne derece sağlıklı olduğunu sertifikalı ürünler sayesinde öğrenme şansına sahiptir. Türkiye de iyi tarım uygulamaları standartları çerçevesinde hem iç piyasadaki hem de dış piyasadaki yerini almıştır. Eğer Türkiye'de güvenilir gıda tüketimi bilinci geliştirilebilirse iyi tarım ürünlerine olan talep artar ve Türkiye'nin iç pazardaki gücü artar. Mevcut durumda iyi tarım ürünlerini ihraç etmek daha olası bir seçenek olup güçlü bir pazarlama ve rekabet stratejisi sayesinde üreticinin kazancını üst seviyeye taşıması mümkündür²⁰⁸. Bu noktada Türkiye tarımı açısından iyi tarım uygulamalarının kritik bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'de İyi Tarım Uygulamalarına dair yönetmelik Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2004 yılında yürürlüğe konulmuş olup doğa, insan ve diğer canlıların sağlığı için tehdit oluşturmayan tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu yönetmelik tarımsal üretim sürecinin izlenmesine ve sürdürülebilirliğini korumasına ilişkin hükümler de içermektedir. Amaç kaliteli ve insanların güven duyabileceği nitelikteki tarımsal ürünleri piyasaya sürmektir²⁰⁹.

Türkiye tarımsal üretim açısından elverişli topraklara, uygun iklime ve su kaynaklarına sahip olmasına rağmen üreticilerin geleneksel yöntemlerle üretim yapıyor olması ve teknik destek alma konusunda çok hevesli olunmaması birtakım problemlere sebep olmaktadır. Tarımsal ilaç kullanımında yapılan yanlış uygulamalar kalıntı problemi yaşanmasına neden olmuştur. Eğer iyi tarım uygulamaları özümsemiş hem üretici hem de işin uzmanları tarafından

²⁰⁸ <http://www.turkgap.com/iyitarim/iyi-tarim-uygulamalari-8> (erişim tarihi: 04.03.2019).

²⁰⁹ <https://www.turcert.com/belgelendirme/tarimsal-urun-belgelendirme/iyi-tarim-uygulamalari/turkiye-de-iyi-tarim-uygulamalari> (erişim tarihi: 05.03.2019).

olması gerektiği gibi uygulanırsa tarımsal üretim açısından daha verimli bir süreç yaşanacaktır²¹⁰.

2.19.6. İyi Tarım Uygulamalarına Yönelik Destekler

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından bitkisel üretime destekleme ödemesi yapılmasına ilişkin yayınlanan tebliğde destekleme ödemeleri kapsamında iyi tarım uygulamalarına da yer verilerek bitkisel üretimin daha verimli, daha kaliteli olabilmesi, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması ve çevre dostu tarım yöntemleriyle çiftçilerin ve üreticilerin desteklenmesi amaçlanmıştır²¹¹.

2018 yılında iyi tarım uygulamaları desteği kapsamında ödeme yapılacak alanlar Çizelge 2.9' da belirtilmiştir. Buna göre meyve-sebze, süs bitkileri, tıbbi aromatik bitkiler, çeltik, örtü altı ve su ürünleri (alabalık, çipura, levrek) için iyi tarım uygulamaları kapsamında destek ödemesi yapılması planlanmıştır²¹².

Çizelge 2.9 2018 Yılında İyi Tarım Uygulamalarına Yönelik Destek (Birim Fiyat)

İyi Tarım Uygulama Desteği	Sertifika	TL/da
Meyve- Sebze	Bireysel	50
	Grup	40
Süs Bitkileri, Tıbbi Aromatik Bitkiler	Bireysel	100
	Grup	50
Çeltik	Bireysel	10
	Grup	
Örtü altı	Bireysel	150
	Grup	
Su ürünleri	Sertifika	Kr/Kg
Alabalık, Çipura, Levrek (250.000 kg'a kadar 250.000 kg dahil)	Bireysel	25
	Grup	

Kaynak: (<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Iyi-Tarim-Uygulamalari-Destegi>, erişim tarihi 06.03.2019)

²¹⁰ <http://anamurziraatodasi.org.tr/index.php/37-ureciti-sesi/59-iyi-tarim-uygulamalarinin-onemi> (erişim tarihi: 06.03.2019).

²¹¹ www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327-4.htm (erişim tarihi: 06.03.2019).

²¹² www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327-4.htm (erişim tarihi: 06.03.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1. Betimsel Analiz Sonuçları

Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçen çalışmada analiz sonuçları üç farklı kategoride ele alınmıştır. Doğrudan alan araştırmasına yönelik verilerin ve bulguların yorumlanmasında temel düzeyde istatistiki sonuçların verilmesinden sonra ikinci ve üçüncü aşamalarda daha gelişmiş yöntemlerin kullanımıyla araştırma sonuçları hakkında daha isabetli kararlar alınabilir. Bu çalışmada tüketicilerin demografik özelliklerini, genel harcamalarını ve bu harcamalar içinde gıda harcamalarının yerini belirlemek, tüketicilerin organik gıda ve iyi tarım ürünleri hakkında bilinç düzeyini ölçmek, söz konusu ürünlerin talep edilmesini ya da edilmemesini sağlayan faktörleri belirlemek gibi amaçlarla tüketicilerin fazladan ödeme isteğini de baz alan bir hane halkı anketi düzenlenmiştir. Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını analiz ederken eğilimleri, tatmin düzeylerini en iyi ölçebilen yaklaşım olan likert ölçekleri kullanılmıştır. Beşli likert ölçekli soru formlarında çok sayıda soru ve cevap alınmıştır. Alınan cevapların betimsel istatistiki sonuçları aşağıda verilerek temel bir bilgi birikimi oluşturulmaya çalışılmıştır.

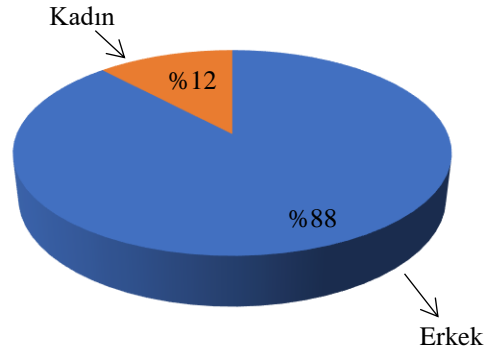
Anket soru formlarında çok sayıda soru bulunmaktadır. Bu sorulara faktör analizine uygun hale getirilmesi amacıyla faktörlere ve alt faktörlere ayrıştırılarak boyut kazandırılmıştır.

3.1.1. Demografik Sonuçlar

Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek amacıyla yapılan bu çalışmada demografik bilgiler kapsamında aile reisinin cinsiyeti, yaşı, eğitimi, mesleği, ailedeki çocuk sayısı ele alınmıştır. Hane halkı anketinin sonuçlarına göre ankete katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak oluşturulan aile reisinin cinsiyeti Çizelge 3.1'de verilmiştir. Çizelgeye göre ankete katılanların verdikleri cevaplar doğrultusunda %88 oranında aile reisi erkektir.

Çizelge 3.1 Aile Reisinin Cinsiyeti Kümülatif Yüzde (%)

Cinsiyet	Toplam	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	251	88,1	88,1
Kadın	34	11,9	100,0
Toplam	285	100,0	

Şekil 3.1 Aile Reisinin Cinsiyeti

Çizelge 3.2’de de görülebileceği üzere ankete katılanların verdikleri cevaplar baz alındığında aile reisinin yaşı 22 ile 74 arasında değişmekte olup aile reislerinin %66’sı 50 yaş ve altı grubu oluşturmaktadır, %3,7’si ise 65 yaş ve üstü grubu oluşturmaktadır. Aile reislerinin ortalama yaşı ise 45 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.2 Aile Reisinin Yaşı Kümülatif Yüzde (%)

Yaş	Yüzde	Kümülatif Yüzde
22,00	,4	,4
24,00	,4	,7
25,00	1,4	2,1
26,00	,4	2,5
27,00	1,1	3,5
28,00	1,4	4,9
29,00	2,5	7,4
30,00	2,5	9,8
31,00	1,8	11,6
32,00	3,2	14,7
33,00	2,1	16,8
34,00	1,8	18,6
35,00	3,9	22,5
36,00	1,4	23,9
37,00	1,8	25,6
38,00	1,8	27,4
39,00	2,8	30,2
40,00	3,5	33,7
41,00	3,5	37,2
42,00	2,5	39,6
43,00	2,5	42,1
44,00	1,1	43,2
45,00	4,9	48,1
46,00	3,5	51,6

47,00	2,8	54,4
48,00	1,8	56,1
49,00	4,9	61,1
50,00	5,3	66,3
51,00	2,8	69,1
52,00	3,9	73,0
53,00	3,2	76,1
54,00	4,6	80,7
55,00	4,2	84,9
56,00	3,2	88,1
57,00	3,5	91,6
58,00	1,1	92,6
59,00	,7	93,3
60,00	1,4	94,7
61,00	,7	95,4
62,00	,7	96,1
64,00	,4	96,5
65,00	,7	97,2
68,00	,4	97,5
69,00	,7	98,2
70,00	,7	98,9
71,00	,4	99,3
72,00	,4	99,6
74,00	,4	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama Yaş =	45,30	

Çizelge 3.3'e göre ankete katılanların verdikleri cevaplar doğrultusunda aile reislerinin %4'ü okuryazar değil, %9'u ilkökul mezunu, %9'u ortaokul mezunu, %25'i lise mezunu, %53'ü üniversite mezunu ve %4'ü lisansüstü olarak saptanmıştır. Aile reislerinin %53'ünün üniversite mezunu olması dikkat çekmektedir.

Çizelge 3.3 Aile Reisinin Eğitimi Kümülatif Yüzde (%)

Eğitim Düzeyi	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okuryazar Değil	,4	,4
İlkokul	9,1	9,5
Ortaokul	8,8	18,2
Lise	24,6	42,8
Üniversite	53,0	95,8
Lisansüstü	4,2	100,0
Toplam	100,0	

Çizelge 3.4'te verilen bilgilere göre ankete katılanların %0,7'si işsiz, %1,8'i ev hanımı, %13,3'ü emekli, %51,6'sı memur, %17,2 işçi, %5,3'ü esnaf, %10,2'si ise serbest meslek sahibi olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda aile reisinin mesleğinin ağırlıklı olarak memur olduğu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 3.4 Aile Reisinin Mesleği Kümülatif Yüzde (%)

Meslek	Yüzde	Kümülatif Yüzde
İşsiz	,7	,7
Ev Hanımı	1,8	2,5
Emekli	13,3	15,8
Memur	51,6	67,4
İşçi	17,2	84,6
Esnaf	5,3	89,8
Serbest Meslek	10,2	100,0
Toplam	100,0	

Ailedeki çocuk sayısının tüketicilerin organik gıda ve iyi tarım ürünleri tüketimini etkileyip etkilemediğini anlamak amacıyla hanedeki çocuk sayısı ile ilgili Çizelge 3.5'te verilen bilgilere göre kümülatif dağılıma bakıldığında ailelerin %98,9'undaki çocuk sayısı 3 ve 3'ün altında, bu oranın %29,8'inin hiç çocuğu bulunmuyor. Diğer yandan geri kalan %1,1'lik oran ise 4 ve 5 çocuğu olan aileleri temsil ediyor.

Çizelge 3.5 Ailedeki Çocuk Sayısı Kümülatif Yüzde (%)

Çocuk Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
0	29,8	29,8
1	22,8	52,6
2	37,2	89,8
3	9,1	98,9
4	,7	99,6
5	,4	100,0
Toplam	100,0	

3.1.2. Gelir Durumuna İlişkin Sonuçlar

Bu bölümde hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak gelir durumuna ilişkin bilgiler kapsamında aileye gelir getiren kişi sayısı ve ailenin aylık toplam geliri ele alınmıştır. Çizelge 3.6'da görüldüğü gibi ailelere gelir getiren kişi sayısına yönelik bir soru sorulmuştur. Anket sonuçlarına göre %46 oranında aileye gelir getiren kişi sayısı 1, %47 oranında 2 ve %7 oranında 3 olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara bakılarak aileye gelir getiren kişi sayısının 1 ya da 2 olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 3.6 Aileye Gelir Getiren Kişi Sayısı Kümülatif Yüzde (%)

Kişi Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
1	46,0	46,0
2	47,0	93,0
3	7,0	100,0
Toplam	100,0	

Ailelerin aylık toplam gelir düzeylerine yönelik sonuçlar Çizelge 3.7’de verilmiştir. Buna göre aylık toplam geliri 500-1500 TL aralığında olan %3,9, 1500-3500 TL aralığında olan %41,8, 3500-5000 TL aralığında olan %33, 5000-10000 TL aralığında olan %20,4 ve 10000 TL ve üstü gelir elde eden %1,1 oranında bir dağılım olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre ankete katılanların büyük bir çoğunluğu 1500 -3500 TL aralığında bir gelire sahiptir.

Çizelge 3.7 Ailenin Aylık Toplam Geliri Kümülatif Yüzde (%)

Aylık Toplam Gelir	Yüzde	Kümülatif Yüzde
500-1500	3,9	3,9
1500-3500	41,8	45,6
3500-5000	33,0	78,6
5000-10000	20,4	98,9
10000+	1,1	100,0
Toplam	100,0	

3.1.3. Harcamalara İlişkin Sonuçlar

Hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak harcamalara ilişkin bilgiler kapsamında ailelerin aylık gıda harcaması, elektrik, telefon, su, yakıt gibi zorunlu harcamaları ve yıllık tatil ve diğer lüks harcamaları ele alınmıştır. Ankete katılan ailelerin aylık gıda harcaması Çizelge 3.8’de görülmektedir. Buna göre ailelerin aylık gıda harcaması 75 TL ile 4000 TL arasında değişim göstermekte olup kümülatif dağılıma göre %50’si 850 TL ve altını ifade ederken geri kalan %50’lik oran 900-4000 TL aralığını temsil etmektedir. Bir ailenin ortalama aylık gıda harcaması 1011 TL’dir.

Çizelge 3.8 Ailenin Aylık Gıda Harcaması Kümülatif yüzde (%)

Aylık Gıda Harcaması	Yüzde	Kümülatif Yüzde
75,00	,4	,4
100,00	,4	,7
140,00	,4	1,1
200,00	1,1	2,1
250,00	2,5	4,6
300,00	5,6	10,2
350,00	1,8	11,9

400,00	4,2	16,1
450,00	1,1	17,2
500,00	15,8	33,0
550,00	,7	33,7
575,00	,4	34,0
600,00	4,6	38,6
650,00	,7	39,3
700,00	2,8	42,1
750,00	2,5	44,6
780,00	,4	44,9
800,00	4,9	49,8
850,00	,4	50,2
900,00	1,1	51,2
950,00	1,1	52,3
1000,00	18,6	70,9
1100,00	,7	71,6
1200,00	2,1	73,7
1250,00	,4	74,0
1300,00	,7	74,7
1350,00	,4	75,1
1400,00	,4	75,4
1450,00	,4	75,8
1500,00	10,2	86,0
1600,00	,4	86,3
1650,00	,4	86,7
1700,00	,4	87,0
1800,00	,4	87,4
2000,00	7,0	94,4
2250,00	,4	94,7
2500,00	1,1	95,8
3000,00	2,8	98,6
4000,00	1,4	100,00
Toplam	100,0	

Çizelge 3.9’da da görülebileceği üzere ailelerin aylık telefon, su, elektrik, yakıt gibi zorunlu harcamaları 100 TL ile 5000 TL arasında değişmektedir. Kümülatif dağılıma göre ailelerin %82’sinin aylık zorunlu harcaması 1000 TL ve altını ifade ederken geri kalan %18’lik oran 1200 TL ile 5000 TL aralığını ifade ediyor. Ailelerin ortalama aylık zorunlu harcaması ise 866 TL olarak saptanmıştır.

Çizelge 3.9 Ailenin Aylık Zorunlu Harcaması Kümülatif Yüzde (%)

Aylık Zorunlu Harcama	Yüzde	Kümülatif Yüzde
100,00	2,1	2,1
150,00	1,1	3,2
175,00	,4	3,5
180,00	,4	3,9
200,00	4,6	8,4
250,00	3,9	12,3
300,00	7,4	19,6
315,00	,4	20,0
320,00	,7	20,7
350,00	3,2	23,9
370,00	,4	24,2
375,00	,4	24,6
380,00	,4	24,9
395,00	,4	25,3
400,00	4,9	30,2
450,00	,7	30,9
500,00	17,9	48,8
530,00	,4	49,1
550,00	2,8	51,9
600,00	3,9	55,8
650,00	1,4	57,2
700,00	5,3	62,5
750,00	2,1	64,6
800,00	3,5	68,1
850,00	,4	68,4
900,00	,7	69,1
1000,00	13,0	82,1
1200,00	,7	82,8
1250,00	,7	83,5
1400,00	1,1	84,6
1500,00	1,8	86,3
1600,00	,4	86,7
1700,00	,4	87,0
2000,00	6,0	93,0
2300,00	,4	93,3
2500,00	1,8	95,1
2700,00	,4	95,4
3000,00	2,1	97,5
4000,00	1,8	99,3

5000,00	,7	100,00
Toplam	100,0	
Ortalama Aylık Zorunlu	866,17	
Harcama=		

Çizelge 3.10’da ailelerin yıllık tatil ve diğer lüks harcamalarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre ailelerin %43,9’u hiç lüks harcama yapmamakta olup kümülatif dağılıma bakıldığında geriye kalan %56’lık kısım ise 15000 TL ve altı harcama yapmaktadır. Ailelerin yapmış olduğu minimum harcama tutarı 95 TL olup ortalama yıllık 1520 TL’dir.

Çizelge 3.10 Ailenin Yıllık Lüks Harcaması Kümülatif Yüzde (%)

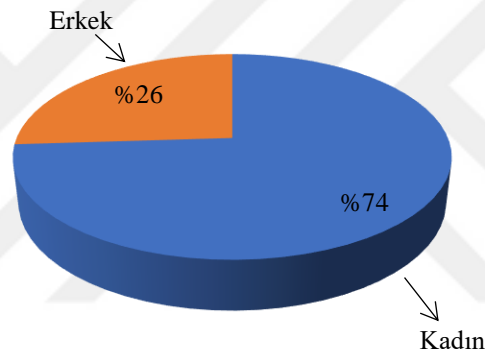
Yıllık Lüks Harcama	Yüzde	Kümülatif Yüzde
,00	43,9	43,9
95,00	,4	44,2
100,00	,7	44,9
200,00	,4	45,3
250,00	,7	46,0
300,00	1,1	47,0
500,00	6,3	53,3
600,00	,7	54,0
800,00	,7	54,7
1000,00	7,0	61,8
1200,00	1,1	62,8
1500,00	4,2	67,0
1700,00	,4	67,4
1750,00	,4	67,7
2000,00	10,2	77,9
2200,00	,4	78,2
2500,00	1,4	79,6
3000,00	5,6	85,3
3500,00	1,1	86,3
4000,00	1,1	87,4
5000,00	8,1	95,4
6000,00	1,4	96,8
10000,00	2,8	99,6
15000,00	,4	100,00
Toplam	100,00	

3.1.4. Gıda Maddeleri Tüketimine İlişkin Sonuçlar

Bu bölümde hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak gıda maddeleri tüketimine ilişkin bilgiler kapsamında gıda alışverişinde etkin olan aile üyesi, gıda alışverişinin nereden yapıldığı, tüketilen taze sebze ve meyvelerdeki ve marketten alınan ürünlerdeki ilaç, hormon ve kimyasal kalıntı düzeyinin sağlığa zararlı olma boyutu konusunda tüketicinin görüşü ele alınmıştır. Çizelge 3.11’de ‘gıda alışverişinde kimin sözü geçer?’ sorusuna karşılık olarak %74 oranında kadınların sözünün geçtiği görülmektedir.

Çizelge 3.11 Gıda Alışverişinde Kimin Sözü Geçer? Kümülatif Yüzde (%)

Cinsiyet	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	25,6	25,6
Kadın	74,4	100,00
Toplam	100,00	

Şekil 3.2 Gıda Alışverişinde Kimin Sözü Geçer?

Hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak Çizelge 3.12’de de görüldüğü gibi katılımcılar sebze meyve alışverişini %80 oranında semt pazarından, %2,5 oranında manavdan, %15,8 oranında süpermarketten, %2,1 oranında köyden ve %0,04 oranında kendi bahçelerinden yapmaktadırlar.

Çizelge 3.12 Sebze Meyve Alışverişi Nereden Yapılıyor? Kümülatif Yüzde (%)

Yer	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Semt Pazarı	79,3	79,3
Manav	2,5	81,8
Süpermarket	15,8	97,5
Köy	2,1	99,6
Kendi Bahçemiz	,4	100,00
Toplam	100,00	

Çizelge 3.13’te hane halkı anketine katılanlara tüketmekte oldukları taze sebze ve meyvelerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olup olmadığı

solunmuştur. Söz konusu ürünlerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı olduğuna kesinlikle katılanların oranı %57,2 olup %30,2 si kısmen katılmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup, en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 4,36 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.13 Tüketmekte Olduğunuz Taze Sebze ve Meyvelerdeki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)

Katılma Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	2,1	2,1
Katılmıyorum	4,2	6,3
Emin Değilim	6,3	12,6
Kısmen Katılıyorum	30,2	42,8
Kesinlikle Katılıyorum	57,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 4,36		
Mod : 5		
Standart Hata : 0,93		

Çizelge 3.14’te hane halkı anketine katılanlara marketten aldıkları dondurulmuş gıdalardaki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olup olmadığı sorulmuştur. Söz konusu ürünlerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı olduğuna kesinlikle katılanların oranı %51,2 olup %30,5’i kısmen katılmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup, en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 4,22 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.14 Marketten Aldığımız Dondurulmuş Gıdalardaki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)

Katılma Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	2,5	2,5
Katılmıyorum	6,0	8,4
Emin Değilim	9,8	18,2
Kısmen Katılıyorum	30,5	48,8
Kesinlikle Katılıyorum	51,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 4,22		
Mod : 5		
Standart Hata : 1,01		

Çizelge 3.15’te hane halkı anketine katılanlara marketten aldıkları konserve gıdalardaki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olup olmadığı sorulmuştur. Söz konusu ürünlerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı

olduğuna kesinlikle katılanların oranı %51,2 olup %29,1'i kısmen katılmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup, en çok verilen cevap 'kesinlikle katılıyorum' olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 4,20 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.15 Marketten Aldığımız Konserve Gıdalardaki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)

Katılma Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	2,5	2,5
Katılmıyorum	6,7	9,1
Emin Değilim	10,5	19,6
Kısmen Katılıyorum	29,1	48,8
Kesinlikle Katılıyorum	51,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 4,20		
Mod : 5		
Standart Hata : 1,03		

Çizelge 3.16'da hane halkı anketine katılanlara marketten aldıkları meyve sularındaki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olup olmadığı sorulmuştur. Söz konusu ürünlerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı olduğuna kesinlikle katılanların oranı %58,2 olup %27,4'ü kısmen katılmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup, en çok verilen cevap 'kesinlikle katılıyorum' olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 4,33 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.16 Marketten Aldığımız Meyve Sularındaki Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)

Katılma Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	2,5	2,5
Katılmıyorum	5,6	8,1
Emin Değilim	6,3	14,4
Kısmen Katılıyorum	27,4	41,8
Kesinlikle Katılıyorum	58,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 4,33		
Mod : 5		
Standart Hata : 0,99		

Çizelge 3.17'de hane halkı anketine katılanlara marketten aldıkları unlu mamullerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olup olmadığı sorulmuştur. Söz konusu ürünlerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı olduğuna kısmen katılanların oranı %37,9 olup %32,6 sı kesinlikle katılmıştır. Bu boyutun mod

değeri likert ölçeğinde 4 olup, en çok verilen cevap ‘kısmen katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 3,86 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.17 Marketten Aldığımız Unlu Mamullerde Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)

Katılma Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	3,5	3,5
Katılmıyorum	9,8	13,3
Emin Değilim	16,1	29,5
Kısmen Katılıyorum	37,9	67,4
Kesinlikle Katılıyorum	32,6	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 3,86	
Mod	: 4	
Standart Hata	: 1,08	

Çizelge 3.18’de hane halkı anketine katılanlara marketten aldıkları et ürünlerindeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olup olmadığı sorulmuştur. Söz konusu ürünlerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı olduğuna kısmen katılanların oranı %32,6 olup %29,8’i kesinlikle katılmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup, en çok verilen cevap ‘kısmen katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 3,69 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.18 Marketten Aldığımız Et Ürünlerinde Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)

Katılma Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	2,5	2,5
Katılmıyorum	18,2	20,7
Emin Değilim	16,8	37,5
Kısmen Katılıyorum	32,6	70,2
Kesinlikle Katılıyorum	29,8	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 3,69	
Mod	: 4	
Standart Hata	: 1,15	

Çizelge 3.19’da hane halkı anketine katılanlara marketten aldıkları süt ürünlerindeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olup olmadığı sorulmuştur. Söz konusu ürünlerdeki kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon düzeyinin sağlığa zararlı olduğuna kesinlikle katılanların oranı ile kısmen katılanların oranı aynı olup %35,4’tür. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 3,88 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.19 Marketten Aldığımız Süt Ürünlerinde Kimyasal Kalıntı, İlaç, Hormon Düzeyinin Sağlığa Zararlı Boyutta Olduğunu Düşünüyor Musunuz? Katılma Düzeyi (Likert Ölçekli)

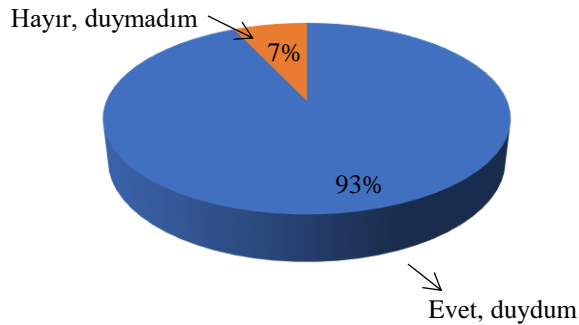
Katılma Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	2,8	2,8
Katılmıyorum	12,3	15,1
Emin Değilim	14,0	29,1
Kısmen Katılıyorum	35,4	64,6
Kesinlikle Katılıyorum	35,4	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 3,88		
Mod : 4		
Standart Hata : 1,10		

3.1.5. Tüketicinin Organik Ürünlere İlişkin Bilgisinin Ölçümüne Dair Sonuçlar

Bu bölüm hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak tüketicilerin organik ürünlere ilişkin bilgilerini ölçmek amacıyla organik ya da ekolojik tarımı duyma, organik tarımın ne olduğunu bilme, organik ürün tüketme sıklığını saptama, organik ürünlerin tanıtımının yeterli bulunup bulunmadığını saptama, organik ürünler için ek ödeme yapma istekliliğini saptama amacıyla oluşturulmuştur. Hane halkı anketine katılanların daha önceden organik ya da ekolojik tarım kavramı hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları da araştırılmıştır. Çizelge 3.20’de de görülebileceği gibi organik ya da ekolojik tarım kavramını duyanların oranı %93’tür.

Çizelge 3.20 Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramını Duyma Oranı

Duyma	Oranı (%)
Evet, duydum	93,0
Hayır, duymadım	7,0
Toplam	100,0

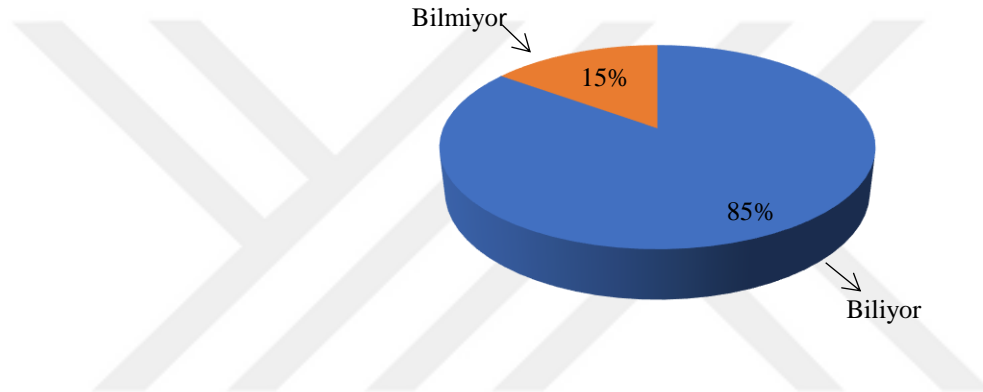

Şekil 3.3. Tüketicinin Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramını Duyma Oranı

Çizelge 3.21’de ankete katılanlara organik ya da ekolojik tarım kavramının ne olduğuna yönelik bir soru sorularak katılımcıların bu konudaki tam bilgi oranı saptanmaya çalışılmıştır. Bu kavramı bilenlerin oranı %84,6’dır. Buna göre katılımcıların hem organik ya da ekolojik tarım kavramını duyduğunu hem de gerçek anlamda ne olduğunu bildiklerini söylemek mümkündür.

Çizelge 3.21 Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramının Ne Olduğunu Bilme Oranı

Tam Bilgi Oranı	Oranı (%)
Biliyor	84,6
Bilmiyor	15,4
Toplam	100,0

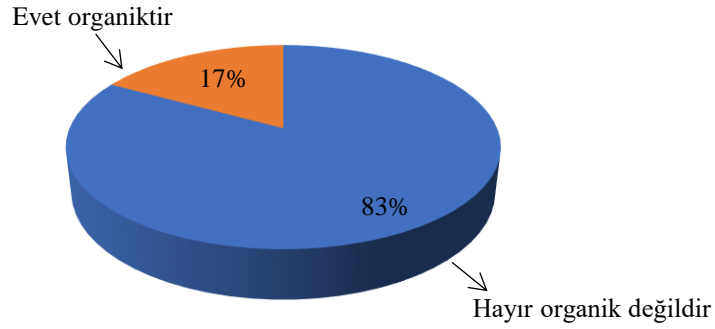

Şekil 3.4 Tüketicinin Organik ya da Ekolojik Tarım Kavramını Bilme Oranı

Ankete katılanlara ‘ambalajsız satılan taze meyve-sebze için üzerinde hormonsuz, ilaçsız, doğal ya da köy tipi yazan ürünler organik ürünler midir?’ diye sorulmuş, Çizelge 3.22’deki sonuçlara göre ise %82,8’i organik olmadığını ifade etmiştir.

Çizelge 3.22 Sızce Ambalajsız Satılan Taze Meyve-Sebze İçin, Üzerinde Hormonsuz, İlaçsız, Doğal ya da Köy Tipi Yazan Ürünler Organik Ürünler Midir?

Katılma Oranı	Oranı (%)
Evet, organiktir	17,2
Hayır, organik değildir	82,8
Toplam	100,0

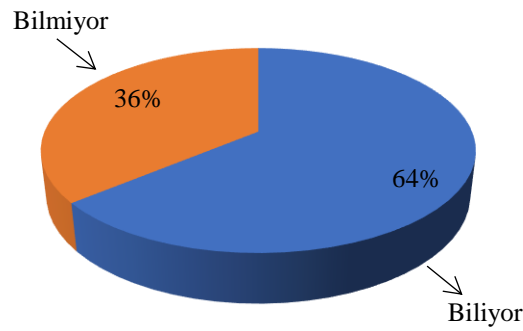

Şekil 3.5 Tüketicinin Ambalajsız Satılan Sebze-Meyveleri Organik Bulma Oranı

Tüketicinin ambalajsız satılan organik taze meyve-sebzelerin organik ürün sertifikası ile birlikte satılması gerektiğini bilip bilmediğini anlamak amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiş ve Çizelge 3.23'teki sonuçlara göre katılımcıların %64,2 sinin bu bilgiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 3.23 Ambalajsız Satılan Organik Taze Meyve-Sebzelerin Organik Ürün Sertifikası İle Birlikte Satılması Gerektiğini Biliyor Musunuz?

Tam Bilgi Oranı	Oranı (%)
Biliyor	64,2
Bilmiyor	35,8
Toplam	100,0

Şekil 3.6 Tüketicinin Organik Ürün Sertifikasının Gerekliliğini Bilme Oranı

Tüketicinin organik ürün tüketiminin hangi sıklıkta olduğunu anlamak amacıyla bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.24'te yer almaktadır. Çizelgeye göre ankete katılanlardan çok nadiren ve nadiren tüketenlerin toplamı %34,4 düzeyindedir. Katılımcıların %4,9'u çok sık alırım ifadesini tercih ederken %33,3'ü sık almaya özen gösteririm ifadesini tercih etmiştir. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap 'sık almaya özen gösteririm' olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 2,90 olarak belirlenmiştir.

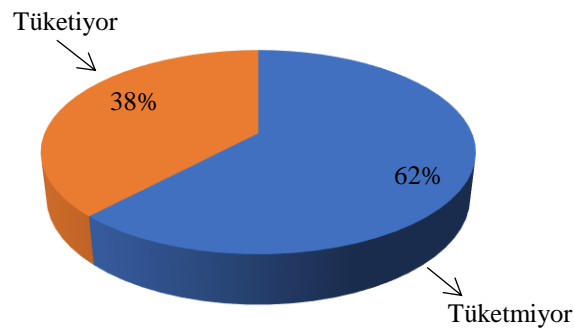
Çizelge 3.24 Organik Ürün Tüketiminiz Hangi Sıklıkta Olur? (Likert Ölçekli)

Tüketim Sıklığı	Oran	Kümülatif Oran
Çok Nadiren	18,2	18,2
Nadiren	16,1	34,4
Arada Bir	27,4	61,8
Sık Almaya Özen Gösteririm	33,3	95,1
Çok Sık Alırım	4,9	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 2,90		
Mod : 4		
Standart Hata : 1,19		

Tüketicinin gerçek anlamda organik ürün tüketip tüketmediğini anlamak amacıyla bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.25'te yer almaktadır. Çizelge 3.25'te yer alan verilere göre ankete katılanların %61,8 'i gerçek anlamda organik ürün tüketmiyor.

Çizelge 3.25 Tüketicinin Organik Ürün Tüketme Oranı

Tüketici Organik Ürün Tüketiyor mu?	Oran	Kümülatif Oran
Tüketiyor	38,2	38,2
Tüketmiyor	61,8	100,0
Toplam	100,0	

Şekil 3.7 Tüketicinin Organik Ürün Tüketimi

Bu çalışmanın amaçlarından biri de tüketicuyu organik ürün satın almamaya iten faktörleri belirlemektir, Çizelge 3.26’da söz konusu faktörler yer almaktadır. Buna göre katılımcıların cevapları baz alındığında organik ürünleri pahalı bulanların oranı %30,2, pazarda kolay bulamayanların oranı %24,5, organik ürünlere güvenmeyenlerin oranı ise %20 düzeyindedir. Çizelgeye göre katılımcıların %11,6 sı gelirim yeterli ama fiyatını yüksek buluyorum, %7,0’ı organik ürünlerle ilgili yeterli bilgiye sahip değilim ve %6,7 si tükettiğim ürünlerin sağlığa zararlı olmadığını düşünüyorum ifadelerini tercih etmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların organik ürün tercih etmemelerini sağlayan en önemli etken organik ürünlerin pahalı bulunmasıdır.

Çizelge 3.26 Tüketicinin Organik Ürün Satın Almama Nedeni Kümülatif Yüzde (%)

Organik Ürün Satın Almama Nedeni	Oran	Kümülatif Oran
Tükettiğim Ürünlerin Sağlığa Zararlı Olmadığını Düşünüyorum	6,7	6,7
Organik Ürünlerle İlgili Yeterli Bilgiye Sahip Değilim	7,0	13,7
Organik Ürünlerin Pahalı Olduğunu Düşünüyorum	30,2	43,9
Gelirim Yeterli Ama Fiyatını Yüksek Buluyorum	11,6	55,5
Pazarda Kolay Bulamıyorum	24,5	80,0
Organik Ürünlere Güvenmiyorum	20,0	100,0
Toplam	100,0	

Katılımcıların en çok hangi organik ürünleri tükettiğini anlayabilmek amacıyla Çizelge 3.27’deki gibi kategoriler belirlenmiş ve verilen cevaplara göre en çok tercih edilen ürünün %28,8 oranında sebze olduğu ortaya çıkmıştır. Çizelgeye göre %27,0 oranında yumurta ve %18,6 oranında da meyve seçenekleri tercih edilmiştir. Çizelgeden elde edilen bulgulara göre organik tekstil, çocuk ve kozmetik ürünleri katılımcılar tarafından çok düşük oranda tercih edilmiştir.

Çizelge 3.27 Organik Ürünlerin Hangisini Daha Çok Tüketiyorsunuz? Kümülatif Yüzde (%)

Daha Çok Tüketilen Organik Ürün	Oran	Kümülatif Oran
Meyve	18,6	18,6
Sebze	28,8	47,4
Baklagil	12,3	59,6
Beyaz Et	7,7	67,4
Yumurta	27,0	94,4
Organik Tekstil	1,4	95,8

Organik Çocuk	1,4	97,2
Organik Kozmetik	2,8	100,0
Toplam	100,0	

Katılımcılara organik ürünleri nereden temin ettiklerine ilişkin bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.28’de yer almaktadır. Çizelge 3.28 incelendiğinde %45,6 düzeyinde bilmiyorum, %24,9 oranında semt pazarı cevabı verildiği görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %21,1’inin organik ürünleri süpermarketten, %8,4’ünün ise köyden temin ettiği ortaya çıkmıştır. Bu araştırma sonucunda tüketicilerin büyük bir bölümünün organik ürünleri nereden temin edeceğini bilmediği ortaya çıkmıştır.

Çizelge 3.28 Organik Ürün Satın Alınabilecek Yerler Kümülatif Yüzde (%)

Organik Ürün Satın Alınabilecek Yerler	Oran	Kümülatif Oran
Bilmiyorum	45,6	45,6
Semt Pazarı	24,9	70,5
Süpermarket	21,1	91,6
Köy	8,4	100,0
Toplam	100,0	

Organik ürün tüketmeyen tüketicilerin hangi şartlarda bu ürünleri satın alma ihtimalinin olduğunu anlamak amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir, verilen cevaplar Çizelge 3.29’da yer almaktadır. Çizelge 3.29’daki verilere göre katılımcıların %39,8’i organik ürünlerin fiyatı düşerse bu ürünlere yönelebileceğini, %20,4’ü ise geliri artarsa organik ürün satın alma ihtimali olduğunu belirtmiştir. Çizelgeye göre katılımcıların bir bölümü de birbirine yakın oranlarda olan yaygın olarak pazarda bulursam, konuyla ilgili tam bilgi sahibi olursam ve sağlık sorunları yaşarsam seçeneklerini tercih etmiştir. Katılımcılardan %2,0 oranında üreticinin denetlenmesine güvenirse cevabı alınmıştır.

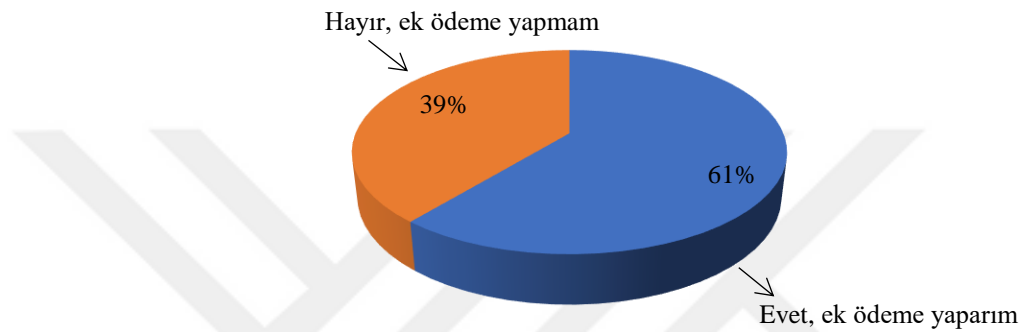
Çizelge 3.29 Organik Ürün Tüketmeyenler İçin Tüketimi Sağlayacak Unsurlar Kümülatif Yüzde (%)

Organik Ürün Tüketimini Sağlayacak Unsurlar	Oran	Kümülatif Oran
Gelirim Artarsa	20,4	20,4
Organik Ürünlerin Fiyatı Düşerse	39,8	60,2
Konuyla İlgili Tam Bilgi Sahibi Olursam	11,2	71,4
Sağlık Sorunları Yaşarsam	10,2	81,6
Yaygın Olarak Pazarda Bulursam	16,3	98,0
Üreticinin Denetlenmesine Güvenirse	2,0	100,0
Toplam	100,0	

Tüketicilerin organik ürünler için fazladan ödeme isteğinin olup olmadığını anlamak amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir, verilen cevaplar Çizelge 6.30'da yer almaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda ankete katılanların %61'inin fazladan ödeme yapmaya istekli olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3.30 Organik Ürünler İçin Ek Ödeme Yapma İstekliliğini Ölçme

Ek Ödeme Yapma İstekliliği	Oranı	Kümülatif Oran
Hayır	38,6	38,6
Evet	61,4	100,0
Toplam	100,0	

Şekil 3.8 Ek Ödeme Yapma İstekliliği

Çizelge 3.30'da elde edilen sonuçlara göre katılımcıların organik ürünler için fazladan ödeme yapma istekliliğinde olduğu saptanmıştır, Çizelge 3.31'de ise katılımcıların söz konusu ürünler için ne kadar fazla ödemeye istekli olduğuna ilişkin bir soru yöneltilmiştir. Katılımcılar %67,2 oranında organik ürünler için ürünün fiyatının %25 fazlası kadar ödeme yapmaya istekli olmuşlardır, katılımcıların %24,7 si ise söz konusu ürünün fiyatının %50 fazlası kadar ödeme yapmaya istekli olmuşlardır. Çizelgeye göre katılımcıların %1,1'i ise fiyatı ne olursa olsun alırım seçeneğini tercih etmişlerdir.

Çizelge 3.31 Organik Ürünlere Ne Kadar Fazla Ödersiniz? Kümülatif Yüzde (%)

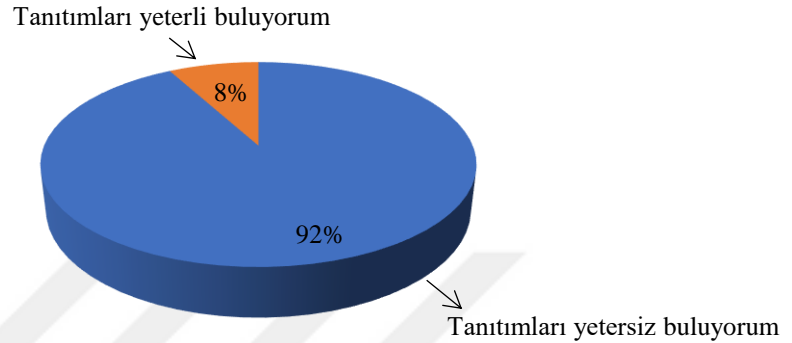
Organik Ürünlere Ne Kadar Fazla Ödersiniz?	Oran	Kümülatif Oran
%25 Fazlası	67,2	67,2
%50 Fazlası	24,7	92,0
%75 Fazlası	3,4	95,4
%100 Fazlası	2,9	98,3
%200 Fazlası	,6	98,9
Fiyatı Ne Olursa Olsun Alırım	1,1	100,0
Toplam	100,0	

Ankete katılanlara 'organik tarımla ilgili tanıtımı yeterli buluyor musunuz?' şeklinde bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.32'de yer almaktadır. Çizelge 3.32

incelendiğinde katılımcıların %92,3'ünün tanıtımları yetersiz bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda organik tarımla ilgili tanıtımları artırmak faydalı olacaktır.

Çizelge 3.32 Organik Tarımla İlgili Tanıtımın Yeterli Bulunma Oranı

Yeterli Bulunma Oranı	Oranı (%)
Yetersiz	92,3
Yeterli	7,7
Toplam	100,0

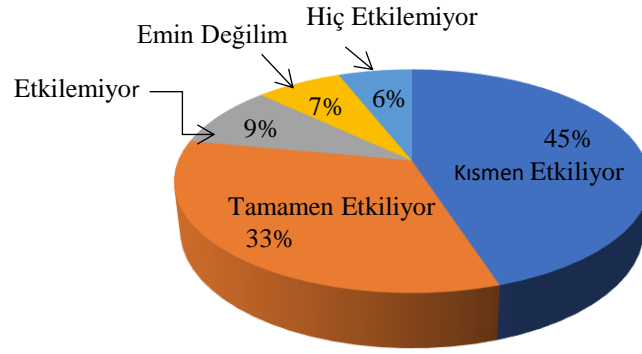

Şekil 3.9 Organik Tarımla İlgili Tanıtımların Yeterli Bulunma Oranı

Ankete katılanlara kimyasal ilaç ve hormon içeren gıda maddelerinin sağlığa olumsuz etkilerini anlatan programların tüketici kararlarını etkileme düzeyi üzerine bir soru yöneltilmiş olup cevaplar Çizelge 3.33'te yer almaktadır. Buna göre kısmen etkili diyenlerin oranı %44,6 olup oldukça yüksek bir orandır, tamamen etkili diyenlerin oranı ise %33,0'dır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap 'kısmen etkili' olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 3,88 olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda sağlık programlarının tüketici üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Çizelge 3.33 Kimyasal İlaç ve Hormon İçeren Gıda Maddelerinin Sağlığa Olumsuz Etkilerini Anlatan Programların Tüketici Kararlarını Etkileme Düzeyi (Likert Ölçekli)

Tüketici Kararlarını Etkileme Düzeyi	Oran	Kümülatif Oran
Hiç Etkilemiyor	6,7	6,7
Etkilemiyor	8,8	15,4
Emin Değilim	7,0	22,5
Kısmen Etkiliyor	44,6	67,0
Tamamen Etkiliyor	33,0	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 3,88	
Mod	: 4	
Standart Hata	: 1,15	

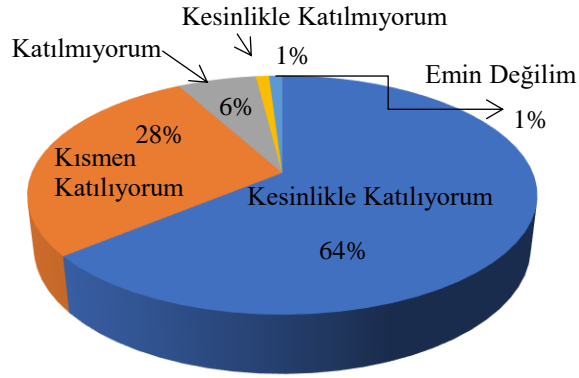

Şekil 3.10 Programların Tüketici Kararlarına Etkisi

Çizelge 3.34’te ankete katılanlara ‘ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararları benim için önemlidir’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı %63,9, kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %28,1 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Ortalaması 4,47 olup standart sapması da 0,88 bulunmuştur. Buna göre katılımcıların cevabı baz alındığında tüketiciler için ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararları önemlidir demek mümkündür.

Çizelge 3.34 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararlarının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)

Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararları Benim İçin Önemlidir	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	1,4	1,4
Katılmıyorum	5,6	7,0
Emin Değilim	1,1	8,1
Kısmen Katılıyorum	28,1	36,1
Kesinlikle Katılıyorum	63,9	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 4,47		
Mod : 5		
Standart Hata : 0,88		

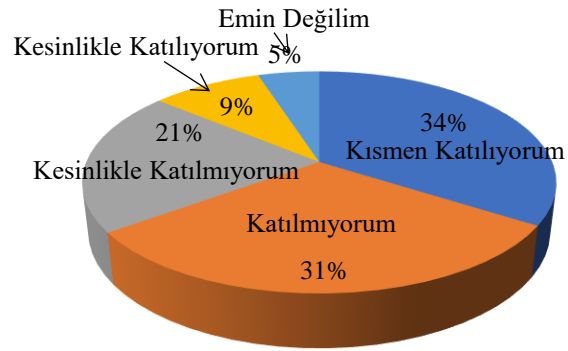

Şekil 3.11 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararları Benim İçin Önemlidir

Çizelge 3.35'te ankete katılanlara 'organik ürünlere rahatlıkla ulaşabiliyorum' ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %34,0 iken katılmıyorum diyenlerin oranı %30,9 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap 'kısmen katılıyorum' olarak belirlenmiştir. Ancak katılmayanlar ile emin olmayanların oranı kümülatif olarak %52,3 olup tüketicinin organik ürünlere rahatlıkla ulaşamadığı sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 2,78 standart sapması da 0,88 bulunmuştur.

Çizelge 3.35 Organik Ürünlere Rahatlıkla Ulaşabilme (Likert Ölçekli)

Organik Ürünlere Rahatlıkla Ulaşıyorum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	21,4	21,4
Katılmıyorum	30,9	52,3
Emin Değilim	4,6	56,8
Kismen Katılıyorum	34,0	90,9
Kesinlikle Katılıyorum	9,1	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 2,78	
Mod	: 4	
Standart Hata	: 1,35	

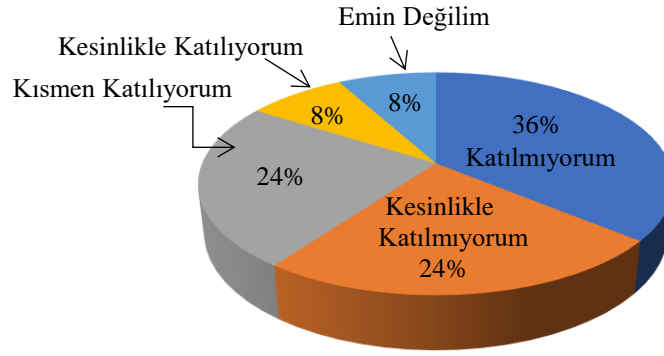

Şekil 3.12 Organik Ürünlere Rahatlıkla Ulaşabiliyorum

Çizelge 3.36’da ankete katılanlara ‘organik ürün çeşitliliğini yeterli buluyorum’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılmıyorum diyenlerin oranı %35,4 bulunup katılmayanların oranının kümülatif olarak %59,3 olduğu saptanmıştır. Kısım katılıyorum diyenlerin oranı ise %24,2 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 2 olup en çok verilen cevap ‘katılmıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin organik ürün çeşitliliğini yeterli bulmadığı sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 2,57 standart sapması da 1,30 bulunmuştur.

Çizelge 3.36 Organik Ürün Çeşitliliğini Yeterli Bulma (Likert Ölçekli)

Organik Ürün Çeşitliliğini Yeterli Buluyorum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	23,9	23,9
Katılmıyorum	35,4	59,3
Emin Değilim	8,4	67,7
Kısım Katılıyorum	24,2	91,9
Kesinlikle Katılıyorum	8,1	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 2,57	
Mod	: 2	
Standart Hata	: 1,30	

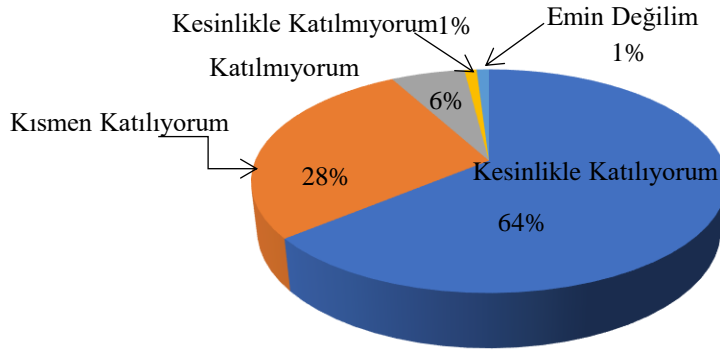

Şekil 3.13 Organik Ürün Çeşitliliğini Yeterli Buluyorum

Çizelge 3.37’de ankete katılanlara ‘satın aldığım ürünlerin çevre dostu olması benim için önemlidir’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı %64,2 bulunup katılanların oranının kümülatif olarak %92,3 olduğu saptanmıştır. Katılmıyorum diyenlerin oranı ise %5,6 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre satın alınan ürünün çevre dostu olmasının tüketici için önemli olduğu sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 4,48 standart sapması da 0,87 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.37 Satın Alınan Ürünlerin Çevre Dostu Olmasının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)

Satın Aldığım Ürünlerin Çevre Dostu Olması Benim İçin Önemlidir	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	1,4	1,4
Katılmıyorum	5,6	7,0
Emin Değilim	,7	7,7
Kısmen Katılıyorum	28,1	35,8
Kesinlikle Katılıyorum	64,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 4,48	
Mod	: 5	
Standart Hata	: ,87	

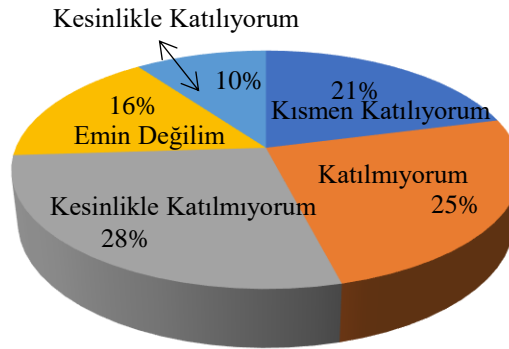

Şekil 3.14 Satın Aldığım Ürünlerin Çevre Dostu Olması Benim İçin Önemlidir

Çizelge 3.38’de ankete katılanlara ‘organik üretimde denetimlerin yeterli olduğunu düşünüyorum’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılmıyorum diyenlerin oranı %27,7 bulunup katılmayanların oranının kümülatif olarak %53,0 olduğu saptanmıştır. Kısmen katılıyorum diyenlerin oranı ise %21,1 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 1 olup en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılmıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin organik üretimde denetimi yeterli bulmadığı sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 2,59 standart sapması da 1,33 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.38 Organik Üretimde Denetimlerin Yeterliliği (Likert Ölçekli)

Organik Üretimde Denetimlerin Yeterli Olduğunu Düşünüyorum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	27,7	27,7
Katılmıyorum	25,3	53,0
Emin Değilim	16,5	69,5
Kısım Katılıyorum	21,1	90,5
Kesinlikle Katılıyorum	9,5	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 2,59		
Mod : 1		
Standart Hata : 1,33		

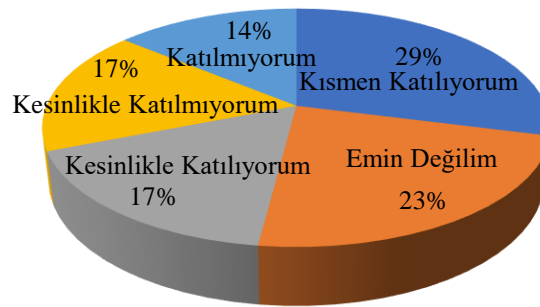

Şekil 3.15 Organik Üretimde Denetimlerin Yeterli Olduğunu Düşünüyorum

Çizelge 3.39’da ankete katılanlara ‘organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %29,1 bulunup emin değilim diyenlerin oranı ise %23,2 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap ‘kısmen katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Çizelge incelendiğinde ortaya çıkan bütün oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Buna göre tüketicinin organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında tam bilgi sahibi olmadığı, bu nedenle de bu soruya net bir cevap veremediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca ortalaması 3,16 standart sapması da 1,32 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.39 Organik Ürünlerin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibi Olma (Likert Ölçekli)

Organik Ürünlerin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibiyim	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	16,5	16,5
Katılmıyorum	14,0	30,5
Emin Değilim	23,2	53,7
Kısım Katılıyorum	29,1	82,8
Kesinlikle Katılıyorum	17,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 3,16	
Mod	: 4	
Standart Hata	: 1,32	

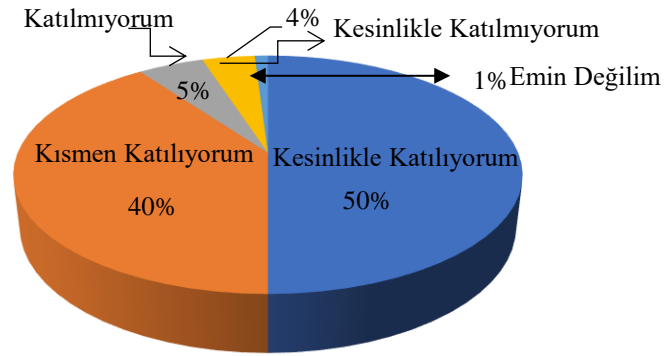

Şekil 3.16 Organik Ürünlerin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibi

Çizelge 3.40’da ankete katılanlara ‘satin aldığım ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okurum’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı %49,8 bulunup katılanların oranının kümülatif olarak %89,8 olduğu saptanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin satın aldığı ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okuduğu söylenebilir. Ayrıca ortalaması 4,26 standart sapması da 1,00 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.40 Satın Alınan Ürünler Üzerindeki Bilgileri Okuma (Likert Ölçekli)

Satın Aldığım Ürünlerin Üzerindeki Bilgileri Mutlaka Okurum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	4,2	4,2
Katılmıyorum	4,6	8,8
Emin Değilim	1,4	10,2
Kısım Katılıyorum	40,0	50,2
Kesinlikle Katılıyorum	49,8	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 4,26	
Mod	: 5	
Standart Hata	: 1,00	

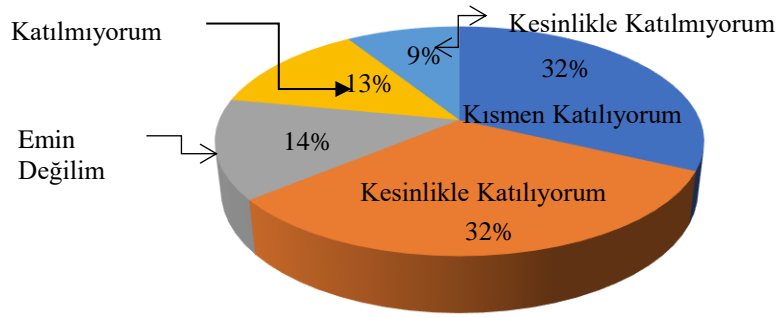

Şekil 3.17 Satın Aldığım Ürünlerin Üzerindeki Bilgileri Mutlaka Okurum

Çizelge 3.41’de ankete katılanlara ‘organik olmayan ürünler sağlığa zararlıdır’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %32,3 bulunup katılanların oranının kümülatif olarak %64,2 olduğu saptanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap ‘kısmen katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin organik olmayan ürünleri sağlıklı bulmadığı sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 3,65 standart sapması da 1,28 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.41 Organik Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır (Likert Ölçekli)

Organik Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	8,4	8,4
Katılmıyorum	13,3	21,8
Emin Değilim	14,0	35,8
Kısmen Katılıyorum	32,3	68,1
Kesinlikle Katılıyorum	31,9	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 3,65	
Mod	: 4	
Standart Hata	: 1,28	

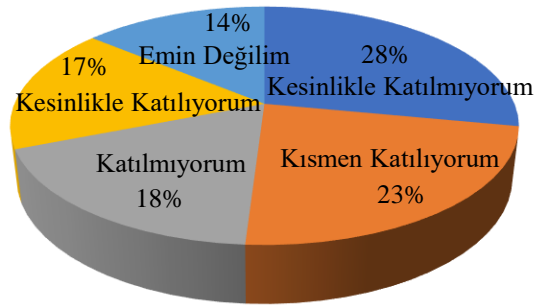

Şekil 3.18 Organik Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır

Çizelge 3.42’de ankete katılanlara ‘doğal ürünlerle organik ürünler arasında fark yoktur’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılmıyorum diyenlerin oranı %28,1 bulunup kısmen katılıyorum diyenlerin oranı ise %22,5 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 1 olup en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılmıyorum’ olarak belirlenmiştir. Çizelge incelendiğinde ortaya çıkan bütün oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Buna göre tüketicinin doğal ürünlerle organik ürünler arasında bir fark olup olmadığı konusunda kararsız kaldığı, bu nedenle de bu soruya net bir cevap veremediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca ortalaması 2,83 standart sapması da 1,48 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.42 Doğal Ürünlerle Organik Ürünler Arasında Fark Yoktur (Likert Ölçekli)

Doğal Ürünlerle Organik Ürünler Arasında Fark Yoktur	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	28,1	28,1
Katılmıyorum	18,2	46,3
Emin Değilim	13,7	60,0
Kısmen Katılıyorum	22,5	82,5
Kesinlikle Katılıyorum	17,5	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 2,83	
Mod	: 1	
Standart Hata	: 1,48	

Şekil 3.19 Doğal Ürünlerle Organik Ürünler Arasında Fark Yoktur

3.1.6. Organik Ürün Tüketen Tüketicilere İlişkin Sonuçlar

Bu bölüm hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak organik ürün tüketenlerin söz konusu ürünleri tercih etmelerini sağlayan faktörleri saptama ve bunları önem derecesine göre sıralama, tüketicileri organik ürün tüketmeye iten faktörleri belirleme, tüketicilerin bu ürünleri tükettikten sonra daha sağlıklı hissedip hissetmediğini belirleme ve tüketicilerin organik ürün tercih etmeme sebeplerini belirleme amacıyla oluşturulmuştur. Çizelge 3.43'te tüketicinin organik ürün tercihini etkileyen faktörler önem derecesine göre sıralanmıştır. Buna göre tüketicilerin organik ürünlere yönelmesindeki en etkili faktör organik ürünlerin doğal ve katkısız olmasıdır, bu faktörü sırasıyla organik ürünlerin kimyasal kalıntı, ilaç ve hormon içermemesi, sağlıklı ve hijyenik olması, lezzetli olması ve son olarak da kontrollü ve sertifikalandırılmış olması izlemektedir.

Çizelge 3.43 Tüketicilerin Organik Ürün Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Derecesine Göre Sıralanması Kümülatif Yüzde (%)

Organik Ürün Tercihini Etkileyen Faktörler	En çok işaretlenen seçenek	Oran	Kümülatif Oran
Organik Ürünlerin Doğal ve Katkısız Olması	1	31.14	31.14
Organik Ürünlerin Kimyasal Kalıntı İlaç ve Hormon İçermemesi	2	25.68	56.82
Organik Ürünlerin Sağlıklı ve Hijyenik Olması	3	21.34	78.16
Organik Ürünlerin Lezzetli Olması	4	12.56	90.72
Organik Ürünlerin Kontrollü ve Sertifikalandırılmış Olması	5	9.28	100.00
Toplam		100.00	

Çizelge 3.44'te tüketicileri organik ürün tüketmeye yönelten sebepleri öğrenmek amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre çocuğumun

sağlıklı beslenmesi için diyenlerin oranı %33,7 olup ailemin sağlıklı beslenmesi için diyenlerin oranı %14,4 olarak hesaplanmıştır. Kümülatif olarak bakıldığında sağlıklı beslenmek için diyenlerin oranı %48,1 olarak hesaplanmıştır. Çizelgeye göre sağlık sorunları yaşadığı için tüketenlerin oranı %15,5, çevreye duyarlı olduğu için tüketenlerin oranı ise %15,0 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre merak ettiğim için tüketiyorum diyenlerin oranı %4,8 bulunmuştur, buna göre merak unsuru tüketicinin organik ürün tüketmesi için çok küçük bir etkiye sahiptir diyebiliriz.

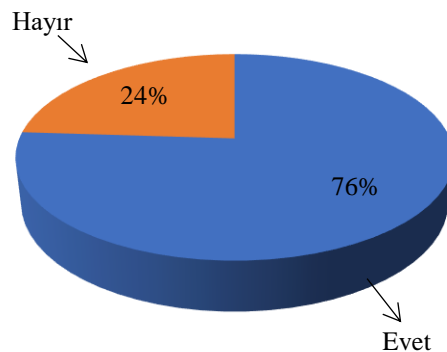
Çizelge 3.44 Organik Ürün Tüketmeye Başlama Sebebi Kümülatif Yüzde (%)

Tüketicinin Organik Ürün Tüketmeye Başlama Sebebi	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sağlık Sorunları Yaşadığım İçin	15,5	15,5
Çocuğumun Sağlıklı Beslenmesi İçin	33,7	49,2
Çevreye Duyarlı Olduğum İçin	15,0	64,2
Ürünler Lezzetli Olduğu İçin	16,6	80,7
Merak Ettiğim İçin	4,8	85,6
Ailemin Sağlıklı Beslenmesi İçin	14,4	100,0
Toplam	100,0	

Tüketicilerin organik ürün tüketmeye başladıktan sonra daha sağlıklı hissedip hissetmediğini öğrenmek amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.45'te yer almaktadır. Katılımcıların %75,9'u evet cevabını vererek daha sağlıklı hissettiğini belirtmiştir.

Çizelge 3.45 Organik Ürün Tüketmeye Başladıktan Sonra Sağlıklı Hissetme Oranı Kümülatif Yüzde (%)

Organik Ürün Tüketmeye Başladıktan Sonra Sağlıklı Hissediyor Musunuz?	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayır	23,5	23,5
Evet	75,9	99,5
Toplam	100,0	

Şekil 3.20 Organik Ürün Tüketmeye Başladıktan Sonra Kendinizi Daha Sağlıklı Hissediyor Musunuz?

Çizelge 3.46’da tüketicilerin organik ürünlere olan talebinin yeteri kadar olmamasının sebebinin öğrenmek amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre fiyatların yüksek olması diyenlerin oranı %33,2 olup gelir düzeylerinin düşük olması diyenlerin oranı %19,8 olarak hesaplanmıştır. Kümülatif olarak bakıldığında talebin az olmasını maddi imkanlara ve geçim şartlarına bağlayanların oranının %53 olduğu ortaya çıkmaktadır. Çizelgeye göre tüketicilerin yeterli bilince sahip olmaması diyenlerin oranı %15,5, çevreye ve sağlığa olan duyarsızlık diyenlerin oranı ise %10,2 olarak bulunmuştur. Bunun haricinde alışkanlıklardan vazgeçilememesi, ürün çeşidinin yetersizliği ve tüketicilerin güvenilir bulmaması da organik ürünlere olan talebin az olmasının diğer sebepleri olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.46 Organik Ürünlere Olan Talebin Yeteri Kadar Olmamasının Nedeni Kümülatif Yüzde (%)

Organik Ürünlere Talebin Yeteri Kadar Olmama Nedeni	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Tüketicilerin Yeterli Bilince Sahip Olmaması	15,5	15,5
Fiyatların Yüksek Olması	33,2	48,7
Gelir Düzeylerinin Düşük Olması	19,8	68,4
Alışkanlıklardan Vazgeçilememesi	9,6	78,1
Ürün Çeşidinin Yetersizliği	9,6	87,7
Çevreye ve Sağlığa Olan Duyarsızlık	10,2	97,9
Tüketicilerin Güvenilir Bulmaması	2,1	100,0
Toplam	100,0	

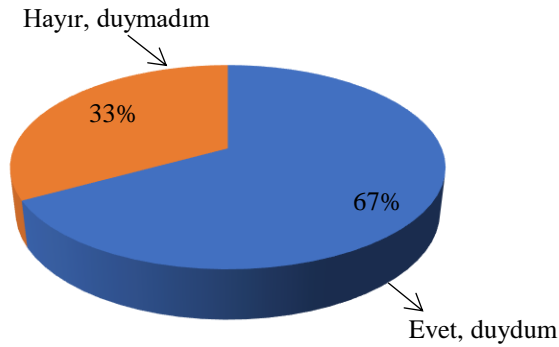
3.1.7. Tüketicinin İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Bilgisinin Ölçümüne Dair Sonuçlar

Bu bölüm hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak tüketicilerin iyi tarım ürünlerine ilişkin bilgilerini ölçmek amacıyla iyi tarım uygulamaları kavramını duyma, iyi tarım ürünlerinin ne olduğunu bilme, iyi tarım ürünü tüketme sıklığını saptama, iyi tarım ürünü satın almama nedeni saptama, en çok tüketilen iyi tarım ürününü belirleme, iyi tarım ürünü tüketmeyenlerin tüketmesini sağlayacak unsurları belirleme, iyi tarım ürünlerinin tanıtımının yeterli bulunup bulunmadığını saptama, iyi tarım ürünleri için ek ödeme yapma istekliliğini saptama amacıyla oluşturulmuştur. Hane halkı anketine katılanların daha önceden iyi tarım uygulamaları kavramı hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları da araştırılmıştır. Çizelge 3.47’de de görülebileceği gibi iyi tarım uygulamaları kavramını duyanların oranı %66,3’tür.

Çizelge 3.47 İyi Tarım Uygulamaları Kavramını Duyma Oranı Kümülatif Yüzde (%)

İyi Tarım Uygulamaları Kavramını Duydunuz mu?	Yüzde	Kümülatif Yüzde
---	-------	-----------------

Hayır, duymadım	33,7	33,7
Evet, duydum	66,3	100,0
Toplam	100,0	

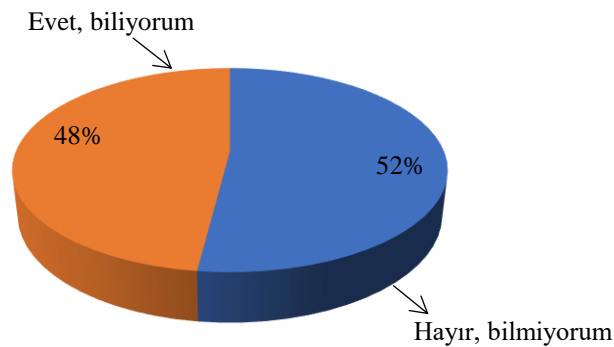

Şekil 3.21 İyi Tarım Uygulamaları Kavramını Duydunuz mu?

Çizelge 3.48’de ankete katılanlara iyi tarım ürünlerinin ne olduğuna yönelik bir soru sorularak katılımcıların bu konudaki tam bilgi oranı saptanmaya çalışılmıştır. Bu kavramı bilenlerin oranı %47,7’dir. Buna göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun iyi tarım uygulamaları kavramını duyduğunu söylemek mümkün ancak gerçek anlamda ne olduğunu bildiklerini söylemek mümkün değildir. Çünkü katılımcıların %52,3’ünün iyi tarım ürünlerine dair bir fikrinin olmadığı saptanmıştır.

Çizelge 3.48 İyi Tarım Ürünlerinin Ne Olduğunu Bilme Oranı

Tam Bilgi Oranı	Oranı (%)
Biliyor	47,7
Bilmiyor	52,3
Toplam	100,0

Şekil 3.22 Tüketicinin İyi Tarım Ürünlerinin Ne Olduğunu Bilme Oranı

Tüketicinin iyi tarım ürünü tüketiminin hangi sıklıkta olduğunu anlamak amacıyla bir soru yöneltmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.49’da yer almaktadır. Buna göre ankete katılanlardan çok nadiren ve nadiren tüketenlerin toplamı %41,8 düzeyindedir. Katılımcıların %2,5’i çok sık alırım ifadesini tercih ederken %29,1’i sık almaya özen gösteririm ifadesini

tercih etmiştir. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap ‘sık almaya özen gösteririm’ olarak belirlenmiştir. Beşli likert ortalaması 2,70 olarak belirlenmiştir.

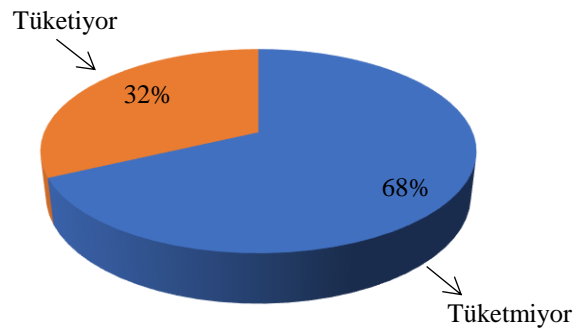
Çizelge 3.49 İyi Tarım Ürünü Tüketiminiz Hangi Sıklıkta Olur? (Likert Ölçekli)

Tüketim Sıklığı	Oran	Kümülatif Oran
Çok Nadiren	21,4	21,4
Nadiren	20,4	41,8
Arada Bir	26,7	68,4
Sık Almaya Özen Gösteririm	29,1	97,5
Çok Sık Alırım	2,5	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 2,70		
Mod : 4		
Standart Hata : 1,17		

Tüketicinin gerçek anlamda iyi tarım ürünü tüketip tüketmediğini anlamak amacıyla bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.50’de yer almaktadır. Buna göre ankete katılanların %68,1 ‘i gerçek anlamda iyi tarım ürünü tüketmiyor.

Çizelge 3.50 Tüketicinin İyi Tarım Ürünü Tüketme Oranı

Tüketici İyi Tarım Ürünü Tüketiyor mu?	Oran	Kümülatif Oran
Tüketiyor	31,9	31,9
Tüketmiyor	68,1	100,0
Toplam	100,0	

Şekil 3.23 Tüketicinin İyi Tarım Ürünü Tüketme Oranı

Bu çalışmanın amaçlarından biri de tüketiciyi iyi tarım ürünü satın almamaya iten faktörleri belirlemektir, Çizelge 3.51’de söz konusu faktörler yer almaktadır. Buna göre katılımcıların cevapları baz alındığında iyi tarım ürünlerini pazarda kolay bulamayanların oranı %28,8, pahalı ürünlerin oranı %26,3, iyi tarım ürünleriyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmayanların oranı ise %18,9 düzeyindedir. Çizelgeye göre katılımcıların %10,9’u gelir

yeterli ama fiyatını yüksek buluyorum, %8,4'ü iyi tarım ürünlerine güvenmiyorum ve %6,7 si ise tükettiğim ürünlerin sağlığa zararlı olmadığını düşünüyorum ifadelerini tercih etmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların iyi tarım ürünü tercih etmemelerini sağlayan iki önemli faktör belirlenmiştir, bunlardan ilki tüketicinin iyi tarım ürünlerini pazarda kolay bulamaması, ikincisi ise tüketici açısından iyi tarım ürünlerinin pahalı bulunmasıdır.

Çizelge 3.51 İyi Tarım Ürünü Satın Almama Nedeni Kümülatif Yüzde (%)

İyi Tarım Ürünü Satın Almama Nedeni	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Tükettiğim Ürünlerin Sağlığa Zararlı Olmadığını Düşünüyorum	6,7	6,7
İyi Tarım Ürünlerine Güvenmiyorum	8,4	15,1
İyi Tarım Ürünleriyle İlgili Yeterli Bilgiye Sahip Değilim	18,9	34,0
İyi Tarım Ürünlerinin Pahalı Olduğunu Düşünüyorum	26,3	60,4
Gelirim Yeterli Ama Fiyatını Yüksek Buluyorum	10,9	71,2
Pazarda Kolay Bulamıyorum	28,8	100,0
Toplam	100,0	

Katılımcıların en çok hangi iyi tarım ürününü tükettiğini anlayabilmek amacıyla Çizelge 3.52'deki gibi kategoriler belirlenmiş ve verilen cevaplara göre en çok tercih edilen ürünün %35,1 oranında sebze olduğu ortaya çıkmıştır. Çizelgeye göre %24,6 oranında yumurta ve %19,6 oranında da meyve seçenekleri tercih edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre %12,6 oranında beyaz et ve %8,1 oranında tıbbi aromatik bitki tercih edilmiştir.

Çizelge 3.52 İyi Tarım Ürünlerinin Hangisini Daha Çok Tüketiyorsunuz? Kümülatif Yüzde (%)

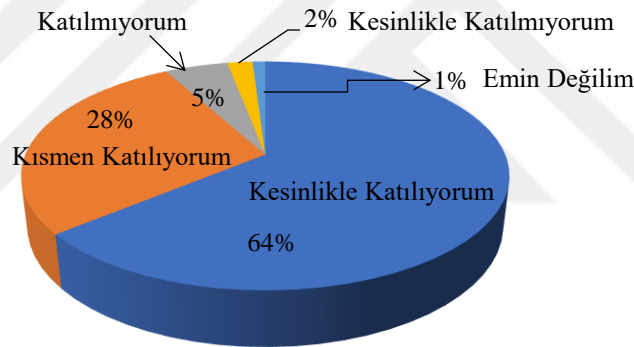
Daha Çok Tüketilen İyi Tarım Ürünü	Oran	Kümülatif Oran
Meyve	19,6	19,6
Sebze	35,1	54,7
Yumurta	24,6	79,3
Beyaz Et	12,6	91,9
Tıbbi Aromatik Bitki	8,1	100,0
Toplam	100,0	

Çizelge 3.53'te ankete katılanlara 'ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararları benim için önemlidir' ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı %64,2, kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %28,4 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup en çok verilen cevap 'kesinlikle katılıyorum' olarak belirlenmiştir. Ortalaması 4,48 olup standart sapması da 0,86 bulunmuştur.

Buna göre katılımcıların cevabı baz alındığında tüketiciler için ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararları önemlidir demek mümkündür.

Çizelge 3.53 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararlarının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)

Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararları Benim İçin Önemlidir	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	1,4	1,4
Katılmıyorum	5,3	6,7
Emin Değilim	,7	7,4
Kısmen Katılıyorum	28,4	35,8
Kesinlikle Katılıyorum	64,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 4,48	
Mod	: 5	
Standart Hata	: ,86	

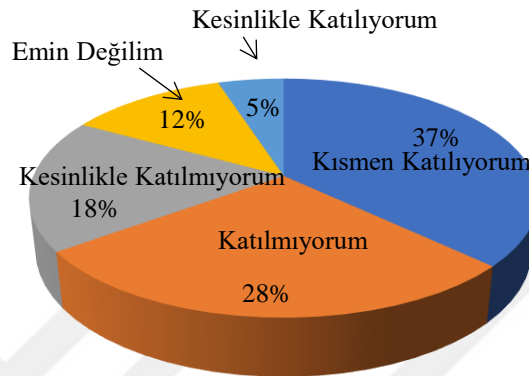
Şekil 3.24 Ürünlerin Çevreye ve Sağlığa Olan Zararları Benim İçin Önemlidir

Çizelge 3.54'te ankete katılanlara 'iyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşabiliyorum' ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %36,5 iken katılmıyorum diyenlerin oranı %28,1 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap 'kısmen katılıyorum' olarak belirlenmiştir. Katılmıyorum diyenlerin oranı kümülatif olarak %45,6 olup katılımcıların büyük bir bölümünün iyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşamadığı sonucuna varılabilir. Ayrıca ortalaması 2,85 standart sapması da 1,24 bulunmuştur.

Çizelge 3.54 İyi Tarım Ürünlerine Rahatlıkla Ulaşabilme (Likert Ölçekli)

İyi Tarım Ürünlerine Rahatlıkla Ulaşabiliyorum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	17,5	17,5
Katılmıyorum	28,1	45,6

Emin Değilim	12,3	57,9
Kısmen Katılıyorum	36,5	94,4
Kesinlikle Katılıyorum	5,6	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 2,85		
Mod : 4		
Standart Hata : 1,24		

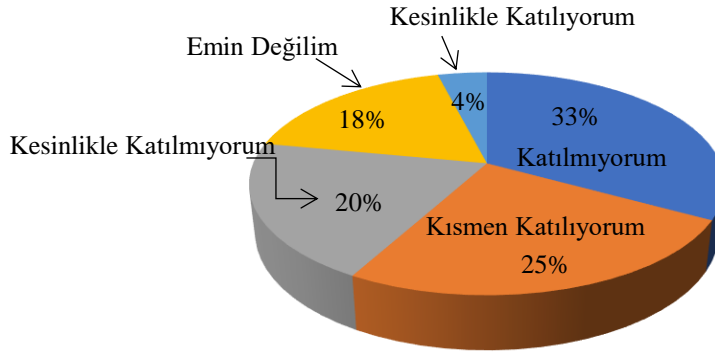

Şekil 3.25 İy Tarım Ürünlerine Rahatlıkla Ulaşabiliyorum

Çizelge 3.55'te ankete katılanlara 'iyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli buluyorum' ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılmıyorum diyenlerin oranı %33,3 bulunup katılmayanların oranının kümülatif olarak %53,3 olduğu saptanmıştır. Kısmen katılıyorum diyenlerin oranı ise %24,6 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 2 olup en çok verilen cevap 'katılmıyorum' olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin organik ürün çeşitliliğini yeterli bulmadığı sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 2,60 standart sapması da 1,18 bulunmuştur.

Çizelge 3.55 İy Tarım Ürünleri Çeşitliliğini Yeterli Bulma (Likert Ölçekli)

İy Tarım Ürünleri Çeşitliliğini Yeterli Buluyorum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	20,0	20,0
Katılmıyorum	33,3	53,3
Emin Değilim	17,5	70,9
Kısmen Katılıyorum	24,6	95,4
Kesinlikle Katılıyorum	4,6	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 2,60		
Mod : 2		
Standart Hata : 1,18		

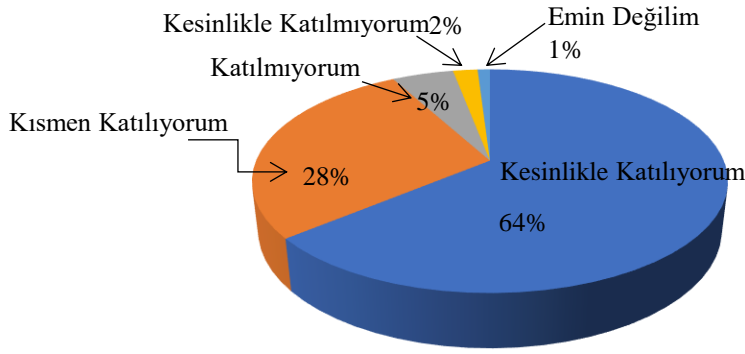

Şekil 3.26 İyi Tarım Ürünleri Çeşitliliğini Yeterli Buluyorum

Çizelge 3.56’da ankete katılanlara ‘satın aldığım ürünlerin çevre dostu olması benim için önemlidir’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı %64,2 bulunup katılanların oranının kümülatif olarak %92,6 olduğu saptanmıştır. Katılmıyorum diyenlerin oranı ise %5,3 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre satın alınan ürünün çevre dostu olmasının tüketici için önemli olduğu sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 4,48 standart sapması da 0,86 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.56 Satın Alınan Ürünlerin Çevre Dostu Olmasının Tüketici İçin Önemi (Likert Ölçekli)

Satın Aldığım Ürünlerin Çevre Dostu Olması Benim İçin Önemlidir	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılıyorum	1,4	1,4
Katılmıyorum	5,3	6,7
Emin Değilim	,7	7,4
Kısmen Katılıyorum	28,4	35,8
Kesinlikle Katılıyorum	64,2	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 4,48	
Mod	: 5	
Standart Hata	: ,86	

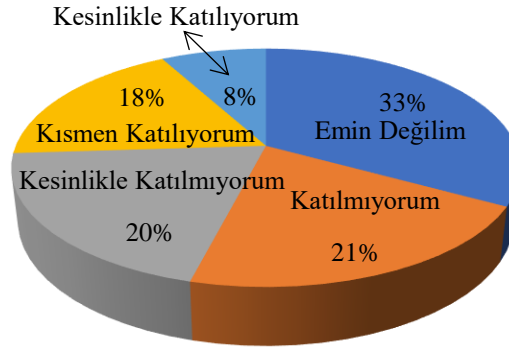

Şekil 3.27 Satın Aldığım Ürünlerin Çevre Dostu Olması Benim İçin Önemlidir

Çizelge 3.57’de ankete katılanlara ‘iyi tarım uygulamalarında denetimlerin yeterli olduğunu düşünüyorum’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre emin değilim diyenlerin oranı %33,0 olup katılmayanların oranının kümülatif olarak %40,7 olduğu saptanmıştır. Kısmen katılıyorum diyenlerin oranı ise %18,2 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 3 olup en çok verilen cevap ‘emin değilim’ olarak belirlenmiştir. Buna göre iyi tarım uygulamalarında denetimin yeterli olup olmadığı konusunda tüketicinin kararsız olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ortalaması 2,74 standart sapması da 1,19 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.57 İyi Tarım Uygulamalarında Denetimi Yeterli Bulma (Likert Ölçekli)

İyi Tarım Uygulamalarında Denetimlerin Yeterli Olduğunu Düşünüyorum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	19,6	19,6
Katılmıyorum	21,1	40,7
Emin Değilim	33,0	73,7
Kısmen Katılıyorum	18,2	91,9
Kesinlikle Katılıyorum	8,1	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 2,74		
Mod : 3		
Standart Hata : 1,19		

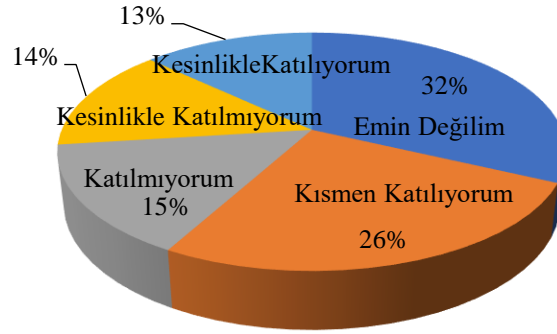

Şekil 3.28 İyi Tarım Uygulamalarında Denetimlerin Yeterli Olduğunu Düşünüyorum

Çizelge 3.58’de ankete katılanlara ‘iyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre emin değilim diyenlerin oranı %31,6 bulunup kısmen katılıyorum diyenlerin oranı ise %25,6 olarak hesaplanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 3 olup en çok verilen cevap ‘emin değilim’ olarak belirlenmiştir. Çizelge incelendiğinde ortaya çıkan bütün oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Buna göre tüketicinin organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında tam bilgi sahibi olmadığı, bu nedenle de bu soruya net bir cevap veremediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca ortalaması 3,07 standart sapması da 1,22 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.58 İyi Tarım Ürünlerinin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibi Olma (Likert Ölçekli)

İyi Tarım Ürünlerinin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibiyim	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	14,4	14,4
Katılmıyorum	15,4	29,8
Emin Değilim	31,6	61,4
Kısmen Katılıyorum	25,6	87,0
Kesinlikle Katılıyorum	13,0	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama : 3,07		
Mod : 3		
Standart Hata : 1,22		

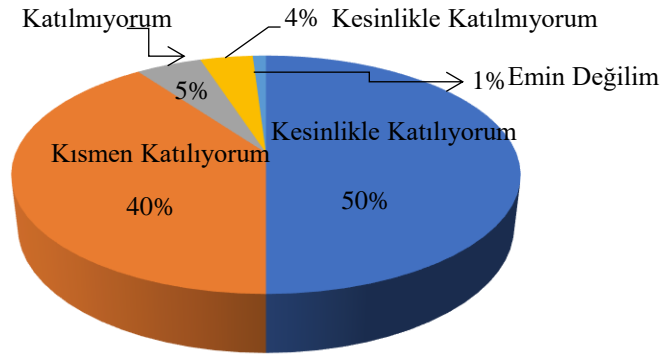

Şekil 3.29 İyi Tarım Ürünlerinin Kontrol ve Denetimi Hakkında Bilgi Sahibiym

Çizelge 3.59’da ankete katılanlara ‘satın aldığım ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okurum’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı %49,8 bulunup katılanların oranının kümülatif olarak %89,8 olduğu saptanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 5 olup en çok verilen cevap ‘kesinlikle katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin satın aldığı ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okuduğu söylenebilir. Ayrıca ortalaması 4,26 standart sapması da 1,00 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.59 Satın Alınan Ürünler Üzerindeki Bilgileri Okuma (Likert Ölçekli)

Satın Aldığım Ürünlerin Üzerindeki Bilgileri Mutlaka Okurum	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	4,2	4,2
Katılmıyorum	4,6	8,8
Emin Değilim	1,4	10,2
Kısım Katılıyorum	40,0	50,2
Kesinlikle Katılıyorum	49,8	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 4,26	
Mod	: 5	
Standart Hata	: 1,00	

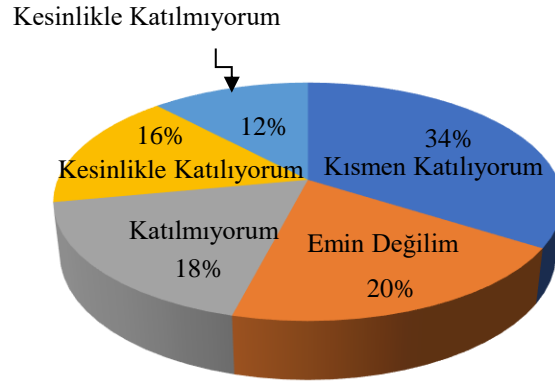

Şekil 3.30 Satın Aldığım Ürünlerin Üzerindeki Bilgileri Mutlaka Okurum

Çizelge 3.60’da ankete katılanlara ‘iyi tarım ürünü olmayan ürünler sağlığa zararlıdır’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kısmen katılıyorum diyenlerin oranı %33,7 bulunup katılanların oranının kümülatif olarak %49,8 olduğu saptanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 4 olup en çok verilen cevap ‘kısmen katılıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin iyi tarım ürünü olmayan ürünleri sağlıklı bulmadığı sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca ortalaması 3,23 standart sapması da 1,26 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.60 İyi Tarım Ürünü Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır (Likert Ölçekli)

İyi Tarım Ürünü Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	12,3	12,3
Katılmıyorum	17,5	29,8
Emin Değilim	20,4	50,2
Kısım Katılıyorum	33,7	83,9
Kesinlikle Katılıyorum	16,1	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 3,23	
Mod	: 4	
Standart Hata	: 1,26	

Şekil 3.31 İyi Tarım Ürünü Olmayan Ürünler Sağlığa Zararlıdır

Çizelge 3.61’de ankete katılanlara ‘doğal ürünlerle iyi tarım ürünleri arasında fark yoktur’ ifadesine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılmıyorum diyenlerin oranı %26,3 bulunup katılmayanların oranının kümülatif olarak %51,6 olduğu saptanmıştır. Bu boyutun mod değeri likert ölçeğinde 2 olup en çok verilen cevap ‘katılmıyorum’ olarak belirlenmiştir. Buna göre tüketicinin doğal ürünlerle iyi tarım ürünleri arasında fark yoktur düşüncesine katılmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca ortalaması 2,56 standart sapması da 1,24 olarak bulunmuştur.

Çizelge 3.61 Doğal Ürünlerle İyi Tarım Ürünleri Arasında Fark Yoktur (Likert Ölçekli)

Doğal Ürünlerle İyi Tarım Ürünleri Arasında Fark Yoktur	Oran	Kümülatif Oran
Kesinlikle Katılmıyorum	25,3	25,3
Katılmıyorum	26,3	51,6
Emin Değilim	21,8	73,3
Kısmen Katılıyorum	20,0	93,3
Kesinlikle Katılıyorum	6,7	100,0
Toplam	100,0	
Ortalama	: 2,56	
Mod	: 2	
Standart Hata	: 1,24	

Şekil 3.32 Doğal Ürünlerle İyi Tarım Ürünleri Arasında Fark Yoktur

İyi tarım ürünleri tüketmeyen tüketicilerin hangi şartlarda bu ürünleri satın alma ihtimalinin olduğunu anlamak amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir, verilen cevaplar Çizelge 3.62’de yer almaktadır. Çizelge 3.62’deki veriler göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların %36,7 si iyi tarım ürünlerinin fiyatı düşerse bu ürünlere yönelebileceğini, %29,2 si ise konuyla ilgili tam bilgi sahibi olursa iyi tarım ürünü satın alma ihtimali olduğunu söylemek mümkündür. Çizelgeye göre katılımcıların %18,3’ü gelirim artarsa, %12,5’i ise güvenirse seçeneklerini tercih etmiştir. Katılımcılardan %3,3 oranında sağlık sorunları yaşarsam cevabı alınmıştır.

Çizelge 3.62 İyi Tarım Ürünleri Tüketmeyenler İçin Tüketimi Sağlayacak Unsurlar Kümülatif Yüzde (%)

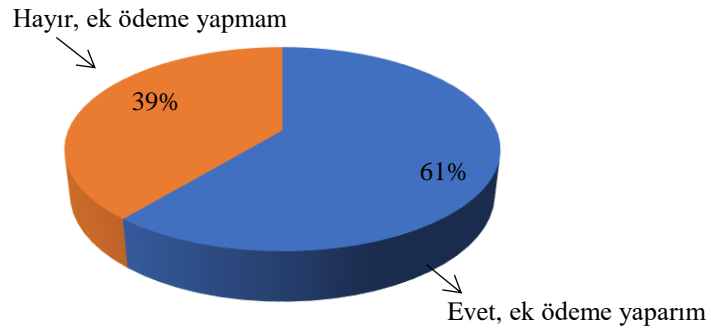
İyi Tarım Ürünü Tüketimini Sağlayacak Unsurlar	Oran	Kümülatif Oran
Gelirim Artarsa	18,3	18,3
İyi Tarım Ürünlerinin Fiyatı Düşerse	36,7	55,0
Konuyla İlgili Tam Bilgi Sahibi Olursam	29,2	84,2
Sağlık Sorunları Yaşarsam	3,3	87,5
Güvenirsem	12,5	100,0
Toplam	100,0	

Tüketicilerin iyi tarım ürünleri için fazladan ödeme isteğinin olup olmadığını anlamak amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir, verilen cevaplar Çizelge 3.63’te yer almaktadır. Elde edilen bulgular sonucunda ankete katılanların %61,1’inin fazladan ödeme yapmaya istekli olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3.63 İyi Tarım Ürünleri İçin Ek Ödeme Yapma İstekliliğini Ölçme

Ek Ödeme Yapma İstekliliği	Oranı	Kümülatif Oran

Hayır	38,9	38,9
Evet	61,1	100,0
Toplam	100,0	

Şekil 3.33 Ek Ödeme Yapma İstekliliği

Çizelge 3.63'te elde edilen sonuçlara göre katılımcıların iyi tarım ürünler için fazladan ödeme yapma istekliliğinde olduğu saptanmıştır, Çizelge 3.64'te ise katılımcıların söz konusu ürünler için ne kadar fazla ödemeye istekli olduğuna ilişkin bir soru yöneltilmiştir. Katılımcılar %73,0 oranında iyi tarım ürünleri için ürünün fiyatının %25 fazlası kadar ödeme yapmaya istekli olmuşlardır, katılımcıların %18,4'ü ise söz konusu ürünün fiyatının %50 fazlası kadar ödeme yapmaya istekli olmuşlardır. Çizelgeye göre katılımcıların %2,9'u ise fiyatı ne olursa olsun alırım seçeneğini tercih etmişlerdir.

Çizelge 3.64 İyi Tarım Ürünlerine Ne Kadar Fazla Ödersiniz? Kümülatif Yüzde (%)

İyi Tarım Ürünlerine Ne Kadar Fazla Ödersiniz?	Oran	Kümülatif Oran
%25 Fazlası	73,0	73,0
%50 Fazlası	18,4	91,4
%75 Fazlası	4,0	95,4
%100 Fazlası	1,7	97,1
Fiyatı Ne Olursa Olsun Alırım	2,9	100,0
Toplam	100,0	

Katılımcılara iyi tarım ürünlerini nereden temin ettiklerine ilişkin bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.65'te yer almaktadır. Buna göre %62,8 düzeyinde bilmiyorum, %23,9 oranında süpermarket cevabı verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %12,3'ünün iyi tarım ürünlerini semt pazarından, %1,1'inin ise köyden temin ettiği ortaya çıkmıştır. Bu araştırma sonucunda tüketicilerin büyük bir bölümünün iyi tarım ürünlerini nereden temin edeceğini bilmediği ortaya çıkmıştır.

Çizelge 3.65 İyi Tarım Ürünü Satın Alınabilecek Yerler Kümülatif Yüzde (%)

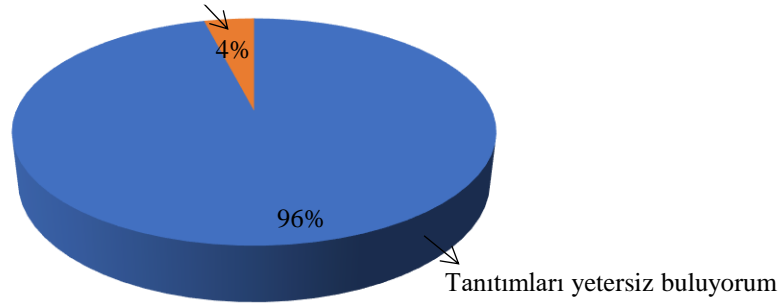
İyi Tarım Ürünü Satın Alınabilecek Yerler	Oran	Kümülatif Oran
Bilmiyorum	62,8	62,8
Semt Pazarı	12,3	75,1
Süpermarket	23,9	98,9
Köy	1,1	100,0
Toplam	100,0	

Ankete katılanlara ‘iyi tarım uygulamalarıyla ilgili tanıtımı yeterli buluyor musunuz?’ şeklinde bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.66’da yer almaktadır. Buna göre katılımcıların %95,8’i tanıtımların yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu durumda iyi tarım uygulamalarıyla ilgili tanıtımları artırmak faydalı olacaktır.

Çizelge 3.66 İyi Tarım Uygulamalarıyla İlgili Tanıtımın Yeterli Bulunma Oranı

Yeterli Bulunma Oranı	Oranı (%)
Yetersiz	95,8
Yeterli	4,2
Toplam	100,0

Tanıtımları Yeterli Buluyorum

Şekil 3.34 İyi Tarım Uygulamaları ile İlgili Tanıtımları Yeterli Bulma Oranı

3.1.8. İyi Tarım Ürünü Tüketen Tüketicilere İlişkin Sonuçlar

Bu bölüm hane halkı anketine katılanların verdikleri cevaplar baz alınarak iyi tarım ürünü tüketenlerin söz konusu ürünleri tercih etmelerini sağlayan faktörleri saptama ve bunları önem derecesine göre sıralama, tüketicileri iyi tarım ürünü tüketmeye iten faktörleri belirleme, tüketicilerin bu ürünleri tükettikten sonra daha sağlıklı hissedip hissetmediğini belirleme ve tüketicilerin iyi tarım ürünlerini tercih etmeme sebeplerini belirleme amacıyla oluşturulmuştur. Çizelge 3.67’de tüketicinin iyi tarım ürünü tercihini etkileyen faktörler önem derecesine göre sıralanmıştır. Buna göre tüketicilerin iyi tarım ürünlerine yönelmesindeki en etkili faktör iyi

tarım ürünlerinin kimyasal kalıntı ilaç ve hormon içermemesidir, bu faktörü sırasıyla iyi tarım ürünlerinin doğal ve katkısız olması, sağlıklı ve hijyenik olması, kontrollü ve sertifikalandırılmış olması ve son olarak da lezzetli olması izlemektedir.

Çizelge 3.67 Tüketicilerin İyi Tarım Ürünü Tercihini Etkileyen Faktörlerin Önem Derecesine Göre Sıralanması Kümülatif Yüzde (%)

İyi Tarım Ürünü Tercihini Etkileyen Faktörler	En Çok İşaretlenen Seçenek	Oran	Kümülatif Oran
İyi Tarım Ürünlerinin Kimyasal Kalıntı İlaç ve Hormon İçermemesi	1	32.91	32.91
İyi Tarım Ürünlerinin Doğal ve Katkısız Olması	2	27.95	60.86
İyi Tarım Ürünlerinin Sağlıklı ve Hijyenik Olması	3	14.28	75.14
İyi Tarım Ürünlerinin Kontrollü ve Sertifikalandırılmış Olması	4	13.06	88.2
İyi Tarım Ürünlerinin Lezzetli Olması	5	11.80	100.00
Toplam		100.00	

Çizelge 3.68’de tüketiciyi iyi tarım ürünü tüketmeye yönelten sebepleri öğrenmek amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre çocuğumun sağlıklı beslenmesi için diyenlerin oranı %26,3 olup ailemin sağlıklı beslenmesi için diyenlerin oranı %8,4 olarak hesaplanmıştır. Kümülatif olarak bakıldığında sağlıklı beslenmek için diyenlerin oranı %34,7 olarak hesaplanmıştır. Çizelgeye göre çevreye duyarlı olduğu için tüketenlerin oranı %16,8, sağlık sorunları yaşadığı için tüketenlerin oranı %15,0 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre merak ettiğim için tüketiyorum diyenlerin oranı %8,4 bulunmuştur, buna göre merak unsuru tüketicinin iyi tarım ürünü tüketmesi için çok küçük bir etkiye sahiptir diyebiliriz.

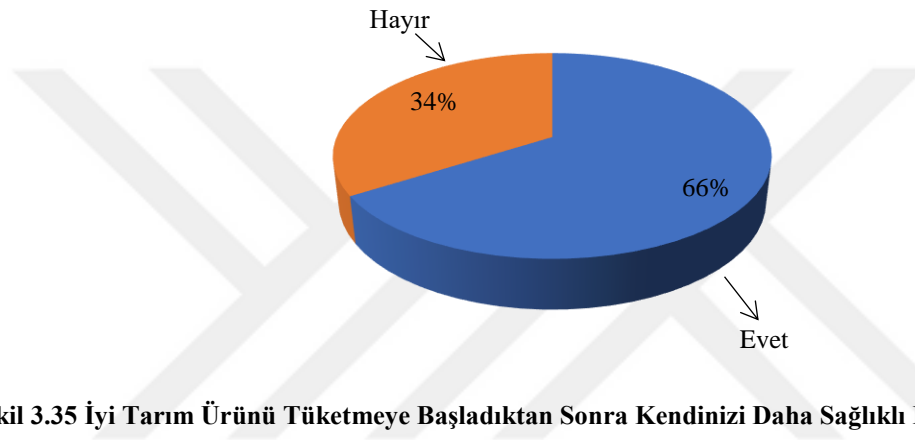
Çizelge 3.68 İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başlama Sebebi Kümülatif Yüzde (%)

Tüketicinin İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başlama Sebebi	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sağlık Sorunları Yaşadığım İçin	15,0	15,0
Çocuğumun Sağlıklı Beslenmesi İçin	26,3	41,3
Çevreye Duyarlı Olduğum İçin	16,8	58,1
Ürünler Lezzetli Olduğu İçin	25,1	83,2
Merak Ettiğim İçin	8,4	91,6
Ailemin Sağlıklı Beslenmesi İçin	8,4	100,0
Toplam	100,0	

Tüketicilerin iyi tarım ürünü tüketmeye başladıktan sonra daha sağlıklı hissedip hissetmediğini öğrenmek amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiş olup verilen cevaplar Çizelge 3.69’da yer almaktadır. Katılımcıların %65,9’u evet cevabını vererek daha sağlıklı hissettiğini belirtmiştir.

Çizelge 3.69 İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başladıktan Sonra Sağlıklı Hissetme Oranı Kümülatif Yüzde (%)

İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başladıktan Sonra Sağlıklı Hissediyor Musunuz?	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayır	34,1	34,1
Evet	65,9	100,0
Toplam	100,0	

Şekil 3.35 İyi Tarım Ürünü Tüketmeye Başladıktan Sonra Kendinizi Daha Sağlıklı Hissediyor Musunuz?

Çizelge 3.70’de tüketicilerin iyi tarım ürünlerine olan talebinin yeteri kadar olmamasının sebebini öğrenmek amacıyla ankete katılanlara bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre tüketicilerin yeterli bilince sahip olmaması diyenlerin oranı %30,5, fiyatların yüksek olması diyenlerin oranı %29,9 olup gelir düzeylerinin düşük olması diyenlerin oranı %15,0 olarak hesaplanmıştır. Çizelgeye göre çevreye ve sağlığa olan duyarlılık diyenlerin oranı ise %9,6 olarak bulunmuştur. Bunun haricinde alışkanlıklardan vazgeçilememesi, ürün çeşidinin yetersizliği ve tüketicilerin güvenilir bulmaması da iyi tarım ürünlerine olan talebin az olmasının diğer sebepleri olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3.70 İyi Tarım Ürünlerine Olan Talebin Yeteri Kadar Olmamasının Nedeni Kümülatif Yüzde (%)

İyi Tarım Ürünlerine Talebin Yeteri Kadar Olmama Nedeni	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Tüketicilerin Yeterli Bilince Sahip Olmaması	30,5	30,5
Fiyatların Yüksek Olması	29,9	60,5
Gelir Düzeylerinin Düşük Olması	15,0	75,4
Alışkanlıklardan Vazgeçilememesi	7,8	83,2
Ürün Çeşidinin Yetersizliği	6,6	89,8

Çevreye ve Sağlığa Olan Duyarsızlık	9,6	99,4
Tüketicilerin Güvenilir Bulmaması	,6	100,0
Toplam	100,0	

3.1.9. Betimsel Analiz Sonuçlarının Özeti

Tanımlayıcı istatistikler sonucunda elde edilen merkezi dağılım ölçülerinden aritmetik ortalama ve mod değeri kullanılmak suretiyle katılımcıların katılım düzeyleri hakkında kesin bir yargıya da karar verilmek istenmiştir. Bunun için detaylı irdeleme sonuçları özetlenerek alınan kararlar Çizelge 3.71’de verilmiştir.

Çizelge 3.71 Betimleyici Analiz Toplu Sonuçları ve Karar (Merkezi Dağılım Ölçüleri Üzerinden)

Boyut/alt boyut	Aritmetik Ortalama	Mod	Karar*
Genel Boyutlar			
Sebze meyvelerdeki kimyasal kalıntının sağlığa zararlı bulunması	4,36	5	Güçlü katılım
Dondurulmuş gıdalardaki ilaç, hormon, kimyasal kalıntı düzeyini yüksek bulma	4,22	5	Güçlü katılım
Konserve gıdalardaki ilaç, hormon, kimyasal kalıntı düzeyini yüksek bulma	4,20	5	Güçlü katılım
Meyve sularındaki ilaç, hormon, kimyasal kalıntı düzeyini yüksek bulma	4,33	5	Güçlü katılım
Unlu mamullerdeki ilaç, hormon, kimyasal kalıntı düzeyini yüksek bulma	3,86	4	Kısmi katılım
Et ürünlerindeki ilaç, hormon, kimyasal kalıntı düzeyini yüksek bulma	3,69	4	Kısmi katılım
Süt ürünlerindeki ilaç, hormon, kimyasal kalıntı düzeyini yüksek bulma	3,88	4	Kısmi katılım
Kimyasal ilaç hormon içeren gıda maddeleri hakkındaki programların tüketim kararına etkisi	3,88	4	Kısmi katılım
Tüketicinin organik ürünlere ilişkin bilgisinin ölçümü			
Ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararlarının önemsenmesi	4,47	5	Güçlü katılım
Organik ürünlere rahatlıkla ulaşım	2,78	4	Kısmi katılım
Organik ürün çeşitliliğini yeterli bulma	2,57	2	Zayıf şikâyet
Satın alınan ürünlerin çevre dostu olması	4,48	5	Güçlü katılım

Organik üretimde denetimleri yeterli bulma	2,59	1	Güçlü şikâyet
Organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma	3,16	4	Kısmi katılım
Ürünlerin üzerindeki bilgileri okuma	4,26	5	Güçlü katılım
Organik olmayan ürünleri sağlığa zararlı bulma	3,65	4	Kısmi katılım
Doğal ürünlerle organik ürünleri aynı bulma	2,83	1	Güçlü şikâyet
Tüketicinin iyi tarım ürünlerine ilişkin bilgisinin ölçümü			
Ürünlerin çevreye ve sağlığa olan zararlarının önemszenmesi	4,48	5	Güçlü katılım
İyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşım	2,84	4	Kısmi katılım
İyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli bulma	2,60	2	Zayıf şikâyet
Satın alınan ürünlerin çevre dostu olması	4,48	5	Güçlü katılım
İyi tarım uygulamalarında denetimleri yeterli bulma	2,74	3	Kararsız
İyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma	3,07	3	Kararsız
Ürünlerin üzerindeki bilgileri okuma	4,26	5	Güçlü katılım
İyi tarım ürünü olmayan ürünleri sağlığa zararlı bulma	3,23	4	Kısmi katılım
Doğal ürünlerle iyi tarım ürünlerini aynı bulma	2,56	2	Zayıf şikâyet

3.2. Faktör Analizi Sonuçları

Faktör analizi birbirleriyle bağlantılı p tane değişkeni bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz ve kavramsal olarak anlamlı ve yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik yöntemidir²¹³.

Faktör analizinin varsayımları²¹⁴:

- Tüm değişkenler ve bu değişkenlerin tüm doğrusal bileşimleri normal dağılır.
- Değişken çiftleri arasında doğrusal ilişki vardır.

²¹³ <https://www.academia.edu/5680238/FaktörAnalizi> (erişim tarihi: 10.04.2019).

²¹⁴ <https://www.academia.edu/5680238/FaktörAnalizi> (erişim tarihi :10.04.2019).

- Verilerin en az aralık ölçeğinde olması gerekir. Sıralı ölçek verilerinin en azından Likert, Thurstone, Goodman ölçekleri ile ölçülmüş olması gerekir.
- Değişkenlerin birbirleriyle çok yüksek ya da çok düşük değil de belirli bir düzeyde ilişkili olması gerekir.
- Örnek büyüklüğü değişken sayısının en az beş katı olmalıdır.

Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek maksadıyla hazırlanan 39 ifadeden oluşan çalışmada, Antalya ilinde yaşayan 285 tüketiciye yüz yüze anket uygulaması yapılmış olup araştırma sonucu elde edilen veriler SPSS 21 programından yararlanılarak faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi yöntemi olarak temel bileşenler yönteminden faydalanılmıştır.

Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçen çalışmada tüketicilerin bilinç düzeyini ölçmek için 39 ifadeden oluşan likert tipli ölçek sorularını değerlendirmeleri istenmiştir. Bu ölçekte katılımcıların her biri “a) Kesinlikle Katılıyorum”, “b) Kısmen Katılıyorum”, “c) Emin Değilim”, “d) Katılmıyorum”, “e) Kesinlikle Katılmıyorum” şeklindeki bir cevap seçeneği üzerinden organik gıda ve iyi tarım ürünleri konusundaki bilinç düzeylerini ve tercihlerini yansıtmışlardır. Ölçekte yer alan değişkenlerin sayısını minimuma çekmek ve değişkenlerin arasındaki ilişkiden faydalanarak yeni yapı oluşumlarına katkı sağlamak amacıyla bir faktör analizi yapılmasına karar verilmiştir. Faktör analizi ile boyut indirgeme ve bağımlılık yapısını sona erdirme amacı güdülür²¹⁵. Burada temel amaç katılımcıların organik gıda ve iyi tarım ürünlerine ilişkin bilinç düzeyini ve tutumlarını ölçmenin yanı sıra bu iki kavramın kıyaslanarak katılımcıların satın alma davranışlarını etkileyen faktörlerin araştırılmasıdır.

Araştırmada kullanılan verilerin keşfedici faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek maksadıyla KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Bartlett Küresellik Testi kullanılmaktadır. KMO değerinin yüksek çıkması, ölçekte yer alan her bir değişkenin, diğer değişkenler açısından değerlendirildiğinde mükemmel bir seviyede tahmin edilebileceğini göstermektedir. Değerlerin sıfır ya da sıfıra yakın çıkması ise korelasyon dağılımı açısından bir problem olduğunu ve bu değerlere yönelik yorum yapmanın sağlıklı olmadığını gösterir. KMO testi yorumlanırken söz konusu değer 0.50'nin altında ise faktör analizinin sürdürülmesi mümkün değildir²¹⁶. KMO değeri 0 ile 1 arasında değişiklik göstermektedir, değerlerin 1'e yaklaşması faktörlerin güvenilirlik düzeyini artırır. Değerler 0.5 ve 0.7 arası ise vasat, 0.7-0.8 arası ise iyi, 0.8-0.9 arasında ise harika ve 0.9'un üzerindeyse mükemmel olarak kabul edilir²¹⁷.

²¹⁵ <https://www.ders.es/faktor2.pdf> (erişim tarihi: 23.04.2019).

²¹⁶ Kaya, 2013: 180; Çokluk ve ark., 2012: 207.

²¹⁷ ders.es/kmo_barlett_testi.docx (erişim tarihi:24.03.2019).

KMO sonuçlarının yer aldığı Çizelge 3.72 incelendiğinde, KMO değerinin 0,746 olduğu göze çarpmaktadır. KMO endeks değeri 0,70-0,80 aralığında çıktığı için kabul edilebilir niteliktedir. Bu bilgiler ışığında örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygun olduğu söylenebilir. Değişkenler arasındaki ilişkinin etkisini gösteren Bartlett küresellik testi değeri 3510,647 istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Çizelgedeki verilere göre $\text{sig} < 0,05$, bu sonuca göre sıfır hipotezi reddedilir ve korelasyon matrisinin özdeş olmadığı yargısına varılır. Ayrıca $p < 0,001$ olduğu için araştırmada bir sonraki adıma geçilebilir²¹⁸. KMO ve Bartlett Küresellik testinden elde edilen sonuçlardan yola çıkarak araştırmanın faktör analizi için uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Çizelge 3.72 KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları

KMO ve Barlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçütü (Measure of Sampling Adequacy)	0,746	
Bartlett Küresellik Testi (Test of Sphericity)	Yaklaşık Ki-Kare Değeri	3510,647
	Serbestlik Derecesi	171
	Anlamlılık Düzeyi	,000

Maddelerin iç tutarlılığının bir göstergesi olan Cronbach alfa katsayısı, ölçekte yer alan maddelerin homojen yapısını yorumlamak veya incelemek amacıyla kullanılır. Cronbach alfa katsayısı yüksekse ölçekteki maddelerin birbiriyle uyum içinde olduğu ve birebir aynı özelliği gösteren maddelerden oluştuğu söylenebilir. Çoğunlukla likert tipi ölçeklerde Cronbach alfa'dan yararlanır²¹⁹.

Cronbach alfa katsayısı²²⁰:

- $0 < R^2 < 0,40$ ise güvenilir değil,
- $0,40 < R^2 < 0,60$ ise düşük güvenilirlikte,
- $0,60 < R^2 < 0,80$ ise oldukça güvenilir,
- $0,80 < R^2 < 1,00$ ise yüksek güvenilirlikte şeklinde yorumlanır.

Bu araştırmada güvenilirliğe ilişkin Cronbach's alpha katsayıları Çizelge 3.73'te verilmiştir. Anketlere uygulanan Cronbach's alpha katsayıları maddeler üzerinden incelendiğinde değerlerin 0.467 ile 0.906 arasında değiştiği görülmektedir. Cronbach's alpha katsayıları faktörler üzerinden değerlendirildiğinde 0.630 ile 0.995 arasında değişen değerler almıştır, anketin genelinde ise 0.770 değerine ulaşılmıştır. Tüm faktörler için Cronbach's Alpha

²¹⁸ ders.es/kmo_barlett_testi.docx (erişim tarihi: 24.03.2019).

²¹⁹ Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19.

²²⁰ Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19.

katsayısı 0.770 olduğu için anketin oldukça güvenilir olduğunu söylemek mümkündür. Güvenilirlik analizi faktörler üzerinden yorumlandığında birinci, ikinci ve üçüncü faktörün yüksek güvenilirliğe sahip olduğu ve dördüncü, beşinci ve altıncı faktörün ise oldukça güvenilir olduğu sonucuna varılabilir.

Çizelge 3.73 Faktörlerin Güvenilirlik Düzeyleri, Cronbach's Alpha Katsayıları

Değişkenler	Alt Faktörler Cronbach's Alpha	Faktörler Cronbach's Alpha	Tüm Faktörler Cronbach's Alpha
Marketten alınan meyve sularındaki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	0.888	0.909	0.770
Marketten alınan dondurulmuş gıdalardaki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	0.893		
Marketten alınan süt ürünlerindeki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	0.892		
Marketten alınan konserve gıdalarındaki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	0.894		
Marketten alınan unlu mamullerdeki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	0.895		
Marketten alınan et ürünlerindeki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	0.899		
Sebze meyvelerdeki kimyasal kalıntının sağlığa zararına dair düşünce	0.906		
Organik ürünlere rahatlıkla ulaşma	0.772	0.828	
Organik ürün çeşitliliğini yeterli bulma	0.786		
İyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli bulma	0.774		
İyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşma	0.798		
Organik ürün satın alırken çevre dostu olmasını önemseme	0.991	0.995	

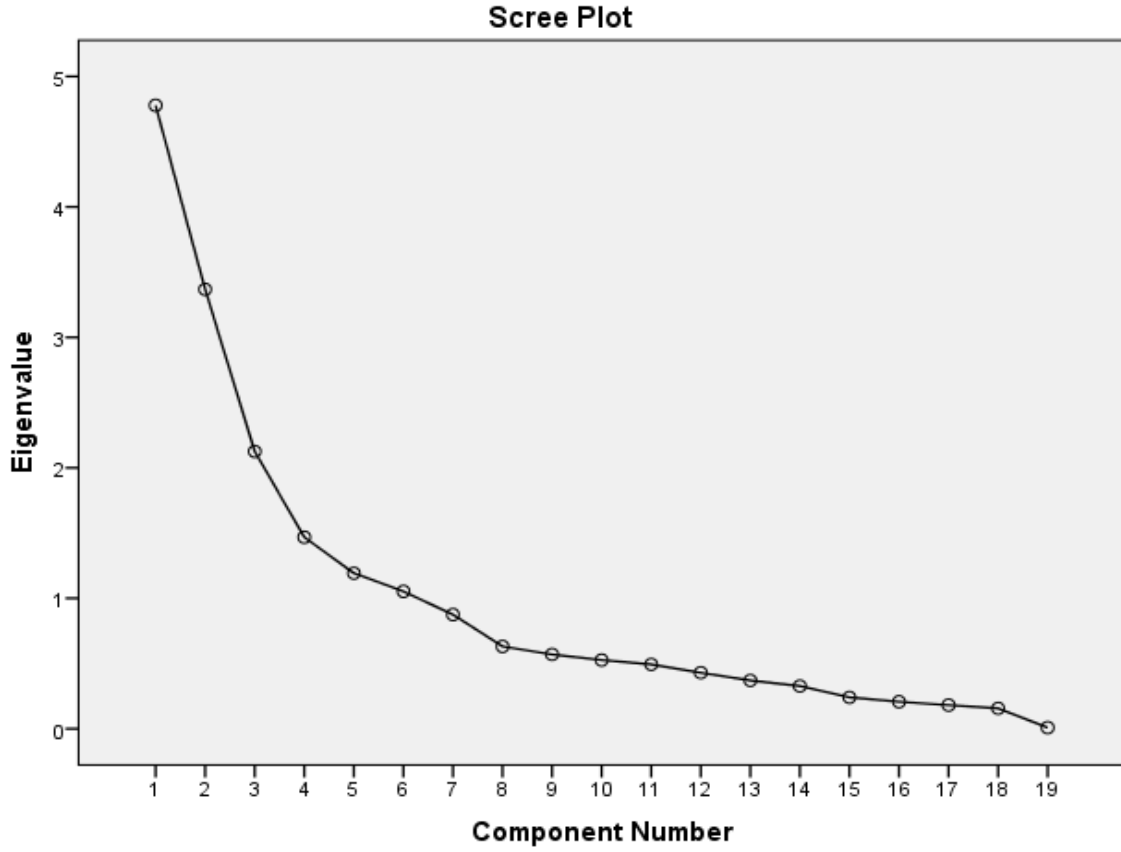
İyi tarım ürünü satın alırken çevre dostu olmasını önemseme	0.991	
Organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim	0.646	0.784
İyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim.	0.646	
Organik olmayan ürünlerin sağlığa zararlı olduğunu düşünme	0.490	0.657
İyi tarım ürünü olmayan ürünlerin sağlığa zararlı olduğunu düşünme	0.490	
Doğal ürünlerle organik ürünlerinin aynı olduğunu düşünme	0.467	0.630
Doğal ürünlerle iyi tarım ürünlerinin aynı olduğunu düşünme	0.467	

Hem güvenilirlik hem de örneklem büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde anketlerin ve verilerin faktör analizi için istatistiki olarak uygun olduğu sonucuna varılmıştır (Çizelge 3.74).

Çizelge 3.74 Verilerin Faktör Analizine Uygunluğu Toplu Gösterimi

KMO Ölçütü	Bartlett Testi	Cronbach alpha
0,746	0,000	0,770

Faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre, özdeğeri 1'in üzerinde olan altı adet faktör tespit edilmiştir. Çalışmada faktör yük değerleri 0,50'nin üzerinde olanlar analizde kullanılmış, 0,50'nin altında olanlar ise analize dahil edilmemiştir. Çizelge 3.75 incelendiğinde faktörlerin toplam varyansa katkılarının sırasıyla %24,14, %14,38, %10,62, %8,62, %8,00 ve %7,82'dir. Altı faktörün toplam açıklanan varyansı kümülatif olarak %73,61 olarak hesaplanmıştır. Toplamda altı faktör olarak belirlenen değişkenlerin sayısı yamaç serpinti grafiğinde de göze çarpmaktadır (Şekil 36). Grafik incelendiğinde; plato ya da düzleşme aşamasına geline noktasından sonra faktörlerin (ilk altı madde sonrası) açıklanan varyansa kayda değer bir katkı sağlamadığını söylemek mümkündür. Bu açıklamalar ışığında ölçek için altı faktörlü bir çözümlemenin tercih edilmesinin daha yerinde olacağı söylenebilir.

Şekil 3.36 Yamaç Serpinti Grafiği

Çizelge 3.75 Açıklanan Toplam Varyans

Bileşen	Başlangıç Değerleri			Yüklerin Kareler Toplamı			Döndürülmüş Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	4,778	25,150	25,150	4,778	25,150	25,150	4,588	24,146	24,146
2	3,368	17,720	42,877	3,368	17,727	42,877	2,733	14,386	38,532
3	2,126	11,187	54,064	2,126	11,187	54,064	2,018	10,621	49,153
4	1,468	7,728	61,793	1,468	7,728	61,793	1,639	8,624	57,777

5	1,193	6,276	68,069	1,193	6,276	68,069	1,521	8,005	65,782
6	1,053	5,542	73,611	1,053	5,542	73,611	1,488	7,829	73,611
7	,875	4,604	78,216						
8	,631	3,320	81,536						
9	,569	2,997	84,533						
10	,526	2,770	87,302						
11	,493	2,595	89,897						
12	,429	2,259	92,157						
13	,370	1,949	94,106						
14	,327	1,721	95,827						
15	,241	1,266	97,093						
16	,207	1,089	98,182						

17	,181	,952	99,135						
18	,156	,822	99,957						
19	,008	,043	100,000						

Çizelge 3.76’da rotasyonlu, döndürülmüş faktör yükleri hesaplanan maddeler üzerinde yapılan analize göre ölçeğin 19 madde ve 6 faktörden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Çizelge 3.76 Döndürülmüş Faktör Yükleri

ALT FAKTÖRLER	FAKTÖRLER					
	1	2	3	4	5	6
Marketten alınan meyve sularındaki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	,876					
Marketten alınan dondurulmuş gıdalardaki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	,837					
Marketten alınan konserve gıdalardaki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	,836					
Marketten alınan süt ürünlerindeki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	,810					
Marketten alınan unlu mamullerdeki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	,788					
Marketten alınan et ürünlerindeki ilaç, hormon veya kalıntı düzeyine dair düşünce	,753					

Sebze meyvelerdeki kimyasal kalıntının sağlığa zararına dair düşünce	,703
İyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli bulma	,821
Organik ürünlere rahatlıkla ulaşma	,789
Organik ürün çeşitliliğini yeterli bulma	,789
İyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşma	,780
Organik ürün satın alırken çevre dostu olmasını önemseme	,985
İyi tarım ürünü satın alırken çevre dostu olmasını önemseme	,980
İyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma	,891
Organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma	,861
Organik olmayan ürünleri sağlığa zararlı bulma	,843
İyi tarım ürünü olmayan ürünleri sağlığa zararlı bulma	,822
Doğal ürünlerle organik ürünlerin aynı olduğunu düşünme	,857
Doğal ürünlerle iyi tarım ürünlerinin aynı olduğunu düşünme	,765

Çizelge 3.76'da verilen bilgiler ışığında analiz sonucunda 6 faktöre ulaşıldığı ve bu faktörlerin alt boyutları incelendiğinde toplamda 19 ifadeye yer verildiği saptanmıştır, faktör yükleri açısından değerlendirildiğinde en yüksek faktör yükünün 0,985 en düşük faktör yükünün ise 0,703 olarak hesaplandığı ortaya çıkmıştır. Çizelge 3.77'de çalışmada yer alan her bir faktörün ayrı ayrı isimlendirildiği ve bu faktörlere ilişkin alt boyutlara yer verildiği görülmektedir. Analiz kapsamında ulaşılan faktörlere ilişkin sonuçları özetlemek gerekirse;

- Hormon- kalıntı faktörü olarak isimlendirilen ilk faktör 7 ifadeden oluşmaktadır Hormon- kalıntı faktörü altında hesaplanan en yüksek yük değeri 0,876 iken en düşük yük değeri 0,703 olarak hesaplanmıştır.

- Pazara ulaşım faktörü olarak isimlendirilen ikinci faktör 4 ifadeden meydana gelmektedir. Faktör altında hesaplanan en yüksek yük değeri 0,821 ve en düşük yük değeri 0,780'dir.
- Çevre dostu olma faktörü olarak isimlendirilen ve 2 ifadeden oluşan üçüncü faktör için hesaplanan yük değerleri 0,985 ve 0,980'dir.
- Denetim faktörü olarak isimlendirilen dördüncü faktör 2 ifade içermektedir. Çizelge incelendiğinde faktör altında hesaplanan yük değerlerinin 0,891 ve 0,861 olduğu görülmektedir.
- Sağlıklı bulma faktörü olarak isimlendirilen beşinci faktör de 2 ifadeden oluşmaktadır. Sağlıklı bulma faktörüne ilişkin hesaplanan yük değerleri 0,843 ve 0,822'dir.
- Bilinç düzeyi olarak isimlendirilen altıncı ve son faktör incelendiğinde faktör kapsamında 2 ifadeye yer verildiği ve faktör yüklerinin 0,857 ve 0,765 şeklinde dağıldığı söylenebilir.

Çizelge 3.77 Organik Gıda Ürünleri ve İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Tüketici Algı ve Tutumları Analizi Değerlendirme Ölçeği

Faktörler	NUMERİK	Alt Boyut (İlgili Maddeler)
Hormon-Kalıntı	HRM/KAL	-Marketten alınan meyve sularındaki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce -Marketten alınan dondurulmuş gıdalardaki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce -Marketten alınan süt ürünlerindeki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce -Marketten alınan konserve gıdalardaki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce -Marketten alınan unlu mamullerdeki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce -Marketten alınan et ürünlerindeki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce -Sebze meyvelerdeki kimyasal kalıntının sağlığa zararına dair düşünce
Pazara Ulaşım	PZR	-Organik ürün çeşitliliğini yeterli bulma -Organik ürünlere rahatlıkla ulaşma

		-İyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli bulma -İyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşma
Çevre Dostu Olma	ÇVDST	-Organik ürün satın alırken çevre dostu olmasını önemseme -İyi tarım ürünü satın alırken çevre dostu olmasını önemseme
Denetim	DNTM	- İyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma -Organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma
Sağlıklı Bulma	SĞLK	-Organik olmayan ürünlerin sağlığa zararlı olduğunu düşünme -İyi tarım ürünü olmayan ürünlerin sağlığa zararlı olduğunu düşünme
Bilinç Düzeyi	BLNÇ	-Doğal ürünlerle organik ürünlerin aynı olduğunu düşünme -Doğal ürünlerle iyi tarım ürünlerinin aynı olduğunu düşünme

ÖNERİ

Dünyada yaşanan gelişim ve değişime paralel olarak organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yükselen bir grafik izlemektedir. Günümüzde insanlar daha sağlıklı ve kaliteli bir hayat sürmek istemekte ve en temel ihtiyaçlarından biri olan beslenme ihtiyacını karşılarken doğal ve sağlıklı ürünlere yönelmektedirler. Özellikle gelişmiş ülkelerde eğitim ve gelir düzeyinin artmasıyla birlikte gıda güvenliği konusu daha da önemsenmekte ve insanlar tüketecekleri gıdayı seçerken daha bilinçli tercihler yapmaktadırlar. Bu süreçte kimyasaldan arındırılmış ya da içerdiği kimyasal düzeyi minimize edilmiş, tarladan sofraya gelinceye kadar her aşaması kayıt altına alınmış, doğaya, insana ve diğer canlılara zarar vermeyen şartlarda üretilmiş olan organik gıda ürünlerine ya da iyi tarım ürünlerine yönelim kaçınılmaz olmuştur. Çocuklarının daha sağlıklı beslenmesini isteyen ebeveynler bu tarz ürünlere yönelmektedir. Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları hem dünya çapında hem de Türkiye’de bu sayılan nedenlerden dolayı günden güne popülerliğini arttırmaktadır.

Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek amacıyla hazırlanan ölçekle, tüketicinin bu kavramlara ilişkin bilinçlilik düzeyini tespit etmek, organik gıda ya da iyi tarım ürünleri tüketimini etkileyen faktörleri belirlemek ve bu ürünleri hiç tüketmeyen tüketicilerin tüketmesini sağlayacak unsurları saptamak amaçlanmıştır. Katılımcıların ankette yer alan ifadelerle ilgili tercihleri göz önünde bulundurularak, birtakım çıkarımlarda ve önerilerde bulunmak mümkündür. Bu önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Tüketiciler organik tarım ve iyi tarım uygulamalarıyla ilgili tanıtımların yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle tüketicinin bu konularda doğru bir şekilde bilgilendirilmesi için gerek sosyal medya üzerinden gerek diğer kitle iletişim araçlarından faydalanılarak bu konuya bir çözüm üretilmeli ve farkındalık kampanyaları başlatılmalıdır.
- Üreticilerin organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına yönelerek doğa dostu bir üretim gerçekleştirebilmesi için üreticiler bu konuda desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.
- Tüketiciler sağlıklı beslenme konusunu önemsemekte ancak hem organik gıda ürünlerinin hem de iyi tarım ürünlerinin fiyatlarını oldukça yüksek bulmaktadır. Bu noktada fiyatların daha makul bir seviyeye çekilmesi gerekmektedir ancak bu düzenlemenin üreticiyi ve çiftçiyi olumsuz yönde etkilememesi için dengeli bir politika izlenmelidir.
- Tüketiciler hem organik gıda ürünlerine hem de iyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşamadıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle tüketici talepleri dikkate alınarak bu ürünler daha kolay erişilebilir hale getirilmelidir.

- Katılımcılar hem organik gıda ürünleri hem de iyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli bulmamaktadır. Bu konuda üretici yönlendirilmeli ve tüketiciyi arzu ettiği ürünlerle buluşturabilmek için gerekli adımlar atılmalıdır.
- Tüketici hem organik tarım hem de iyi tarım uygulamaları açısından kontrol ve denetimin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu noktada gerekli önlemler alınmalı, kontrol ve denetim süreci ciddi anlamda gözden geçirilmeli, varsa sistemdeki aksaklıklar çözülmeli ve tüketicinin aklındaki soru işareti giderilmelidir.
- Tüketicinin gıda alışverişinde sıklıkla tercih ettiği yerlerden biri olan semt pazarlarında organik gıda ürünü olmadığı halde organik diye lanse edilen ürünlerle ilgili tüketiciyi bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Hem organik gıda ürünlerinin hem de iyi tarım ürünlerinin sertifikalı ve kontrol edilebilir ürünler olduğu konusunda tüketici uyarılmalıdır.

SONUÇ

Organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek, tüketicinin bu kavramlara ilişkin bilinçlilik düzeyini tespit etmek, organik gıda ya da iyi tarım ürünleri tüketimini etkileyen faktörleri belirlemek ve bu ürünleri hiç tüketmeyen tüketicilerin tüketmesini sağlayacak unsurları saptamak maksadıyla hazırlanan bu çalışmada iki farklı yöntemden yararlanılmıştır. Bulgular elde edildikten sonra öneriler getirilmiştir. Çalışma Antalya ilinin Kepez, Muratpaşa ve Konyaaltı ilçelerinde yürütülmüş ve 285 tüketiciye yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır.

Bu araştırmada organik tarım ve iyi tarım uygulamaları kavramları ayrı ayrı incelenmiş olup hem organik tarım hem de iyi tarım uygulamalarına yönelik literatür taraması yapılmıştır. Araştırma kapsamında organik tarımın ve iyi tarım uygulamalarının tanımına, tarihçesine, amaçlarına, ilkelerine, avantajlarına ve dezavantajlarına, Türkiye'deki ve dünyadaki gelişimine, bu konulara dair yasal sürecin işleyişine ve küreselleşen dünya düzeninde nasıl konumlandırıldığına ilişkin bölümlere yer verilmiştir.

Araştırmada beşli likert ölçme tekniğinden faydalanılarak Keşfedici Faktör Analizi yöntemi kullanılmış, bu yöntemle göre ölçek oluşturulmuştur. Çalışmada iki farklı yöntem izlenilmiş olup ilk aşamada betimsel istatistiki yöntemlere başvurulmuş, ikinci aşamada ise faktör analizi yöntemi kullanılmış, faktör analizi aracılığıyla faktörler tespit edilmiş ve ölçek oluşturulmuştur.

Elde edilen bulguları kısaca şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Ankete katılan tüketicilerin ortalama yaşı 45'dir.
- Ankete katılan tüketicilerin %53'ü üniversite, %24,6'sı ise lise mezunudur.
- Ankete katılan tüketicilerin %87,4'ü tüketmekte olduğu taze sebze ve meyvelerdeki kimyasal kalıntı, ilaç, hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünmektedir (%57,2 "Kesinlikle katılıyorum", %30,2 "Kısmen katılıyorum").
- Marketten alınan dondurulmuş gıdalardaki kimyasal kalıntı, ilaç, hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünenlerin oranı %81,7'dir (%51,2 "Kesinlikle katılıyorum", %30,5 "Kısmen katılıyorum").
- Marketten alınan konserve gıdalardaki kimyasal kalıntı, ilaç, hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünenlerin oranı %80,3'tür (%51,2 "Kesinlikle katılıyorum", %29,1 "Kısmen katılıyorum").

- Marketten alınan meyve sularındaki kimyasal kalıntı, ilaç, hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünenlerin oranı %85,6'dır (%58,2 “Kesinlikle katılıyorum”, %27,4 “Kısmen katılıyorum”).
- Marketten alınan unlu mamullerdeki kimyasal kalıntı, ilaç, hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünenlerin oranı %70,5'tir (%32,6 “Kesinlikle katılıyorum”, %37,9 “Kısmen katılıyorum”).
- Marketten alınan et ürünlerindeki kimyasal kalıntı, ilaç, hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünenlerin oranı %62,4'tür (%29,8 “Kesinlikle katılıyorum”, %32,6 “Kısmen katılıyorum”).
- Marketten alınan süt ürünlerindeki kimyasal kalıntı, ilaç, hormon düzeyinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşünenlerin oranı %70,8'dir (%35,4 “Kesinlikle katılıyorum”, %35,4 “Kısmen katılıyorum”).
- Tüketicilerin %93,0'ü organik ya da ekolojik tarım kavramını duymuştur.
- Tüketicilerin %84,6'sı organik ya da ekolojik tarım kavramının ne olduğunu bilmektedir.
- Tüketicilerin %64,2'si ambalajsız satılan organik taze meyve-sebzelerin organik ürün sertifikası ile birlikte satılması gerektiğini bilmektedir.
- Tüketicinin %61,8'i organik ürün tüketmemektedir.
- Organik ürünler için ek ödeme yapma konusunda istekli olanların oranı %61,4'tür.
- Organik tarımla ilgili tanıtımı yetersiz bulanların oranı %92,3'tür.
- Kimyasal ilaç ve hormon içeren gıda maddelerinin sağlığa olumsuz etkilerini anlatan programların tüketici kararlarını etkileme oranı %77,6'dır (%33,0 “Tamamen etkiliyor”, %44,6 “Kısmen etkiliyor”).
- Tüketicilerin %92'si satın aldıkları ürünlerin çevreye ve sağlığa zarar vermemesini (organik ürünlerle ilgili genel ifadeler kapsamında) önemsemektedir (%63,9 “Kesinlikle katılıyorum”, %28,1 “Kısmen katılıyorum”).
- Tüketicilerin %52,3'ü organik ürünlere rahatlıkla ulaşabiliyorum ifadesine katılmamaktadır (%21,4 “Kesinlikle katılmıyorum”, %30,9 “Katılmıyorum”).
- Tüketicilerin %59,3'ü organik ürün çeşitliliğini yeterli buluyorum ifadesine katılmamaktadır (%23,9 “Kesinlikle katılmıyorum”, %35,4 “Katılmıyorum”).
- Satın aldıkları ürünlerin çevre dostu olmasını (organik ürünlerle ilgili genel ifadeler kapsamında) önemseyenlerin oranı %92,3'tür (%64,2 “Kesinlikle katılıyorum”, %28,1 “Kısmen katılıyorum”).

- Organik üretimde denetimin yeterli olduğunu düşünüyorum ifadesine katılmayanların oranı %53'tür (%27,7 “Kesinlikle katılmıyorum”, %25,3 “Katılmıyorum”).
- Organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim ifadesine katılanların oranı %46,3 iken katılmayanların oranı %30,5 olarak hesaplanmıştır.
- Tüketicilerin %89,8'i satın aldığım ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okurum ifadesine (organik ürünlerle ilgili genel ifadeler kapsamında) katılmaktadır (%49,8 “Kesinlikle katılıyorum”, %40 “Kısmen katılıyorum”).
- Organik olmayan ürünler sağlığa zararlıdır ifadesine katılanların oranı %64,2'dir (%31,9 “Kesinlikle katılıyorum”, %32,3 “Kısmen katılıyorum”).
- Katılımcıların %46,3'ü doğal ürünlerle organik ürünlerin farklı olduğunu, %40'ı ise aynı olduğunu düşünmektedir.
- Katılımcıların %75,9'u organik ürün tüketmeye başladıktan sonra daha sağlıklı hissettiğini ifade etmektedir.
- Katılımcıların %66,3'ü iyi tarım uygulamaları kavramını duymuştur.
- Katılımcıların %52,3'ü iyi tarım uygulamaları kavramının ne olduğunu bilmemektedir.
- Tüketicilerin %68,1'i iyi tarım ürünü tüketmemektedir.
- Tüketicilerin %92,6'sı satın aldıkları ürünün çevreye ve sağlığa zarar vermemesini (iyi tarım ürünlerine ait genel ifadeler kapsamında) önemsemektedir (%64,2 “Kesinlikle katılıyorum”, %28,4 “Kısmen katılıyorum”).
- Katılımcıların %45,6'sı iyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşabiliyorum ifadesine katılmamaktadır, %42,1'i ise iyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşabildiklerini ifade etmektedir.
- Tüketicilerin %53,3'ü iyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli buluyorum ifadesine katılmamaktadır (%33,3 “Kesinlikle katılmıyorum”, %20 “Katılmıyorum”).
- Satın aldıkları ürünlerin çevre dostu olmasını (iyi tarım ürünlerine ait genel ifadeler kapsamında) önemseyenlerin oranı %92,6'dır (%64,2 “Kesinlikle katılıyorum”, %28,4 “Kısmen katılıyorum”).
- İyi tarım uygulamalarında denetimin yeterli olduğunu düşünüyorum ifadesine katılmayanların oranı %40,7'dir, bu ifadeye ilişkin net bir fikir sahibi olmayanların oranı ise %33'tür.
- İyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibiyim ifadesine katılanların oranı %38,6, katılmayanların oranı %29,8, bu ifadeye ilişkin net bir fikir sahibi olmayanların oranı ise %31,6'dır.

- Tüketicilerin %89,8'i satın aldığı ürünlerin üzerindeki bilgileri mutlaka okurum ifadesine (iyi tarım ürünlerine ait genel ifadeler kapsamında) katılmaktadır (%49,8 “Kesinlikle katılıyorum”, %40 “Kısmen katılıyorum”).
- İyi tarım ürünü olmayan ürünler sağlığa zararlıdır ifadesine katılanların oranı %49,8'dir (%16,1 “Kesinlikle katılıyorum”, %33,7 “Kısmen katılıyorum”).
- Katılımcıların %51,6'sı doğal ürünlerle iyi tarım ürünleri arasında fark yoktur ifadesine katılmamaktadır (%25,3 “Kesinlikle katılmıyorum”, %26,3 “Katılmıyorum”).
- İyi tarım ürünleri için ek ödeme yapma konusunda istekli olanların oranı %61,1'dir.
- İyi tarım uygulamalarıyla ilgili tanıtımı yetersiz bulanların oranı %95,8'dir.
- Katılımcıların %65,9'u iyi tarım ürünü tüketmeye başladıktan sonra daha sağlıklı hissettiğini ifade etmektedir.

Çalışmanın ikinci aşamasında elde edilen bulgulara faktör analizi ile ulaşılmıştır. Organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının kıyaslanması amacıyla organik gıda ürünleri ve iyi tarım ürünlerine ilişkin tüketici algı ve tutumlarını ölçmek amacıyla hazırlanan ölçekte katılımcıların her biri “a) Kesinlikle Katılıyorum”, “b) Kısmen Katılıyorum”, “c) Emin Değilim”, “d) Katılmıyorum”, “e) Kesinlikle Katılmıyorum” şeklindeki bir cevap seçeneği üzerinden organik gıda ve iyi tarım ürünleri konusundaki bilinç düzeylerini ve tercihlerini yansıtmıştır. Tüketicilerin ölçekte belirlenmiş olan ifadelere katılım düzeyini belirlemek amacıyla çeşitli analizler yapılmış olup bilimsel yöntemler ışığında çeşitli ifadelerle katılım düzeyini ölçmeye çalışan maddelerden ortak varyanslar çıkarılarak faktörler elde edilmiştir. Çalışmada anket soru formu kapsamında birçok soru ifadesine yer verilmiştir. Tüketicilerin katılım düzeyi analiz edilip ölçüldüğünde beşli likert eğilim cevaplarının kullanıldığı soruların sayısı 19 olarak belirlenmiştir. 19 maddeden oluşan ölçek birbirinden bağımsız altı faktöre indirgenmiştir. Bu faktörler ve maddeler farklı istatistiksel testlere göre değerlendirilerek anlamlı bulunmuştur. Araştırmada keşfedici faktör analizinden yararlanılarak orijinal ölçek hazırlanmıştır.

Elde edilen faktörler ve model şu şekildedir:

- Hormon-kalıntı faktörü ve ilgili ifadeler
 - Marketten alınan meyve sularındaki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce
 - Marketten alınan dondurulmuş gıdalardaki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce
 - Marketten alınan süt ürünlerindeki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce
 - Marketten alınan konserve gıdalardaki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce

- Marketten alınan unlu mamullerdeki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce
- Marketten alınan et ürünlerindeki ilaç, hormon ve kalıntı düzeyine dair düşünce
- Sebze meyvelerdeki kimyasal kalıntının sağlığa zararına dair düşünce
- Pazara ulaşım faktörü ve ilgili ifadeler
- Organik ürün çeşitliliğini yeterli bulma
- Organik ürünlere rahatlıkla ulaşma
- İyi tarım ürünleri çeşitliliğini yeterli bulma
- İyi tarım ürünlerine rahatlıkla ulaşma
- Çevre dostu olma faktörü ve ilgili ifadeler
- Organik ürün satın alırken çevre dostu olmasını önemseme
- İyi tarım ürünü satın alırken çevre dostu olmasını önemseme
- Denetim faktörü ve ilgili ifadeler
- Organik ürünlerin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma
- İyi tarım ürünlerinin kontrol ve denetimi hakkında bilgi sahibi olma
- Sağlıklı bulma faktörü ve ilgili ifadeler
- Organik olmayan ürünlerin sağlığa zararlı olduğunu düşünme
- İyi tarım ürünü olmayan ürünlerin sağlığa zararlı olduğunu düşünme
- Bilinç düzeyi faktörü ve ilgili ifadeler
- Doğal ürünlerle organik ürünlerin aynı olduğunu düşünme
- Doğal ürünlerle iyi tarım ürünlerinin aynı olduğunu düşünme

KAYNAKÇA

- Altındışli, A., Aksoy U., Onoğur E., Anaç D., Abay C. ve Algan N. (ed.).(2001). *Türkiye I. Ekolojik Tarım Sempozyumu*. Tıbyan Yayıncılık, İzmir.
- Anlar, B. (2008). *AB Adayı Olarak Türkiye’de Ekolojik Tarım Uygulamalarının Yeri ve Çevresel Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Ataseven, Y. (2014). “Türkiye’de İyi Tarım Uygulamaları’na Yönelik Politikadaki Gelişmeler”. *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*. 3-5 Eylül 2014, Samsun, 158-165.
- Ataseven, Y. ve Güneş, E. (2008). “Türkiye’de İşlenmiş Organik Tarım Ürünleri Üretimi ve Ticaretindeki Gelişmeler*”. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2): 27-33.
- Aydın Eryılmaz, G., Demiryürek, K. ve Emir, M. (2015). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de organik tarım ve gıda ürünlerine karşı tüketici davranışları”. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 30 (2): 199-206.
- Aytoğu, R. K. (2006). *Organik Tarım Analizi ve AB Pazarı Fırsatı*. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Aydın Eryılmaz, G. ve Kılıç, O. (2018). “Türkiye’de Sürdürülebilir Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları”. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21 (4):624-631.
- Bahşı, N. ve Akça, A. (2019). “Tüketicilerin Organik Tarım Ürünlerine Bakış Açılarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Osmaniye ve Şanlıurfa İlleri Örneği”. *KSÜ Tarım ve Doğa Derg*, 22 (1): 26-34.
- Bayram, B., Yolcu, H. Ve Aksakal, V. (2007). “Türkiye’de Organik Tarım ve Sorunları”. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 38 (2): 203-206.
- Baysel, B. (2013). *Türkiye’de Organik Tarım Üretiminin Önemi ve Tarımsal Ürün İhracatı İçerisindeki Payı*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bıykoğlu, Ş. (2010). *Organik gıdalarla ilgili tüketici davranışlarının belirlenmesi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Canavari, M.,Bazzani, G. M., Spadoni, R. ve Regazzi, D. (2002). “Food safety and organic fruit demand in Italy: a survey”, *British Food Journal* ,104 (3,4,5): 220-232.
- Çelik, S. (2013). “Kimler, Neden Organik Gıda Satın Alıyor? Bir Alan Araştırması”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 93-108.

- Demiryürek, K. Ve Bozoğlu, M. (2007). “Türkiye’nin Avrupa Birliği Organik Tarım Politikasına Uyumu”. *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, 22 (3):316-321.
- Deveci, Z. (2014). *Organik Tarım ve Gıda Piyasaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Deviren Vatansever, N. ve Çelik, N. (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de Organik Tarımın Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (48): 669-678.
- Doğan, B. (2017). *Üreticilerin İyi Tarım Uygulamaları İstekliliklerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Kahramanmaraş İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Döndaş, A. (2013). *Tüketicilerin Organik Gıda Almasını Etkileyen Faktörlerin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.
- Durmaz Hatunoğlu, D. (2010). *Türkiye ve Dünya’da Organik Tarımın Ekonomik Boyutu: Organik Tarımın Adana İli Ekonomisindeki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Emir, M. ve Demiryürek, K. (2014). “Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Organik Tarım Mevzuatındaki Gelişmeler Ve Son Yönetmeliklerin Analizi”. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 11 (2): 21–28.
- Er, C. (2009). *Organik Tarım Bakımından Türkiye’nin Potansiyeli, Bugünkü Durumu ve Geleceği*. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Ersun, N. ve Arslan, K. (2011). *Türkiye’de Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Üretim ve Pazarlama Esasları*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Er, C. ve Başalma, D. (2008). *Organik Tarımdaki Gelişmeler*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Ersoy, N., Yılmaz, S. ve Gümüş, E. (2017). “AB sürecinde iyi tarım uygulamalarının önemi”. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 30 (2): 133-136.
- Eti, H. S. (2014). *Organik Gıdaların Pazarlanması ve Organik Gıdalara Karşı Tüketici Tutum ve Davranışları Analizi*. Doktora Tezi. T.C. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Tekirdağ.
- Ganpat, W., Badrie, N., Walter, S., Roberts, L., Nandlal, J. ve Smith, N. (2014). “Compliance with Good Agricultural Practices (GAPs) by state-registered and non-registered vegetable farmers in Trinidad, West Indies”. *Food Security*, 6 (1): 61-69.
- Giannakas, K. (2002). “Information Asymmetries and Consumption Decisions in Organic Food Product Markets”. *Canadian Journal Of Agricultural Economics*, 50 (1): 35-50.
- Gökalp, H. Y. (2001). *Organik Tarım El Kitabı*. T.C. Tarım Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.

- Gözen, H. (2010). *Seracılık Üretimi Faaliyetlerinde İyi Tarım Uygulamaları Kıbrıs Magosa Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Gülgör Doğan, E. (2017). *Organik Tarım Ekonomisi ve Tüketici Eğilimleri*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Gürses, S. T. (2014). *Organik Ürünlerin Tüketim Eğilimleri ve Tüketici Profiline Belirlenmesi: Sakarya İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Güzel, M. (2012). *Tarımda Kalite Uygulamaları Kapsamında İyi Tarım Uygulamalarının (Gap) Yeri ve Bir Örnek Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hasdemir, M. (2011). *Kiraz Yetiştiriciliğinde İyi Tarım Uygulamalarının Benimsenmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hurma, H., Yılmaz, F. ve Demirkol, C. (2010). “İyi Tarım Uygulamalarının Tüketicilere Yansımaları, Tekirdağ İli Örneği”. *TÜRKİYE IX. TARIM EKONOMİSİ KONGRESİ*. 2010, Şanlıurfa, 645-652.
- İnci, H., Karakaya, E. ve Şengül, A. Y. (2017). “Organik Ürün Tüketimini Etkileyen Faktörler (Diyarbakır İli Örneği)”. *KSÜ Doğa Bil. Derg.*,20 (2): 137-147.
- İpek, S. ve Yaşar Çil G. (2010). “ULUSLARARASI TİCARİ BOYUTUYLA ORGANİK TARIM VE DEVLET DESTEKLERİ”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*,5(1):135-162.
- İsmayil, G. (2016). “Gıda Güvencesinin Sağlanmasında Uluslararası İş Birliğinin Önemi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42): 683-691.
- İyi Tarım Uygulamaları Komitesi ve Tügem Alternatif Üretim Teknikleri Daire Başkanlığı. (2006). *İyi Tarım Uygulamaları Biber*. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Karabaş, S. ve Gürler, A. Z. (2012). “Organik Ürün Tercihinde Tüketici Davranışları Üzerine Etkili Faktörlerin Logit Regresyon Analizi İle Tahminlenmesi”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (10): 129-156.
- Karabaş, S. ve Tekmen Erenler, E. (2019). “Tarım Sektöründe Sosyal Sermaye ve Bilişim Teknolojileri Kullanım Düzeyi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,12(62): 1394-1411.

- Karkacıer, O. ve Karabaş, S. (2013). “İyi Tarım Uygulamaları ve Tüketici Davranışları (Logit Regresyon Analizi)(*)”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 30 (2): 71-79.
- Karkacıer, O. ve Karabaş, S. (2016). *Türkiye’de Arazi Toplulaştırması Uygulamalarının Ekonomik Etkinliği, Sorunları ve Çiftçi Memnuniyet Analizi*. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2016). *Araştırma Geliştirme Destekleri Proje Sonuç Raporu*, Tagem 14/Ar-Ge 61.
- Kaya, M. F. (2013). “Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28: 175-193.
- Kırmacı, M. V. (2003). *Dış Ticarete Organik Tarımın Stratejik Yerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurt, Z. (2006). *Organik Tarım Ürünleri Pazarlaması ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kurtar, E. S. ve Ayan, A. K. (2004). “ORGANİK TARIM VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU”. *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, 19 (1):56-64.
- Köse, B. ve Odabaş, F. (2005). “Bağcılıkta Organik Tarım”. *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, 20 (3):96-104.
- Lampkin, N. (2002). “Development Of Policies For Organic Agriculture”. *Proceedings Of The Uk Organic Research Conference, 2002, Aberystwyth*, 321-324.
- Lee, H. ve Fowler, S. (2002). “A critique of methodologies for the comparison of organic and conventional farming systems”. *Proceedings of the COR Conference. 26-28 Mart 2002, Aberystwyth*, 281-284.
- Lüleci, S. (2012). *İzmir’de Organik Gıdalara İlişkin Tüketici Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Marangoz, M. (2008). *Organik Ürünlerin Pazarlanması*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Merdan, K. (2014). *Türkiye’de Organik Tarımın Ekonomik Analizi: Doğu Karadeniz Uygulaması*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Nardalı, S. (2011). *Organik Ürünlerin Pazarlanması ve Etik Sorunlar*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Nur, G., Deveci, H. A., Kırpık, M. A., Nur, Ö., Bağrıaçık, N. ve Yıldız, Y. (2016). “Sürdürülebilir Üretim Yaklaşımı: Ekolojik Tarım”. *Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9 (2): 3-8.

- Okudum, R., Alaeddinoğlu F. ve Őeremet M. (2017). "Literatürde Organik Tarım Terminolojisi: Organik Tarımla İlişkili Dergilerde Bir İçerik Analizi". *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1): 14-28.
- Onurlubaş, E. ve Doğan, H. G. (2016). "Türkiye'de Organik Ürün Tüketiminin Mevcut Durumu ve Tüketici Eğilimleri". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54): 353-367.
- Öner Aba, G. ve IŞın, Ő. (2014). "Dünyada ve Türkiye'de İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi". *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*. 3-5 Eylül 2014, Samsun, 19-25.
- Öner, G. ve IŞın, Ő. (2010). "Globalgap EŞdeğerlik Sertifikasyon Sisteminin Dünyadaki Örneklere ve Türkiye'de Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi". *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*. 22-24 Eylül 2010, Şanlıurfa, 637-644.
- Özbek, F. Ő. ve Fidan, H. (2010). "Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Gıda Standartları". *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 24 (1): 92-100.
- Özer, O. G. (2008). *Organik Tarım Ürünlerinin Talep Açısından İrdelenmesi: anakkale Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. anakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Pilak, C. (2018). *Zeytinde İyi Tarım Uygulaması Yapan Üreticilerin YetiŐtiriciliđe Karşı Eğilimlerinin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Sandallıoğlu, A. (2014). *Adana İlinde Organik Tarım Ürünleri Tüketimi ve Tüketici Eğilimleri*. Doktora Tezi. ukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Sarıkaya, N. (2007). "Organik Ürün Tüketimini Etkileyen Faktörler ve Tutumlar Üzerine Bir Saha alıŐması". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2):110-125.
- Sayın, C. (2002). "Avrupa Birliği'nde Organik Tarıma Yönelik Politikalar". *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 15 (2): 31-38.
- Sayın, C. (2002). *Dünya, AB ve Türkiye'de Organik Tarıma Yönelik Gelişmeler ve İzlenen Politikalar*. İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İzmir.
- Sayın, C., Mencet, M. N. ve TaŐçıođlu, Y. (2004). "Avrupa Birliği'nde EUREPGAP Uygulamaları ve Yaş Meyve ve Sebze İhracatımıza Olası Etkileri". *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi*. 16-18 Eylül 2004, Tokat, 37-43.
- Sirat, A. (2016). "Organik Tahıl Tarımı". *YYÜ TAR BİL DERG*, 26 (3): 455-474.
- Şahin, B. ve Vural, T. (2006). *Organik Tarım*. Çiftçi Eğitimi ve Yayım Őube Müdürlüğu, Bursa.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2013). "*Organik Tarım Ulusal Eylem Planı 2013-2016*". T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.

- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2015). “*Tarım Yetiştiricilik Sistemleri*”. T.C. MEB, Ankara.
- Tirkeş, Ç. (2008). Yeşil Pazarlama: *Türkiye’de Organik Gıda Ürünlerinin Kullanımını Arttırmaya Yönelik Stratejiler*. Doktora Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toprak, F. E. (2015). *Avrupa Birliği’nde Yeşil Tarım Uygulamaları ve Türkiye İle Karşılaştırılması*. AB Uzmanlık Tezi. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2016). *Tarım Raporu*. Küçük Mucizeler Yayıncılık ve İletişim Hizmetleri. İstanbul.
- Ustaahmetoğlu, E. ve Toklu, İ. T. (2015). “Organik Gıda Satın Alma Niyetinde Tutum, Sağlık Bilinci ve Gıda Güvenliğinin Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (1): 197-211.
- Yaşar, G. (2017). “İyi Tarım Uygulamaları: Migros Ticaret Anonim Şirketi Örneği”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2): 503-524.
- Yaşlıoğlu M. M. (2017). “Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması”. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel Sayı): 74-85.
- Yılmaz, S., Ersoy, N., Gümüş, E. ve Aydın, B. (2017). “Good Agricultural Practices in Turkish Aquaculture”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Eğirdir Su Ürünleri Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 231-238.
- Yıldız, D. (2009). *AB-Türkiye Tarım Politikalarının Uyumlaştırılması ve Organik Tarım*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. BAĞÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ, İstanbul.
- Yıldız, D. ve Uzunsakal, E. (2018). “Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama”. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1): 14-28.
- Yıldız, E. (2010). *Organik Tarım Ürünlerinde Fiyatlandırma Politikaları: Eskişehir İlinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yılmaz, S. ve Yılmaz, İ. (2017). “Avrupa Birliği Sürecinde Gıda Sektöründe İzlenebilirlik ve Türkiye Uygulamaları”. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6 (ICAFOF 2017 Özel Sayı): 243-253.
- Yolcu, N. (2013). *Organik Tarım ve Türkiye’de Organik Tarımın İstihdam Yaratma Potansiyeli*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akdoğan, K., “İyi Tarım Uygulamaları Gap-Teyap”. <https://www.gapteyap.org/wp-content/uploads/2015/02/itu.pdf> (erişim tarihi: 27.03.2019).
- Akın, M., “Örnekleme Yöntemi”. https://www.academia.edu/5382437/Ornekleme_yontemi (erişim tarihi: 23.04.2019).
- Atış, E., “Tarım ve Çevre”,
https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf
(erişim tarihi: 17.02.2019).
- Başak Ekolojik, “Organik Tarım”. <http://basakekolojik.com.tr/> (erişim tarihi: 03.11.2018).
- Bayes Araştırma, “Araştırma Süreci, Örnekleme”. <https://www.bayesarastirma.com.tr/pazar-arastirmasi-pazar-arastirmasi-konulari/> (erişim tarihi: 24.04.2019).
- Boran, Ş., “Organik Tarım Hızla Gelişiyor”.
http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6414_1519715114.pdf
(erişim tarihi: 28.03.2019).
- Büyüköztürk, Ş. (2002) “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”.
Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 32:470-483.
- Can, H. Z., “İyi Tarım Uygulamaları”. <https://www.hzafercan.com/2018/09/iyi-tarm-uygulamalar.html> (erişim tarihi: 13.04.2019).
- CCPB, “GLOBALGAP (EUREPGAP)’ın Kapsamları ve Avantajları”.
<https://ccpb.com.tr/index.php/hizmetlerimiz/globalgap/#1458385853947-d9576fae-9485> (erişim tarihi: 04.03.2019).
- Ceylan, Ş., “Organik Tarıma Genel Bakış”. <http://www.dunyagida.com.tr/haber/organik-tarima-genel-bakis/7822> (erişim tarihi: 01.11.2018).
- CTR, “Avrupa’da İyi Tarım Uygulamaları”. <http://belgelendirme.ctr.com.tr/avrupada-iyi-tarim-uygulamalari.html> (erişim tarihi: 29.03.2019).
- CTR, “GLOBALGAP’IN GELİŞİMİ”. <http://belgelendirme.ctr.com.tr/globalgapin-gelisimi.html> (erişim tarihi: 14.04.2019).
- CTR, “İyi Tarım Uygulamalarının Faydaları”. <http://belgelendirme.ctr.com.tr/iyi-tarim-uygulamalarinin-faydalari.html> (erişim tarihi: 16.11.2018).
- CTR, “İTU/GLOBALGAP Belgelendirmesi”. <http://belgelendirme.ctr.com.tr/itu-globalgap-belgelendirmesi.html> (erişim tarihi: 02.02.2019).
- CTR, “Organik Tarımın Farkı Nedir?”. <http://belgelendirme.ctr.com.tr/organik-tarimin-farki-nedir.html> (erişim tarihi: 12.04.2019).

- Çakır, A., “Faktör Analizi”. <https://www.ders.es/faktor2.pdf> (erişim tarihi: 23.04.2019).
- Çümen, K., “Faktör Analizi”. <https://docplayer.biz.tr/112138199-Hazirlayan-kubra-cumen-faktor-analizi.html> (erişim tarihi: 07.04.2019).
- DİATEK, “Organik Tarım”. http://www.diatek.com.tr/Makale-Yontem/Gida-Hijyeni-ve-Guvenligi/Organik-Tarim_3426.htm (erişim tarihi: 08.03.2019).
- Donat, İ., “90 Milyar Dolarlık Organik Pazar”.
<https://www.bloomberght.com/tarim/haber/2098557-90-milyar-dolarlik-organik-pazar> (erişim tarihi: 28.03.2019).
- Drahor, M., “İyi Tarım Uygulamaları ve Globalgap Sertifikalandırma Süreci”.<http://www.adanato.org.tr/WebDosyalar/Duyurular/Belgeler/2012/Murat%20Drahor.pdf> (erişim tarihi: 13.04.2019).
- “Dünyada Ekolojik Tarım”, adudspace.adu.edu.tr (erişim tarihi: 28.04.2019)
- ECAS, “İyi Tarım Uygulamalarının Kapsamı”. <http://www.ecas.com.tr/iyi-tarim-uygulamalarinin-kapsami> (erişim tarihi: 16.11.2018).
- Ege İhracatçı Birlikleri, “Dünyada Organik Tarım”. <http://www.egebirlik.org.tr/bilgi-merkezi-organik-tarim.asp> (erişim tarihi: 01.11.2018).
- Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği Buğday, “İyi tarım ve organik tarım ürünlerinin farkı nedir?”. http://ekolojikpazarlar.org/?page_id=3409 (erişim tarihi: 16.11.2018).
- EKOTAR, “İyi Tarım Uygulamaları ve Kriterleri”. http://www.ekotar.com/TR/Icerik/Index/5/12/39/iyi_tarim_uygulamalari_ve_kriterleri (erişim tarihi: 16.11.2018).
- EKOZEL, “Ekolojik Tarım Nedir?” <https://ekozeleorganik.com/sayfa/ekolojik-tarim-nedir> (erişim tarihi: 12.01.2019).
- ETKO, “EUREPGAP Genel Meyve ve Sebze Yönetmeliği”.
http://www2.globalgap.org/documents/webdocs/EUREPGAP_GR_FP_V2-1Oct04_update_09Sep05_Turkish.pdf (erişim tarihi: 02.02.2019).
- ETO, “Geleneksel Tarım ve Çevre İlişkisi”, <http://www.eto.org.tr/2009/05/geleneksel-tarim-ve-cevre-kirliligi-iliskisi/> (erişim tarihi:11.10.2018).
- EUROCERT, “Globalgap Belgesi Kapsamı”. <http://www.globalgapbelgesi.com/globalgap-belgesi-kapsami.html> (erişim tarihi: 04.03.2019).
- EUROCERT EQC, “GLOBALGAP Faydaları”. <http://www.globalgap.gen.tr/globalgap-faydalari.html> (erişim tarihi: 23.02.2019).
- EUROCERT, “GLOBALGAP Nedir?”. <http://www.globalgapbelgesi.com/globalgap-eurepgap-nedir.html> (erişim tarihi: 19.02.2019).

- EUROCERT, “İyi Tarım Uygulamaları”. <http://www.eurocert.com.tr/iyi-tarim-uygulamalari.aspx> (erişim tarihi: 16.11.2018).
- Eyi, A., “Aritmetik Ortalama Nedir, Nasıl Hesaplanır?”. <https://bilimhane.org/istatistik/merkezi-dagilim-olculeri/aritmetik-ortalama-nedir-nasil-hesaplanir/> (erişim tarihi:12.11.2018).
- Fakıbaşa, A. E., “2018 Yılı Bütçe Sunumu”. https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/ButceSunumlari/ButceSunumu_2018.pdf (erişim tarihi:19.04.2019).
- FERADİS, “İyi Tarım Uygulamaları Nedir?”. <http://www.feradis.com/iyi-tarim/> (erişim tarihi: 13.11.2018).
- GAP ORGANİK, “Organik Tarım Mevzuatı”. <http://www.gaporganik.org/tr/organikTarimMevzuati> (erişim tarihi: 15.11.2018).
- Gensa Grup, “İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik”. www.gensatarim.com/iyi-tarim-uygulamalari-mevzuati/ (erişim tarihi:05.03.2019).
- Gensa Grup, “Organik Tarım Nedir?”. <https://www.gensatarim.com/organik-tarim-nedir/> (erişim tarihi: 12.04.2019).
- Gıda ve Beslenme Derneği, “İyi Tarım Uygulamaları”. <http://gidabeslenme.org/iyi-tarim-uygulamalari/962/> (erişim tarihi: 16.02.2019).
- Gıda Hattı, “AB, tarım desteklemeleri için Türkiye’den ne istedi?”. <https://www.gidahatti.com/ab-tarim-desteklemeleri-icin-turkiyeden-ne-istedi-150817/> (erişim tarihi: 14.06.2019).
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, “Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327-4.htm> (erişim tarihi: 06.03.2019).
- Güven, H., “Tarımın Geçmişi”. www.adana-to.org.tr/WebDosyalar/Duyurular/Belgeler/2012/Halil%20Güven.pdf (erişim tarihi: 21.03.2019).
- İFOAM, “EKOLOJİK TARIMIN İLKELERİ”. https://www.ifoam.bio/sites/default/files/poa_turkish_web.pdf (erişim tarihi: 14.02.2019)
- “İyi Tarım Uygulamaları, Hangi Tarım Daha İyi?”. <https://www.toros.com.tr/Documents/GenelIcerikler/2-1%CC%87yi%20tar%C4%B1m%20uygulamalar%C4%B1.pdf>(erişim tarihi:17.11.2018).
- “İyi Tarım Uygulamaları Nasıl Yapılır?”.

- https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/10485/mod_resource/content/0/ZTO438%20%C4%B0yi%20Tar%C4%B1m%20Uygulamalar%C4%B1%20ve%20Organik%20Tar%C4%B1mda%20G%C3%BCbreleme%204.%20Hafta.pdf (erişim tarihi: 11.11.2018).
- Kalitürk, “GLOBALGAP EUREPGAP Belgesi”.
- <https://www.kaliturk.com/belgelendirme/urun-belgelendirme/globalgap-eurepgap-belgesi> (erişim tarihi: 22.02.2019).
- Karaalioğlu, Z., “SPSS’DE OUTPUT ANALİZİ”. ders.es/kmo_barlett_testi.docx (erişim tarihi: 24.03.2019).
- Karataş, Z. “Regresyon, Korelasyon ve Faktör Analizi Sosyal Hizmette İleri İstatistik Uygulamaları Dersi”. https://www.academia.edu/9850404/Regresyon_Korelasyon_ve_Fakt%C3%B6r_Analizi (erişim tarihi: 04.04.2019).
- Korkmaz, F., “İyi Tarım Uygulamalarının Önemi”. <anamurziraatodasi.org.tr/index.php/37-ureciti-sesi/59-iyi-tarim-uygulamalarinin-onemi> (erişim tarihi: 06.03.2019).
- “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”.
- <http://www.basarmevzuat.com/dustur/yonet/5/0441/a/organiktaryon.htm> (erişim tarihi: 18.11.2018).
- “Organik Tarım Kanunu”.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5262&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=organik+tar%u0131m&Tur=1&Tertip=5&No=5262> (erişim tarihi: 15.11.2018).
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği, “Organik tarım ve iyi tarım desteği başvurularında son gün 30 Mart...” <https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/organik-tarim-ve-iyi-tarim-destegi-basvurularinda-son-gun-30-mart%E2%80%A6> (erişim tarihi: 06.03.2019).
- “Organik Tarımın Tarihçesi ve Gelişimi”. <http://www.tarimsitesi.net/icerik-664-Organik-Tarimin-Tarihcesi-ve-Gelisimi.html> (erişim tarihi: 26.03.2019).
- ORSER, “İyi Tarım Uygulamaları (İTU)”.
- <http://orser.com.tr/Sayfa.aspx?pid=7&cid=0&Lang=TR> (erişim tarihi: 24.11.2018).
- ORSER, “Organik Tarımın Amacı”. <http://orser.com.tr/Sayfa.aspx?pid=6&cid=0&Lang=TR> (erişim tarihi: 24.11.2018).
- Özün, D., “Türkiye 68 Ülkeye Organik Ürün İhraç Etti”.
- <https://reportturk.com/mercek/turkiye-68-ulkeye-organik-urun-ihrac-etti/> (erişim tarihi: 28.03.2019).

- Sistem Kalite Belgelendirme ve Test Danışmanlığı, “İyi Tarım Uygulamalarının Amacı”.
<https://www.sistempatent.com/belgelendirme/gida-belgelendirme/iyi-tarim-uygulamaları/iyi-tarim-uygulamalarının-amacı.aspx> (erişim tarihi: 16.11.2018).
- Sistem Kalite Belgelendirme ve Test Danışmanlığı, “İyi Tarım Uygulamaları Nedir?”.
<https://www.sistempatent.com/belgelendirme/gida-belgelendirme/iyi-tarim-uygulamaları/iyi-tarim-uygulamaları-nedir.aspx> (erişim tarihi: 11.11.2018)
- T.C. Ankara Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, “İyi Tarım Uygulamaları Nasıl Yapılır?”.<https://ankara.tarimorman.gov.tr/Belgeler/liftet/bitkiselüretimdeiyitarimuygulamalarinasilyapilir.pdf> (erişim tarihi: 16.11.2018).
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180110-1.htm> (erişim tarihi: 15.11.2018).
- T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, “İyi Tarım Uygulamaları”.
www.oran.org.tr/images/dosyalar/20170915150226_0.ppt (erişim tarihi: 27.03.2019).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, “BM Gıda ve Tarım Örgütü (Fao)”
<https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%20Kurulu%C5%9Flar/fao%20genel%20bilgi%20web%20sitesi.pdf> (erişim tarihi: 03.11.2018).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “İyi Tarım Uygulamaları Nasıl Yapılır?”.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamaları> (erişim tarihi: 16.11.2018).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI> Konular> Bitkisel Üretim> İyi Tarım Uygulamaları > Yetkili Kuruluşlar (KSK)”.<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamaları/Yetkili-Kuruluslar-KSK> (erişim tarihi: 04.03.2019).
- T.C. Tarım Orman Bakanlığı, “T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI> Konular> Bitkisel Üretim> Organik Tarım> Yürütme-İzleme”.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Yurutme-Izleme> (erişim tarihi: 18.11.2018).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “TC. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI> Konular> Bitkisel Üretim> Organik Tarım> Yetkili Kuruluşlar (KSK)”.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Yetkili-Kuruluslar-KSK> (erişim tarihi 18.11.2018).

- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “TC. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI> Konular> Destek-Kalemleri> Alan Bazlı Destekler > İyi Tarım Uygulamaları Desteği”.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Iyi-Tarim-Uygulamalari-Destegi> (erişim tarihi: 06.03.2019).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “TC. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI> Konular> Destek-Kalemleri> Alan Bazlı Destekler> Organik Tarım Desteği”.<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Organik-Tarim-Destegi> (erişim tarihi: 06.03.2019).
- TEMA, “İyi Tarım Uygulamaları”. <http://tarimtema.org/uretici/neden-iyi-tarim-uygulamalari/> (erişim tarihi: 12.04.2019).
- Tezgel, R., “Açlık ve Obezite Paradoksu Çerçevesinde: Güvenilir Gıdaya Erişim Hakkı”.
https://www.tih.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551780455.pdf (erişim tarihi:26.03.2019).
- TURCERT, “Türkiye’de İyi Tarım Uygulamaları”.
<https://www.turcert.com/belgelendirme/tarimsal-urun-belgelendirme/iyi-tarim-uygulamalari/turkiye-de-iyi-tarim-uygulamalari> (erişim tarihi: 05.03.2019).
- TURKGAP, “İYİ TARIM UYGULAMALARI”. <http://www.turkgap.com/iyitarim/iyi-tarim-uygulamalari-8> (erişim tarihi: 04.03.2019).
- TÜİK, “Türkiye’de Organik Tarım Bitkisel Üretim Geçiş Verileri”.
<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (erişim tarihi: 17.04.2019)
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği, “Organik tarım ve iyi tarım desteği başvurularında son gün 30 Mart...”. <https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/organik-tarim-ve-iyi-tarim-destegi-basvurularinda-son-gun-30-mart%E2%80%A6> (erişim tarihi: 06.03.2019).
- Üstün, B., “ÖRNEKLEME YÖNTEMLERİ”. https://www.phdernegi.org/wp-content/uploads/2016/03/%C3%B6rnekleme_yontemleri.pdf (erişim tarihi: 12.11.2018).
- Yanmaz, R., “İyi Tarım Kazandırıyor”. <http://gubretas.com.tr/tr/icerik/12/1842/iyi-tarim-kazandiriyor.aspx> (erişim tarihi: 21.04.2019).
- Yıldırım, Ç., “Faktör Analizi”. <https://www.academia.edu/5680238/FaktörAnalizi>, (erişim tarihi:10.04.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ayşe Dilara NASIRLI
Doğum Yeri- Tarihi	KOCAELİ 01.03.1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Eryaman Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Gıda Ekonomisi ve İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Organik Gıda Ürünleri ve İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Tüketici Algı ve Tutumları: Antalya Örneği
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, Rusça
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Türk Ekonomi Bankası, 2013
E-Posta	adilara58@gmail.com